

ศึกษาไตรลักษณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔

เฉพาะกรณี การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือน

A STUDY OF TILAKKHANA IN VIPASSANABHAVANA IN ACCORDANCE
WITH THE FOUR FOUNDATIONS MINDFULNESS : A CASE STUDY
OF THE SEVEN-MONTH VIPASSANABHAVANA PRACTICE

นางสาวอัญญาภักดิ์ สุวรรณมิตรระ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๑

ศึกษาไตรลักษณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔
เฉพาะกรณี การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือน

นางสาวอัญญาณ์ สุวรรณมิตร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A Study of Tilakkhana in Vipassanabhavana in accordance
with the Four Foundations Mindfulness : A Case Study
of the seven-month Vipassanabhavana practice.**

Miss. Atsadang Suvarnamissara

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Vipassana Meditation)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา

.....

(พระศรีสิทธิมนี)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระราชวรเวที)

.....กรรมการ

(พระมหาประนอม ฐมมาลงกาโร)

.....กรรมการ

(พระมหาสุรชัย วราสโภ)

.....กรรมการ

(อาจารย์นิมิตร โปธิพัฒน์)

.....กรรมการ

(ผศ.เวทย์ บรรณกรกุล)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาสุรชัย วราสโภ ประธานกรรมการ

อาจารย์นิมิตร โปธิพัฒน์ กรรมการ

ผศ. เวทย์ บรรณกรกุล กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : ศึกษาไตรลักษณ์ในการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔
เฉพาะกรณี การปฏิบัติวิปัสสนากาวนา ๗ เดือน
- ผู้วิจัย** : นางสาวอัญญาณ์ สุวรรณมิตสระ
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (วิปัสสนากาวนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระมหาสุรชัย วราสโก ป.ธ.๗, M.A., Ph.D.
 - : อาจารย์นิมิตร โพธิพัฒน์ ป.ธ.๕
 - : ผศ.เวทย์ บรรณกรกุล ป.ธ.๕, พ.ม., พธ.บ., ศษ.ม.
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๔ เมษายน ๒๕๕๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ เพื่อศึกษาแนวทางการเจริญวิปัสสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท, เพื่อศึกษาไตรลักษณ์ ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อศึกษาสภาวะของไตรลักษณ์ เฉพาะกรณี การปฏิบัติวิปัสสนากาวนา ๗ เดือน

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ข้อมูลแนวทางการเจริญวิปัสสนา, ไตรลักษณ์ และสภาวะของไตรลักษณ์ เฉพาะกรณี การปฏิบัติวิปัสสนากาวนา ๗ เดือน จากแบบบันทึกสภาวะธรรมประจำวัน ซึ่งบันทึกข้อมูลการปฏิบัติตลอด ๗ เดือนไว้ มาวิเคราะห์หาเหตุผลความสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎกและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลจากการศึกษาพบว่า หลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นหนทางสายเอกที่จะนำไปสู่การรู้แจ้งในสังขาร และเข้าถึงความจริงในชีวิต ซึ่งเป็นภาวะที่กิเลสถูกทำลายไป อันเป็นจุดมุ่งหมายของผู้ปฏิบัติ ฉะนั้น พระวิปัสสนาจารย์จึงใช้หลักสติปัฏฐาน ๔ ที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร ด้วยการกำหนดรู้ใน กาย เวทนา จิต ธรรม เป็นกรอบในการปฏิบัติและตรวจสอบความก้าวหน้าทางจิต

ประเด็นสำคัญอยู่ที่ผู้ปฏิบัติต้องมีสติกำหนดรู้ในรูปนามที่เป็นปัจจุบันอารมณ์จนเห็นไตรลักษณ์ และมีพระวิปัสสนาจารย์ตรวจสอบความก้าวหน้าทางจิตที่ปรากฏผลอันเป็นสิ่งที่รู้ได้เฉพาะตนและให้ผลได้ไม่จำกัดกาล ซึ่งกระบวนการเจริญวิปัสสนาที่นำมาใช้นี้สอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎกและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ตรัสรู้เองโดยชอบจนบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ และได้ทรงสั่งสอนแก่บุคคลทั้งหลาย คือ การชำระจิตให้บริสุทธิ์ซึ่งมีเฉพาะในพระพุทธศาสนานั้น ซึ่งเป็นการอบรมจิตของตนอย่างแท้จริงและควบคุมการกระทำทางกายและวาจา ด้วยการเจริญวิปัสสนาเพื่อพัฒนาจิตของตนเองให้เกิดปัญญาจนเห็นไตรลักษณ์ ทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงสภาวะธรรมตามความเป็นจริงพบกับความสุขที่แท้จริงได้

ไตรลักษณ์ มีความสำคัญอย่างมากต่อการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ทุกคนสามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง แล้วนำประสบการณ์ที่พบเห็นมาใช้ในชีวิตประจำวัน อันเป็นการพัฒนาจิตหรือยกระดับจิตให้สูงขึ้นในทางพ้นทุกข์จากการทำหน้าที่ร่วมกันของ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่เห็นไตรลักษณ์โดยความเป็นอนิจจลักษณะ เป็นต้น ซึ่งเป็นพลังงานทางจิตที่มีอยู่ในตัวบุคคลผู้ปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อไปให้ถึงจุดหมายปลายทาง

ดังนั้น การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ การปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ที่พัฒนาจิตให้เกิดปัญญาจนเห็นไตรลักษณ์ ซึ่งคุณค่าของไตรลักษณ์นี้มีความสำคัญต่อการเจริญวิปัสสนาเป็นที่สุด ทำให้มองสรรพสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงและขจัดอนุสัยกิเลส ให้หมดไปด้วยมรรคญาณ ส่งผลให้จิตนั้นหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงพบความสุขที่แท้จริง อันเป็นกระบวนการของการชำระจิตให้บริสุทธิ์ผ่องใสที่มีแต่ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

Thesis Title : A Study of Tilakkhana in Vipassanabhavana in accordance with the Four Foundations Mindfulness : A case study of the seven-month Vipassanabhavana practice.

Researcher : Miss. Atsadang Suvarnamissara.

Degree : Master of Arts. (Vipassana Meditation)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Surachai Warasaphoo Pali V11, M.A., Ph.D.

: Mr. Nimit Phoothiphat Pali IX

: Asst. Prof. Wet Bannakornkul Pali IX, B.A., M.A.

Date of Graduation : April 4, 2009

ABSTRACT

The main purposes of this thesis were to study the tendency of improvements in Vipassanabhavana and Tilakkhana seen in Theravada Buddhist Scripture. And to study condition of Tilakkhana during a case study of the seven-month Vipassanabhavana practice.

In this time study the researcher analyzed data in Vipassana and Tilakkhana and condition Tilakkhana a case study of the seven-month Vipassanabhavana practice from pattern of condition everyday which was record data already for seek to go after reason and agreement with principle the Buddha's teachings seen in Tipitaka Scripture.

Result from study was found that principle The Four Foundations Mindfulness was the only way leading to enlightenment to attain the emancipation in which all the defilements are completely destroyed. Then the Vipassanabhavana – teacher used the main concepts of Mahasatipatthana Sutta : contemplation of the body, feeling, mind and mind-objects, as a frame of practice.

The important point which the practitioners must have the Mindfulness to know following up the present in body feeling mind and mind-objects until seeing the Tilakkhana : impermanence suffering soullessness and the Vipassanabhavana–teacher for investigation of mental gradual development for human beings could only be experienced to result that

benefits by oneself and were timeless. This time practice was to agree with principle the Buddha's teachings seen in Tipitaka Scripture.

This indeed is the Dhamma discovered by the Buddha, made use of by him for full enlightenment and revealed to the others is the purity of mind which had special only in Buddhism is attained through genuine cultivation of people's mind and through control of actions, both physical and verbal with the Mindfulness to know following up the present in body feeling mind and mind-objects until seeing the Tilakkhana. It is through self-exertion and self-development that the aspirant secures freedom.

Tilakkhana was significantly important to Vipassanabhavana in accordance with the Four Foundations Mindfulness which everybody can prove with himself and bring the experience to use in the daily life and development mind or get up the highest of mind liberation from all sufferings with the morality concentration wisdom which it was impermanence stress and soullessness subconsciousness has psychic energy in the one person when practicing vipassanabhavana for success of life.

Then practicing vipassanabhavana is Vipassanabhavana in accordance with the Four Foundations Mindfulness to development mind to wisdom until seeing the Tilakkhana

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความเมตตาจากหลายฝ่าย ผู้ศึกษากราบ
ขอบพระคุณพระเจ้าคุณ พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ศาสตราจารย์พิเศษ ป.ธ.๘,
Ph.D.) รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบانيศึกษาพุทธโฆส
นครปฐม ผู้ก่อให้เกิดการศึกษาวิชาวิปัสสนาภาวนาอย่างเป็นระบบในมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย

กราบขอบพระคุณพระวิปัสสนาจารย์ พระเดชพระคุณ พระเทพสิทธิอาจารย์ วิ.
(พระอาจารย์ทอง สิริมงคล) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้
เมตตาแนะนำหลักปฏิบัติวิปัสสนาเสมือนให้ชีวิตใหม่ในทางธรรมตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ และ
สหายอ กัททันตะ วิโรจนะ เจ้าอาวาสวัดจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ที่ได้เมตตาดูแล
เอาใจใส่การปฏิบัติวิปัสสนาให้เป็นที่ไปตามหลักธรรมในมหาสติปัฏฐานสูตรที่มีปรากฏใน
คัมภีร์พระไตรปิฎก ตลอด ๓ เดือน ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรม “ธรรมโมลี” จังหวัดนครราชสีมา

กราบขอบพระคุณ ดร. พระมหาสุรชัย วราสโก ประธานกรรมการควบคุม
วิทยานิพนธ์, อาจารย์นิมิตร โพธิพัฒน์ และ ผศ. เวทย์ บรรณกรกุล กรรมการควบคุม
วิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำความรู้พร้อมทั้งตรวจทานแก้ไขข้อความเนื้อหา
วิทยานิพนธ์ ทำให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และกราบขอบพระคุณพระอาจารย์ รวมทั้ง
อาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ให้ความเมตตาในขณะที่ศึกษาอยู่
ตลอดจนกราบขอบพระคุณพระนิสิตวิปัสสนาภาวนารุ่นที่ ๑ และรุ่นที่ ๒ ทุกรูป เพื่อนิสิต
ร่วมชั้นเรียนทุกท่านที่ได้ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลมาโดยตลอด

ท้ายที่สุด หากกุศลใดที่เกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้ศึกษาขอถวายเป็นพุทธบูชา ธรรม
บูชา สังฆบูชา และขอกุศลนั้นส่งผลให้คุณพ่อภราดร สุวรรณมิตสสระ และคุณแม่จิตรา
สุวรรณมิตสสระ ผู้ให้กำเนิด ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่านพบกับความสุขที่แท้จริง พร้อมทั้ง
ประสบความสำเร็จในชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม หากมีข้อบกพร่องใดในวิทยานิพนธ์นี้
ผู้ศึกษาขอน้อมรับด้วยความยินดีและกราบขออภัยมา ณ โอกาสนี้ ด้วยความเคารพเป็นอย่างยิ่ง

นางสาวอัญญาณ์ สุวรรณมิตสสระ

วันที่ ๓ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๕๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	น
สารบัญตาราง	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๒
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๔
บทที่ ๒ แนวทางการเจริญวิปัสสนา	๑๕
๒.๑ ความเป็นมาของคำว่า “วิปัสสนา” และ “ภาวนา”	๑๕
๒.๒ วิเคราะห์คำว่า “วิปัสสนา” และ “ภาวนา”	๑๗
๒.๓ หลักปฏิบัติวิปัสสนาคือการเจริญสติปัฏฐาน ๔	๒๓
๒.๔ วิปัสสนาภูมิ	๓๐
๒.๕ แนวทางการปฏิบัติ	๓๗

บทที่ ๓ ไตรลักษณ์	๔๒
๓.๑ ความเป็นมาของคำว่า “ไตรลักษณ์”	๔๒
๓.๒ วิเคราะห์คำว่า “ไตรลักษณ์”	๔๓
๓.๓ ความสำคัญของไตรลักษณ์	๔๕
๓.๔ ธรรมที่ปิดบังไตรลักษณ์	๔๖
๓.๕ การกำหนดรู้ขั้น ๕ โดยอาการ ๔๐	๔๗
๓.๖ การยกไตรลักษณ์เข้าในรูปนาม	๕๐
๓.๗ การก้าวเข้าสู่มรรคญาณด้วยอาการของไตรลักษณ์	๕๒
๓.๘ สภาวะของไตรลักษณ์ที่ปรากฏในญาณต่าง ๆ	๕๒
๓.๙ แนวทางการปฏิบัติ	๕๗
บทที่ ๔ สภาวะของไตรลักษณ์ เฉพาะกรณี การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือน	๖๓
๔.๑ วิเคราะห์วิธีแนะนำการปฏิบัติจากพระวิปัสสนาจารย์	๖๓
๔.๒ วิเคราะห์สภาวะของไตรลักษณ์ เฉพาะกรณี การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗	๗๓
๔.๒ สรุปผลการปฏิบัติตามสภาวะของไตรลักษณ์ที่เกิดกับสติปัญญา ๔	๗๖
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๗๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๗๕
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๗๖
บรรณานุกรม	๘๘
ประวัติผู้วิจัย	๙๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ สมมติฐานของการวิจัย	๖
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๖
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๘
บทที่ ๒ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท	๒๙
๒.๗ บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์	๓๘
๒.๑๒ คณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ระดับเจ้าอาวาส	๖๕
๒.๑๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗๐
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย	
๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๗๔
๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๗๔
๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๗๕
๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล	๗๕
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
ตอนที่ ๑ สถานภาพของพระสังฆาธิการผู้ตอบแบบสอบถาม	๗๗
ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดนนทบุรี	๘๐
ตอนที่ ๓ สภาพปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี	๙๔

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย	๙๘
อภิปรายผล	๑๐๑
ข้อเสนอแนะ	๑๐๙
บรรณานุกรม	๑๑๒
ภาคผนวก	๑๑๘
ประวัติผู้วิจัย	๑๓๕

สารบัญตาราง

เรื่อง	หน้า
ตารางที่ ๑ สงเคราะห์สถิติปีฐาน ๔ เป็นรูปนาม, ชั้น ๕	๒๖
ตารางที่ ๒ สงเคราะห์ชั้น ๕ เป็นรูปนาม	๒๕
ตารางที่ ๓ วิเคราะห์สถิติปีฐาน ๔ ด้วยไตรลักษณ์	๖๘

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ ๑ จำนวนและร้อยละของข้อมูลทั่วไปของพระสังฆาธิการ	๗๗
ตารางที่ ๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาท ของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์โดยรวม	๘๐
ตารางที่ ๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาท ของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม (การปกครองคณะสงฆ์)	๘๑
ตารางที่ ๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาท ของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในด้านการศาสนศึกษา	๘๒
ตารางที่ ๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาท ของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์	๘๔
ตารางที่ ๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาท ของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๘๔
ตารางที่ ๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาท ของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในด้านการสาธารณูปการ	๘๗
ตารางที่ ๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาท ของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในด้านการสาธารณสงเคราะห์	๘๘
ตารางที่ ๙ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนเปรียบเทียบบทบาทของ พระสังฆาธิการที่มีจำนวนพรรษาในจังหวัดนนทบุรีต่อการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี	๙๐

ตารางที่ ๑๐	แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนเปรียบเทียบบทบาทของ พระสังฆาธิการที่มีระดับการศึกษาสายสามัญในจังหวัดนนทบุรี ต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี	๙๑
ตารางที่ ๑๑	แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนเปรียบเทียบบทบาทของ พระสังฆาธิการที่มีการศึกษาทางเปรียญธรรมในจังหวัดนนทบุรี ต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี	๙๒
ตารางที่ ๑๒	แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนเปรียบเทียบบทบาทของ พระสังฆาธิการที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดนนทบุรี ต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี	๙๓
ตารางที่ ๑๓	แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนเปรียบเทียบบทบาทของ พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรีต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามขนาดของวัด	๙๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

(เฉพาะที่ใช้ในงานวิจัยฉบับนี้)

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้ข้อมูลอ้างอิงจากพระไตรปิฎก ภาษาบาลี และภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรียงตามลำดับที่ว่าดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.มหา	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาบาลี)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ส.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลกขุททวารค	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาบาลี)
ม.มู	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	มชฺฉนิกาย	มูลปญฺญาสกปาตี	(ภาษาบาลี)
ม.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	มชฺฉนิกาย	มชฺฉนปญฺญาสกปาตี	(ภาษาบาลี)
อ.จ.เอกก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	เอกกนิปาตปาตี	(ภาษาบาลี)
อ.จ.ติก	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ติกนิปาตปาตี	(ภาษาบาลี)
อ.จ.จตุกก	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิปาตปาตี	(ภาษาบาลี)
ช.ธ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ชุตตนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาบาลี)
ช.ชา.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ชุตตนิกาย	ชาดก	(ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.จ.อ	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	จฬวคฺคปาตีอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
--------	--------	---	-----------	-------------------	------------

การระบุหมายเลข

การระบุหมายเลขคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ โดยใช้การระบุหมายเลขเป็น เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น อ.จ.จตุกก (ไทย) ๒๑/๑/๙-๑๑ หมายความว่า การอ้างอิงนี้ระบุถึงคัมภีร์ อังกุตตรนิกาย จตุกกนิกาย พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๑ หน้า ๙-๑๑ เป็นต้น

พระไตรปิฎกภาษาบาลี แจงเล่ม ข้อ หน้า เช่น องทุก. (บาลี) ๒๐/๓๗๑/๑๑๐ หมายถึง
สูตรตบตีปิฎก องคุตตรนิกาย ทุกนิปาตปาลี เล่ม ๒๗ ข้อ ๓๗๐ หน้า ๑๑๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณ
อรรถกถา ภาษาบาลี แจงเล่มหน้า ที่ไม่จัดเป็นลำดับเล่ม จะแจง หน้า เช่น อง.เอกก.อ.
(บาลี) ๑/๒๙๗ หมายถึง มโนรทปุรณี องคุตตรนิกาย เอกกนิปาตอฏฐกถา เล่ม ๑ หน้า ๒๙๗ ฉบับ
มหาจุฬาลงกรณ

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ถือเป็นตัวแทนหรือเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระบรมศาสดาของพุทธศาสนิกชน ซึ่งทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจเผยแผ่สืบสาน และถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้บัญญัติไว้เพื่อให้ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาได้นำพระธรรมคำสอนไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม การเผยแผ่สืบสานและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถือเป็นภารกิจสำคัญที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติ นอกจากนั้นแล้วการปฏิบัติและการดำรงชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ตามพระธรรมวินัย จะเป็นการสร้างศรัทธา ความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชน และเป็นแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข

พระสังฆาธิการมีหน้าที่ในการปกครองและบริหารคณะสงฆ์ให้เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบไป ดังคำที่กล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไปได้ก็ด้วยอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และมีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดำรงสืบไป^๑

ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนาและมีความหลากหลายกับธรรมเนียมปฏิบัติและความเชื่อ ความเข้าใจทางศาสนาที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ทั้งข้อวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์และพระเพณีไทยในท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงทรงมีพระราชโองบายที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกับพระภิกษุสงฆ์มีข้อวัตรปฏิบัติตรงตามพระธรรมวินัยทั่วทั้งราชอาณาจักร หากพระภิกษุสงฆ์ยังประพฤติและปฏิบัติที่ไม่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ก็ไม่สามารถเป็นศาสนาหนึ่งเดียวทั่วทั้งประเทศได้ คณะสงฆ์จะต้องอยู่ภายใต้องค์การบริหารเดียวกันทั้งราชอาณาจักร ก่อนหน้านั้นมีพระมหากษัตริย์ทรงกำกับดูแลกิจการคณะสงฆ์ แต่ก็มีได้มีองค์กโรโตองค์กรหนึ่งที่มี

^๑ กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐) หน้า คำนำ.

อำนาจดูแลพระสงฆ์ทั่วประเทศ แม้จะมีตำแหน่งพระสังฆราชหรือพระสังฆราชมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย แต่พระสังฆราชก็ไม่มีอำนาจปกครองคณะสงฆ์ทั่วประเทศจะดูแลพระสงฆ์เป็นเมืองๆ เท่านั้นจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จึงมีการแต่งตั้งพระสังฆราชเป็นประมุขของสงฆ์ทั้งหมด แม้กระนั้นพระสังฆราชสกลสังฆปริณายกในราชทินนามแสดงถึงความเป็นประมุขของสงฆ์ทั้งหมด แม้กระนั้นพระสังฆราชสกลสังฆปริณายกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็มาได้มีอำนาจปกครองพระสงฆ์อย่างแท้จริงไม่เป็นเพียงสมณศักดิ์ที่ตั้งขึ้น เพื่อแสดงความยกย่องเชิดชูแก่พระภิกษุที่มีข้อวัตรปฏิบัติงดงามที่สมควรเป็นแบบอย่างแก่พระสงฆ์ทั่วทั้งสังฆมณฑลมากกว่า ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีทำเนียบการปกครองคณะสงฆ์มาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาแต่ในทางปฏิบัติองค์การคณะสงฆ์ก็มีอยู่แต่เพียงในทำเนียบเท่านั้น^๒ ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์ในท้องถิ่นต่างๆจึงเป็นตัวของตัวเองในแง่ที่เป็นอิสระจากส่วนกลางโดยกลมกลืนเข้ากับชุมชนมากกว่า แต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่าแต่ละวัดจะอยู่เป็นเอกเทศ หากมีการรวมกันเป็นเครือข่ายมีการดูแลของพระผู้ใหญ่ที่มีฐานะเป็นอุปัชฌาย์ทำหน้าที่ให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรทำให้เกิดสายสัมพันธ์แบบอาจารย์กับศิษย์ ส่วนในภาคกลางจะมีเครือข่ายวัดใหญ่ในเมืองแวดล้อมด้วยวัดเล็กๆตามหัวเมือง เจ้าอาวาสที่เป็นศูนย์กลางเครือข่ายทำหน้าที่ระงับข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นตามวัดในเครือข่าย ทำให้สภาพการปกครองคณะสงฆ์มีความสับสน เป็นเหตุให้ต้องมีการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว

การจัดระเบียบคณะสงฆ์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั่วประเทศ มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสเป็นกำลังสำคัญ การปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ได้เลียนแบบการปกครองเทศบาลเป็นมณฑลเมือง แขวง(อำเภอ) วัด (หมู่บ้าน) เช่นเดียวกับการปกครองบ้านเมือง อำนาจบังคับบัญชาชั้นสูงสุดอยู่ที่พระมหากษัตริย์มีมหาเถรสมาคมมีหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ แต่ก็ยังเป็นเพียงรับพระบรมราชโองการมาปฏิบัติและถวายคำปรึกษาเท่านั้น เว้นแต่เรื่องที่พระมหากษัตริย์โปรดให้มหาเถรสมาคมทำการวินิจฉัย คำตัดสินของมหาเถรสมาคมจึงถือเป็นสิทธิ์ขาดแบบแผนการปกครอง

ดังกล่าว ทำให้เกิดระบบราชการขึ้นในคณะสงฆ์ มีสายการบังคับบัญชา มีอำนาจลดหลั่นไปจนถึงเจ้าอาวาส

^๒ พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต,

(กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕-๔๖.

การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ และมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์(ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยมีประกาศพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

“ ตามที่ได้ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ นั้น อาศัยและพอสรุปได้ว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว บทบัญญัติ บางมาตราไม่ชัดเจนไม่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน และในบางกรณีมิได้บัญญัติไว้ทำให้เกิดปัญหา ในทางปฏิบัติจึงเห็นเป็นการสมควร ที่จะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติ พ.ศ. ๒๕๐๕ ให้เหมาะสมต่อไป”^๓

นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวว่า ในเมืองไทยนั้น พระราชทานุเคราะห์และพระราชอำนาจเป็นปัจจัยสำคัญในการจรรโลงองค์การคณะสงฆ์ คณะสงฆ์ไทยไม่มีกฎระเบียบ ธรรมเนียมปฏิบัติหรือการจัดการองค์การภายในของตนเองที่จะรักษาองค์การของตนให้เป็นอิสระได้ ใจผู้ร้ายแอบแฝงเร้นเป็นภิกษุ ฯลฯ ก็ล้วนต้องอาศัยพระราชอำนาจชำระอลัชชีเหล่านี้ออกจากพระภิกษุสงฆ์ เพื่อบำรุงศาสนาวงศ์ให้บริสุทธิ์สืบมา พระมหากษัตริย์จึงทรงเป็นพระราชธุระสำคัญเกือบทุกรัชกาล การที่ทรงบริหารคณะสงฆ์จึงเป็นคุณประโยชน์แก่องค์กรคณะสงฆ์เองเพราะทำให้รักษาศรัทธาของผู้คนได้สืบมาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดให้ขุนนางร่วมกับพระราชาคณะชำระพระภิกษุที่บวชโดยไม่เล่าเรียนบาลีออกจากภิกษุสงฆ์เสียหลายร้อย เพราะพระสงฆ์ยอมอาศัยอุปถัมภ์ของชาวบ้านเลี้ยงชีพ ความมัวหมองในวัตรปฏิบัติที่แม้ไม่ถึงขั้นปาราชิกแต่เป็นที่น่ารังเกียจแก่สังคม ย่อมเป็นอันตรายต่อพระสงฆ์^๔

การปฏิรูปการปกครอง ด้วยการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้เกิดองค์กรคณะสงฆ์ไทยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คณะสงฆ์กลายเป็นองค์กรของรัฐ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ จึงนับว่าเป็นกฎหมายปกครองคณะสงฆ์ฉบับแรก ดั่งมีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศจงทราบทั่วกันว่า ทุกวันนี้

^๓ กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒),** หน้า ๘.

^๔ นิธิ เอียวศรีวงศ์, **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๔),** หน้า ๘๔-๘๖.

การปกครองข้างฝ่ายพระราชอาณาจักร ก็ได้ทรงพระราชดำริแก้ไข และจัดตั้งแบบแผนการปกครอง ให้เรียบร้อยเจริญยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นหลายประการและฝ่ายพระพุทธรูปนั้น การปกครอง สังฆมณฑลย่อมเป็นการสำคัญทั้งในประโยชน์แห่งพระศาสนา และในประโยชน์ความเจริญของ พระราชอาณาจักรด้วย ถ้าการปกครองสังฆมณฑลเป็นไปตามแบบแผนอันเรียบร้อย พระศาสนาที่ จะรุ่งเรืองถาวรและจะชักนำประชาชนทั้งหลายได้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนา ประพฤติ สัมมาปฏิบัติและร่ำเรียนวิชาคุณในสงฆ์สำนักยิ่งขึ้นเป็นอันมาก มีพระราชประสงค์จะทรงทำนุ บำรุงสังฆมณฑลให้เจริญคุณสมบัติมั่นคงสืบไปในพระศาสนา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ตรา เป็นพระราชบัญญัติไว้สืบไป^๕

จากประกาศพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเอาพระทัยใส่ในการทำนุบำรุงพระศาสนา โดยเฉพาะการปกครองสังฆมณฑล ให้เป็นแบบแผนดังกำหนดไว้ในมาตรา ๔ แห่ง พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ไว้ดังนี้

.....มาตรา ๔ สมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะใหญ่คณะเหนือ ๑ เจ้าคณะใหญ่คณะใต้ ๑ เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ๑ เจ้าคณะใหญ่คณะหนกลาง ๑ ทั้งพระราชาคณะเจ้าคณะรองคณะเหนือ คณะใต้ คณะธรรมยุต คณะกลาง ทั้ง ๔ ตำแหน่งนั้น ยกเป็นพระมหาเถระที่ทรงปรีกษา ในการพระศาสนา และ การปกครองบำรุงสังฆมณฑลทั่วไป ข้อการธุระในพระศาสนาในสังฆมณฑล ซึ่งได้ โปรดให้พระมหาเถระทั้งนี้ ประชุมวินิจฉัยในที่มหาเถรสมาคมตั้งแต่ ๔ พระองค์ขึ้นไป คำตัดสินของมหาเถรสมาคมนั้นให้เป็นสิทธิ์ขาดผู้ใดจะอุทธรณ์หรือโต้แย้งต่อไปอีกไม่ได้... จะเห็นได้ว่า มาตรา ๔ กำหนดให้สมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ รูปเป็นที่ปรีกษาในการ พระศาสนาแก่พระมหากษัตริย์ และเป็นมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ได้บังคับกิจการคณะสงฆ์มาเป็นเวลานาน จนถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๗๕ กำหนดให้มีสังฆสภา และกำหนดให้สมเด็จพระสังฆราช ทรงบริหารการคณะสงฆ์ทางสังฆมนตรี ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงตั้งคณะสังฆมนตรี โดยมีสังฆนายกรับผิดชอบในการบริหารคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศ

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๗๕ กำหนดให้มีมหาเถรสมาคม มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานกรรมการ มีอำนาจหน้าที่

^๕ พระครูโสภณพิทยาภรณ์, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (นครศรีธรรมราช : มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัยวิทยาเขตนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๒), หน้า ๙๖ (อัตถ์สำเนา).

ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย และได้มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ให้มหาเถรสมาคมออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่งมีมติและออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย ดูแลพระสงฆ์ในขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบตามกฎหมาย มหาเถรสมาคมว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ฉบับที่ ๒๓ พ.ศ. ๒๕๔๑ โดยมีพระสังฆาธิการมีหน้าที่รับผิดชอบกิจการคณะสงฆ์ ๖ ประการ คือ

๑. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

๒. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๓. ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะตำบล

๔. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปโดยชอบ

๕. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๖. ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

จากภารกิจทั้ง ๖ ประการนี้ พระสังฆาธิการจึงมีบทบาทอำนาจหน้าที่ที่มีความสำคัญในการจรรโลงพระพุทธศาสนาและช่วยสงเคราะห์สังคมตามวิถีทางและหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

การที่จะทำให้พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าและมั่นคงยั่งยืนถาวรคู่ประเทศไทยได้นั้นจะต้องมีพระสังฆาธิการเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนาได้ ซึ่งคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีก็มีพระสังฆาธิการที่ต้องมีบทบาทสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นผู้ดูแลปกครองคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีเปรียบเสมือนเป็นหัวหน้าหน่วยงานบังคับบัญชาควบคุมพระภิกษุที่อยู่ใต้บังคับบัญชา แต่เนื่องจากทุกวันนี้จะเห็นได้ว่าบทบาทและการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรียังไม่ได้ใช้อำนาจหน้าที่อย่างเต็มที่เท่าที่ควร เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่อยากทราบว่า ในปัจจุบันนี้โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีได้ใช้บทบาทอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕ ในมาตรา ๔๐-๔๑ ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาเกี่ยวกับบทบาท

พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี เพื่อเก็บข้อมูลในการวางแผนและพัฒนากิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ให้มีประสิทธิภาพต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑. เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี

๑.๒.๒. เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษา สายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี

๑.๒.๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี

๑.๓ สมมติฐานของการวิจัย

พระสังฆาธิการที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาสายเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และ การสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในตำแหน่ง เจ้าอาวาส ซึ่งปกครองดูแลวัด ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ รวม ๑๘๒ รูป จากวัดทั้งหมดในจังหวัดนนทบุรี ๑๘๒ วัด

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัยดังนี้

บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ซึ่งกำหนดในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และกฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์

กิจการคณะสงฆ์ หมายถึง งานที่พระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติหรือจะต้องกระทำอันเรียกเป็นหน้าที่ทางการปกครองคณะสงฆ์ ประกอบด้วย การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความ

เรียบร้อยดีงามของพระภิกษุ(ปกครองคณะสงฆ์) การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งเป็นกิจการคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนาเป็นงานในหน้าที่ขององค์กรปกครองคณะสงฆ์โดยแท้

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หมายถึง การดำเนินงานในการวางแผนการ การดำเนินงาน การควบคุมดูแล และการรายงานเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย กฎหมายและกฎระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศของมหาเถรสมาคมและตามพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

พระสังฆาธิการ หมายถึง ตำแหน่งของพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งกำหนดตำแหน่งในกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วย การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ซึ่งในที่นี้หมายถึง เจ้าอาวาส

บทบาทพระสังฆาธิการ หมายถึง อำนาจหน้าที่ของพระภิกษุซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระสังฆาธิการในการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ และการปกครองดูแลความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย และถูกต้องตามกฎหมาย ตามกฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง มติ ประกาศของมหาเถรสมาคม และพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

คณะสงฆ์ หมายถึง บรรดาพระภิกษุที่ได้รับบรรพชาอุปสมบทจากอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งปฏิบัติศาสนกิจในและนอกราชอาณาจักร

เจ้าคณะปกครองสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสในการปกครอง คณะสงฆ์ในเขตปกครองของตนโดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่งโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์

เจ้าอาวาส หมายถึง พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในหารปกครองวัด ซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคลโดยเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป มีหน้าที่บำรุงรักษาวัด กิจกรรมของวัด และศาสนสมบัติของวัด ปกครองดูแลบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่พำนักอาศัยอยู่ในวัดให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และจัดการศึกษาอบรมสั่งสอนตามพระธรรมวินัย และการบำเพ็ญกุศลในวัด

การควบคุมและการส่งเสริมความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง การปกครองคณะสงฆ์และการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการดูแลพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรี ได้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศของมหาเถรสมาคม และตามพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

การศาสนศึกษา หมายถึง การจัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์ทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม รวมทั้งส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนยังสำนักเรียนที่วัดใกล้เคียงด้วย

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลสถาบันการศึกษาหรือจัดสถานศึกษาภายในวัด เพื่อสงเคราะห์แก่เด็กและเยาวชนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียน โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย อาจเป็นโรงเรียนการกุศลในวัด หรือโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เด็กยากจนหรือศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การจัดให้มีการฟังพระธรรมเทศนา การจัดเกี่ยวกับการอบรมสมณะและวิปัสสนา และการบรรยายหรือปาฐกถาธรรม การจัดศาสนพิธีต่างๆ เพื่อรักษาพิธีและวัฒนธรรมทางศาสนา และการให้ธรรมะหรือการสนทนาธรรมแก่คนในชุมชนและสังคม รวมทั้งการจัดหาอุปกรณ์การเรียนให้กับนักเรียนที่ยากจน ที่ศึกษามาอยู่ในโรงเรียนในวัด และการจัดตั้งห้องสมุดภายในวัด เพื่อจัดหนังสือธรรมะไว้เผยแผ่ให้ประชาชนได้ศึกษา

การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้าง และการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติของวัด ด้วยการรักษา ซ่อมแซม ปรับปรุง ตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มียุคเดิมให้มั่นคงถาวร และก่อสร้างเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับศาสนสมบัติ เป็นต่อการดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการสาธารณประโยชน์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนในชุมชนและสังคม โดยการจัดกิจกรรมอันเป็นสาธารณสมบัติหรือสาธารณกุศล เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่คนในชุมชน และการพัฒนาสังคมและชุมชน

วัด หมายถึง สถานที่ทางศาสนา โดยปกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ขององค์การหรือนักบวชเป็นต้น โดยกำหนดขนาดของวัด คือ วัดขนาดเล็ก คือ วัดมีพระจำพรรษาต่ำกว่า ๒๐ รูป วัดขนาดกลาง คือ วัดมีพระจำพรรษาไม่เกิน ๕๐ รูปแต่ไม่ต่ำ ๒๐ รูป วัดขนาดใหญ่ คือ วัดที่มีพระจำพรรษาอยู่ระหว่าง ๕๐ – ๖๐ รูป

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลได้จากการวิจัยครั้งนี้

๑.๕.๑. ทำให้ทราบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี

๑.๕.๒.. ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ขนาดแตกต่างกันในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี

๑.๕.๓. ทำให้ทราบสภาพปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี

บทที่ ๒ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหารโดยทั่วไป

การบริหาร หมายถึง การปกครอง (Government) การดูแลรักษาหมู่คณะ และการดำเนินงานหรือการจัดการ (Management) กิจกรรมต่างๆของหมู่คณะ หรือองค์การต่างๆได้สำเร็จ ลุล่วงตามนโยบาย (Policy) และวัตถุประสงค์ (Purpose/Objective) ขององค์การนั้นๆด้วยดีมีประสิทธิภาพ (Efficiency)

การบริหารองค์การต่างๆ จึงจำเป็นงานในหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับ

๒.๑.๑.๑. การปกครองบังคับบัญชา (Supervision and control) การพิจารณาวินิจฉัย (Consideration) การตัดสินใจ (Decision) และการสั่งงาน (Command/Ordering) ตามลำดับชั้นสายการบังคับบัญชา (Chain of Command) ของแต่ละองค์กร หรือหน่วยงาน (Organization) ในระดับต่างๆ

๒.๑.๑.๒. การจัดการ (Management) กิจกรรมต่างๆของวัด ได้แก่การจัดการเกี่ยวกับการให้การศึกษาสังฆกรรม (พระปริยัติธรรม) การให้การศึกษาอบรม ศีล สมาธิ ปัญญา (พระปฏิบัติสังฆกรรม) และการเผยแผ่พระสังฆธรรม, การสาธารณูปการ, การศึกษาสงเคราะห์, การสาธารณสงเคราะห์ และศาสนพิธีต่างๆ เป็นต้น

การกำหนดวัตถุประสงค์(Objective) การวางแผนนโยบาย(Policy) การจัดความลำดับความสำคัญเร่งด่วน (Priority) ของโครงการ การวางแผนการบริหารโครงการ(Project Planning and Administration) อันเป็นกิจกรรมขององค์กร หรือหน่วยงานในระดับต่างๆ การแบ่งงาน (Division & Works) และการมอบหมายอำนาจหน้าที่การงาน (Delegation of Authority) การจัดการ (Management) ตามแผนงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์และนโยบายที่กำหนดไว้ ให้ได้ผล คือ “ประสิทธิผล” (Effectiveness) ดี อย่างมี “ประสิทธิภาพ”(Efficiency) สูง และรวมทั้ง การตรวจงาน (Inspection) การติดตามผล (Follow up) และการประเมินผลงาน (Evaluation) การรายงาน (Reporting) การติดต่อสื่อสาร (Communication) และการประชาสัมพันธ์ (Public Relation)

๒.๑.๑.๓ การจัดการทางด้านบุคลากร (Personal management) การเงินหรือการคลัง (Financial Management) และทรัพย์สิน (Assets) ขององค์กรหรือหน่วยงานแต่ละระดับ^๖

๒.๑.๒ แนวคิดด้านการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management School) (F.W. Taylor) เป็นหลักเกณฑ์ในด้านการบริหารงานมาจัดการองค์การ ให้ดำเนินไปในทิศทางที่ทำให้องค์การประสบความสำเร็จสูงสุด มีหลักการ ดังนี้

๒.๑.๒.๑ พัฒนาวีการทำงานวิธีที่ดีที่สุด (One Best Way) ที่ผ่านการวิเคราะห์อย่างมีหลักเกณฑ์แทนการใช้กฎเกณฑ์ที่ไม่แน่นอน (Rule of Thumb)

๒.๑.๒.๒ ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ที่มีหลักเกณฑ์คัดเลือก ฝึกหัด สอนและพัฒนาคนงานให้มีคุณสมบัติตรงตามงานที่ปฏิบัติ เพราะในอดีตคนงานจะทำงานของตนและแสวงหาประสบการณ์ไปเรื่อยๆจนพบวิธีที่ดีที่สุดสำหรับตน

๒.๑.๒.๓ การร่วมมือกับคนงานอย่างจริงจัง เพื่อให้เชื่อมั่นได้ทำงานทั้งหมด ได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่ได้พัฒนาขึ้น

๒.๑.๒.๔ มีการแบ่งงานและความรับผิดชอบระหว่างการจัดการ และแรงงาน หรือกล่าวได้ว่า มีการแบ่งงานและความรับผิดชอบระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายผลิต เพราะในอดีตนั้นงานและความรับผิดชอบส่วนใหญ่จะตกอยู่ที่ฝ่ายผลิต (คนงาน)

๒.๑.๓ แนวคิดด้านการจัดการเป็นกระบวนการ (Management Process School) ซึ่งมองการบริหารงานเป็นกระบวนการทำงานโดยอาศัยบุคคลอื่น มีการดำเนินการเป็นขั้นตอนต่างๆที่กำหนดไว้ในองค์การ บุคคลสำคัญในกลุ่มนี้คือ Henri Fayol ซึ่งให้ทัศนะว่า การบริหารงานเป็นทฤษฎีที่สามารถสอน และเรียนรู้ได้เกี่ยวข้องกับกระบวนการต่างๆ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชา การประสานงาน และการควบคุม^๗

๒.๑.๔ แนวคิดด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation School) กลุ่มนี้เชื่อว่าพฤติกรรมมนุษย์มีบทบาทสำคัญในการจัดองค์การทุกองค์การ ทั้งนี้เนื่องจากองค์การ คือ การที่บุคคลมารวมตัวเป็นกลุ่ม เพื่อทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน ฉะนั้น คนควรเข้าใจคน บุคคลสำคัญในกลุ่มนี้คือ A.H.Maslow, Douglas McGregor

^๖ พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), การบริหารวัด, (จังหวัดราชบุรี : เพชรเกษมการพิมพ์ นครปฐม, ๒๕๔๘), หน้า ๒๖-๒๘.

^๗ ชัยยุทธ ชินอกุล , ทฤษฎีและการจัดรูปองค์การ , พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สุขุมและบุตร จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

๒.๑.๕ แนวคิดด้านระบบสังคม (Social System School) กล่าวคือแนวคิดด้านนี้ มีความสัมพันธ์ หรือด้านพฤติกรรมศาสตร์ (Chester Barnard) เป็นบิดาของการบริหารงานที่ยึดหลัก ระบบสังคม โดยมองคนทั้งระบบที่เขาต้องผูกพันด้วยโดยเขาเริ่มศึกษาตัวบุคคลก่อน ถัดมาจึงสนใจระบบมาร่วมแรงร่วมใจของบุคคลในองค์การ และมาสิ้นสุดระบบที่หน้าที่ในด้านการ ดำเนินการจัดการ

๒.๑.๖ แนวคิดด้านคณิตศาสตร์ (Mathematical School) แนวคิดนี้มุ่งใช้เครื่องมือทาง วิทยาศาสตร์มาศึกษาข้อมูลทางปริมาณต่างๆเพื่อตัดสินใจในการจัดการ ความเชื่อของนักคิดกลุ่ม นี้ก็คือ ถ้าการจัดการเป็นกระบวนการทางตรรกะ (ที่มีเหตุผล) แล้วต้องสามารถแสดงออกมาในรูป ของสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์ได้ เช่น $Y = f(X)$ เป็นต้น พื้นฐานของแนวคิดนี้เป็นการสร้าง รูปแบบ (Model) ขึ้น โดยผ่านกระบวนการการวิเคราะห์ ปัญหาและแสดงออกมาในรูปของ ความสัมพันธ์ และในรูปของวัตถุประสงค์ที่เลือกสรรแล้ว ผู้ใช้รูปแบบทางคณิตศาสตร์นี้เป็นที่รู้จัก กันในชื่อว่่านักวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Operational Researcher)

๒.๑.๗ แนวความคิดด้านระบบ (System School) แนวคิดนี้เป็นการจัดการที่เน้นกลยุทธ์ ศึกษาส่วนต่างๆของระบบภายในระบบจะมีธรรมชาติที่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันและมีความสัมพันธ์กัน การวิเคราะห์เชิงระบบเป็นความพยายามที่จะกำหนดธรรมชาติของความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ ต่างๆที่อยู่ในระบบ ถึงแม้ระบบอาจจะเป็นการแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มย่อยๆ แต่ก็ยังมีความ เกี่ยวข้องขององค์ประกอบต่างๆ สิ่งเหล่านี้ มีความสัมพันธ์ในการนำมาพิจารณาวัตถุประสงค์ ล่วงหน้า เช่น ระบบสารสนเทศทางการบริหาร ที่เรียกย่อๆว่า MIS (Management Information System)

แนวคิดนี้เป็นเรื่องใหม่ที่กำลังพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว เป็นแนวความคิดพื้นฐานที่มุ่ง ชี้ให้เห็นส่วนย่อยต่างๆ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และมีอิทธิพลต่อกันและกัน ในการทำความเข้าใจภาพรวมขององค์การที่ชัดเจน ซึ่งขณะที่แนวคิดด้านวิทยาศาสตร์และแนวคิดด้านมนุษยสัมพันธ์ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเชิงคุณภาพ มีกระบวนการตรงข้ามโดยสิ้นเชิง แต่แนวคิดนี้ พยายามที่จะนำแนวคิดการบริหารงานด้านต่างๆ มาหลอมรวมกัน เพื่อเป็นทฤษฎีการบริหารงานที่ สมบูรณ์

๒.๒ หลักธรรมาภิบาล (Good Governance)

พระราชญาณวิสิฐ กล่าวถึงหลักธรรมาภิบาลสรุปได้ว่า การปกครองการบริหารแบบ บูรณาการของหัวหน้าฝ่ายบริหารขององค์กรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของทางราชการ ใน ส่วนกลางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ดี องค์กรรัฐวิสาหกิจ และองค์กรธุรกิจเอกชนก็ดี องค์กรทาง

ศาสนา และองค์กรสาธารณชนอื่นๆที่ดี ที่จะให้บังเกิดผลสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง เชื่อว่า การบริหารการปกครองที่ดี (Good Governance) นั้น ประมวลรวมย่อลงใน “หลักธรรมาภิบาลตามแนวความคิดปรัชญาเชิงพุทธ” ๔ ประการเหล่านี้ คือ

๒.๒.๑. หลักความถูกต้อง (accuracy/valid)

การบริหารการปกครองที่ดีต้องเป็นไปด้วยความถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมือง ๑ ถูกต้องตามหลักวิชาการ ๑ ถูกต้องตามความต้องการ และ/หรือได้รับความพึงพอใจของประชาชนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ๑ และถูกต้องตามหลักศีลธรรม ๑

๒.๒.๑.๑ ถูกต้องตามกฎหมายของบ้านเมือง รวมความถึงระเบียบ กฎ ข้อบังคับ ขององค์กรที่ออกตามกฎหมายของบ้านเมืองด้วย

๒.๒.๑.๒ ถูกต้องตามหลักวิชาการ หมายถึง หลักวิชาการที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ ข้อมูลอันจำเป็นที่เชื่อถือได้ ที่ถูกต้องที่ตรงประเด็น และสมบูรณ์พอ ประมวลวางเป็นหลักปฏิบัติ หรือเป็นทฤษฎีขึ้นตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ไว้ดีแล้ว

๒.๒.๑.๓ ถูกต้องตามนโยบาย และสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย ขององค์กร

๒.๒.๑.๔ ถูกต้องตามความต้องการ หรือความพึงพอใจ ของผู้บังคับบัญชา ของ ผู้ปฏิบัติงานทุกระดับ และถูกต้องตามความต้องการ หรือความพึงพอใจ ของประชาชนโดย ส่วนรวม

๒.๒.๑.๕ ถูกต้องตามหลักศีลธรรม ในฐานะที่ประเทศไทย บ้านเมืองพุทธ ประชากรส่วนใหญ่ ๙๕ % เป็นพุทธศาสนิกชน และพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ย่อมบังเกิดผลดี แก่ผู้ปฏิบัติตามในกาลทุกเมื่อ การบริหารงานที่ดี คือ ที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม จึงช่วยให้การบริหารทุกองค์กรได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูง

ศีล เป็นข้อห้าม ผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติงานทุกระดับพึงมีศีลอย่างน้อยศีล ๕ เบญจศีล ได้แก่ ไม่เจตนาฆ่าสัตว์ ๑ ไม่เจตนาลักขโมย คดโกง หรือคอร์รัปชัน ๑ ไม่เจตนาประพฤตินอกใจใน กาม ๑ ไม่เจตนาโกหกหลอกลวง ๑ และไม่เสพติดมึนเมาให้โทษ เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ๑

ธรรม เป็นข้อปฏิบัติ อย่างน้อยเบญจธรรม คือ คุณธรรมของคนดี ๕ ประการ ได้แก่ ความมีเมตตา กรุณา เห็นอกเห็นใจกัน ไม่คิดประหัตประหารกัน ๑ การให้ปัน การเสียสละกาย สติปัญญา เวลา และกำลังทรัพย์ เพื่ออนุเคราะห์สงเคราะห์ผู้อื่น ๑ มีความสันโดษในคู่ครองของตน มีความสำรวมในโอวาท ๑ มีความซื่อสัตย์ ๑ ความจริงใจ ๑ และมีสติสัมปชัญญะ รู้ผิดชอบ ชั่ว ดี รู้บาปบุญ คุณ โทษ รู้ทางเจริญ ทางเสื่อมแห่งชีวิตที่เป็นจริง ๑ เป็นต้น

๒.๒.๑.๖ ถูกต้องตามหลักธรรม ที่เป็นอุปกระที่สำคัญ คือ การบริหารการปกครอง พระราชอาณาจักของพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า แต่ปางก่อน ที่ใช้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพ ตลอดมาแต่โบราณกาล จนถึงปัจจุบันนี้ อันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ผู้ทรงคุณประเสริฐของไทยเรา ก็ได้ทรงถือเป็นหลักปฏิบัติพระองค์ตลอดมา คือ หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ได้แก่

๑. ทาน ให้ปันช่วยประชา คือ บำเพ็ญตนเป็นผู้ให้ โดยมุ่งปกครองหรือทำงาน เพื่อให้เขาได้ มิใช่เพื่อจะเอาจากเขา เอาใจใส่อำนวยความสะดวก จัดสรรความสะดวก อนุเคราะห์ ให้ประชาราษฎร์ได้รับประโยชน์สุข ความสะดวกปลอดภัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อน ประสบทุกข์และให้ความสนับสนุนแก่คนทำความดี

๒. ศีล รักษาความสุจริต คือ ประพฤติดีงาม สำรวมกายและวจีทวารประกอบ แต่การสุจริต รักษาจิตดีคุณ ประพฤติให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นทีเคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ผู้ใดจะดูแคลน

๓. ปริจาคะ คือ บำเพ็ญกิจด้วยเสียสละ คือ สามารถเสียสละความสุขสำราญเป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔. อาชชวะ ปฏิบัติการโดยซื่อตรง คือ ซื่อตรงทางสัตย์ไว้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

๕. มัททวะ ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่ง หยาบคาย กระด้างถือองศ์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีที่ริยาสุภาพนุ่มนวลละมุนละไม ควรได้รับความรักภักดีแต่มีขาดยำเกรง

๖. ตปะ พ้นมัวเมาด้วยเผากิเลส คือ แผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำจิตระงับยับยั้งข่มใจได้ ไม่หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและการปรนเปรอ ความเป็นอยู่สม่าเสมอหรืออยู่อย่างง่าย ๆ สามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจในหน้าที่ให้บริบูรณ์

๗. อักโกธะ ถือเหตุผลไม่โกรธา คือ ไม่เกรี้ยวกราด ไม่วินิจฉัยความกระทำการด้วยอำนาจความโกรธ มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันสุขุมราบเรียบตามธรรม

๘. อวิหิงสา มือหิงสาน่าร่มเย็น คือ ไม่หลงระเวิงอำนาจ ไม่บีบบังคับขี่ มีความกรุณา ไม่หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใดด้วยอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๙. ขันติ ขำนะเข็ญด้วยขันติ คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ อดทนต่อความเหนื่อยยาก ถึงจะลำบากกายนำเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอยถึงจะถูกยั่วยุถูกหยันด้วยถ้อยคำเสียดสี ถากถางอย่างไร ก็ไม่หมัดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกิจกรรมที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

๑๐. อวิโรธนะ มีปฏิบัติคลาดจากธรรม คือ ประพฤติมิให้ผิดจากประศาสนธรรม อันถือประโยชน์สุขความดีงามของรัฐและราษฎรเป็นที่ตั้งอันใดพระราชาราชฎีปรารภนาโดยชอบธรรม ก็ไม่ขัดขึ้น การใดจะเป็นไปโดยชอบธรรม เพื่อประโยชน์ของประชาชน ก็ไม่ขัดขวาง วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำดีร้ายลามกสักการะหรือ อภิธรรมมณเฑาะว์อนิธรรมมณเฑาะว์ สติมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม ก็ดี นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผน หลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป^๔

ตลอดจนหลักธรรมอื่นๆ ได้แก่ ราชสังคหวัตถุ จักรวรรดิวัตร พละ และพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาพรหมวิหาร เป็นต้น

๒.๒.๒ หลักความเหมาะสม (Appropriate/Proper)

หมายถึง ความรู้บริหารจัดการองค์กร หรือหน่วยงานและปกครองดูแล ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ด้วยความเหมาะสมกับเหตุผล เหมาะสมกับบุคคล กับชุมชน กับกาลเวลา สถานที่และให้เหมาะสมกับสถานการณ์แวดล้อม เมื่อยามจำเป็นที่ให้ผู้จักยึดหยุ่น (Flexible) หรือประนีประนอม (Compromise) โดยไม่เสียหลักการ ให้การปฏิบัติงานสำเร็จอย่างได้ผลดีที่สุด ให้มีส่วนเสียหายน้อยที่สุด หรือให้ไม่เสียหายเลย ความแข็งแกร่ง หรือแข็งแกร่งด้วยมานะ ทิฏฐิ ชนิต “ยอมหัก ไม่ยอมงอ” มิใช่อุบายที่ดี ที่จะให้ประสบผลสำเร็จได้ตลอดไป

ทั้งนี้ พึงอาศัยหลักปริศนธรรม ๗ ประการ ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว คือ

ธมฺมญฺญตฺตา	รู้จักหลักวิชา หรือรู้จักเหตุ ๑
อตุตฺตญฺญตฺตา	รู้จักความหมาย หรือรู้จักผล ๑
อตุตฺตญฺญตฺตา	รู้จักตน ๑
มตุตฺตญฺญตฺตา	รู้จักประมาณในการบริโภคใช้สอยทรัพย์ ๑
กาลญฺญตฺตา	รู้จักกาลเวลาอันควรที่จะปฏิบัติหรือดำเนินการให้ได้ผลดี ๑
ปริสฺตญฺญตฺตา	รู้จักชุมชน ๑
ปุคฺคญฺญตฺตา	รู้จักบุคคล ๑ เป็นต้น

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **ธรรมนุญชิวิต**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๒๗-๒๘

เป็นหลักในการวางตัวในวงงาน ในวงสังคมทุกระดับ และในการปกครองบังคับบัญชา ผู้
อยู่ใต้บังคับบัญชาได้อย่างเหมาะสม

๒.๒.๓. หลักความบริสุทธิ์โปร่งใส (Purity/Transparency)

หมายถึง การบริหารการปกครอง การตัดสินใจหรือการวินิจฉัยสั่งการใดๆก็เป็นไปได้ด้วย
ความบริสุทธิ์ใจ คือ ด้วยเจตนาบริสุทธิ์ มุ่งตรงต่อความสำเร็จอย่างได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูงของ
องค์กร และมุ่งตรงต่อประโยชน์ และความสันติสุขโดยส่วนรวม ของประชาชนเป็นสำคัญ จึงเป็น
การบริหารที่สุจริต มีความโปร่งใส (Transparent) ตรวจสอบได้

๒.๒.๔. หลักความยุติธรรม (Justice)

หมายถึง การบริหารการจัดการกิจกรรม และ/หรือโครงการต่างๆขององค์กร อย่างมี
ประสิทธิภาพ (High Efficiency) กล่าวคือ ให้บรรลุผลสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิผล (Effectiveness)
และให้ได้รับความพึงพอใจ (Satisfaction) โดยธรรมชาติจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างสูง ต่อค่าลงทุน
(Investment Costs) ได้แก่ กำลังงบประมาณ กำลังบุคลากรและทรัพยากร และระยะเวลาที่ใช้ใน
การบริหารจัดการที่ต่ำ คือ อย่างประหยัด และคุ้มค่า และหมายถึงการปกครองบังคับบัญชา ดูแล
ปฏิบัติต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ด้วยความเป็นธรรม คือ

ไม่อคติ ด้วยความรัก (อนุภาคติ) หรือ เห็นแก่ตัว เห็นแก่พวกพ้อง หมู่เหล่า ๑

ไม่อคติ ด้วยความโกรธ หรือเกลียดชัง (โทสาคติ) ๑

ไม่อคติ ด้วยความเกรงกลัว (ภยาคติ) ๑

ไม่อคติ ด้วยความหลง (โมหาคติ) เพราะหุนา หรือไม่รู้ข้อมูล ที่ถูกต้อง เป็นจริง ที่เชื่อถือ
ได้ ที่ตรงประเด็น และที่สมบูรณ์ดีพอ อีก ๑

หลักธรรมมาภิบาล ๔ ประการ นี้ ย่อมเป็นหลักสำคัญ สำหรับผู้ปกครอง ผู้บริหารทุกระดับ
สามารถใช้เป็นแนวทางในการปกครองบังคับบัญชาดูแล ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา และใช้ในการบริหาร
จัดการ โครงการต่างๆขององค์กรให้ประสบความสำเร็จ และให้บรรลุผลดี ที่ประสิทธิภาพสูง ได้
อย่างเหมาะสม^๕

๒.๓ พุทธวิธีการบริหาร

พระธรรมโกศาจารย์ ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น
(Getting things done through other people) เมื่อว่าตามค่านิยามนี้ การบริหารพระพุทธศาสนาเริ่มมี

^๕ พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), **หลักธรรมมาภิบาลและประมุขศิลป์**, (กรุงเทพมหานคร : ชัย
มงคลพรินต์ติ้ง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

อันเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ซึ่งทำให้เกิดพระสงฆ์ขึ้น เมื่อมีพระสงฆ์ขึ้นเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์

วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งดำรงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน เป็นเวลากว่า ๒,๕๐๐ ปีเป็นข้อมูลให้เราได้ศึกษาเรื่องพุทธวิธีบริหาร นอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการบริหารกระจายอยู่ในพระไตรปิฎก การศึกษาพุทธพจน์เหล่านั้นก็จะทำให้ทราบถึงพุทธวิธีบริหาร

การศึกษาพุทธวิธีบริหารในครั้งนี้ขอให้นำหน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่ (Function) ของนักบริหาร^{๑๑} มีอยู่ ๕ ประการตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDCORB

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของ สมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการให้เหมาะกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสาร เพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ^{๑๒}

CO คือ Coordinating หมายถึง การประสานงาน ได้แก่การศึกษาหลักเกณฑ์ทั่วไปเพื่อปัญหาขัดข้องในการปฏิบัติงาน และจะช่วยให้มีการร่วมมือกันปฏิบัติราชการให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

^{๑๑} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๗ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐.

^{๑๒} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) , พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔-๕.

R คือ Reporting หมายถึงการรายงานการปฏิบัติงาน รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ ทั้งนี้เพื่อความมุ่งหมายในการรายงานผลการปฏิบัติงานให้ประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นเจ้าของประเทศ ทราบ

B คือ Budgeting หมายถึง งบประมาณ ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือในการควบคุมการปฏิบัติงาน^{๑๒}

เราจะพิจารณาพุทธวิธีบริหารในประเด็นที่เกี่ยวกับการวางแผน การจัดองค์องค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวกและการกำกับดูแลตามลำดับดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ พุทธวิธีในการวางแผน

เมื่อว่าตามคำนิยามและหน้าที่ของนักบริหารดังกล่าวมานี้ เราต้องยอมรับว่า หลังจากตรัสรู้ในวันเพ็ญกลางเดือน ๖ ซึ่งเป็นวันวิสาขบูชา พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ตามลำพังพระองค์เดียว ในขั้นนี้ยังไม่มีการบริหารในพระพุทธศาสนา การบริหารเกิดขึ้น เมื่อมีสมาชิกรูปใหม่เข้ามาในพระพุทธศาสนา เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ ๒ เดือน นั่นคือ เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนาแก่พระปัญจวัคคีย์ในวันอาสาฬหบูชา ท่านอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงประทานการอุปสมบทแก่ท่านอัญญาโกณฑัญญะด้วยพระพุทธดำรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด”^{๑๓}

เราจะเห็นได้ว่าในพระพุทธดำรัสนี้ มีการกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการอุปสมบทไว้ชัดเจนว่า “เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” นั้นหมายถึงว่า มีการกำหนดวัตถุประสงค์ส่วนตัวเพื่อให้สมาชิกรูปใหม่ได้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงประสงค์ให้ผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนายึดเป้าหมายเดียวกัน คือ มุ่งปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในโอกาสอื่นว่า พรหมจรรย์ (การบวช) นี้ไม่ได้มีไว้สำหรับแสวงหาลาภสักการะและคำสรรเสริญ ไม่ได้มีไว้เพียงเพื่อศีล สมาธิ และปัญญาเท่านั้น แต่มีไว้เพื่อเจโตวิมุตติหรือความหลุดพ้นแห่งจิต

^{๑๒} พระมหาปัญญา ปญญาวุฑฒิ, ผศ. ความรู้เบื้องต้นทางบริหารรัฐกิจ, ภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖, หน้า ๒๗-๒๘.

^{๑๓} (ม.มู. ๑๒/๓๕๒/๓๗๓).

ในพุทธวิธีเกี่ยวกับการวางแผนนี้ สิ่งที่สำคัญมากคือผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ผู้บริหารต้องมีจักขุมา แปลว่า มีสายตาวัดยาวไกล คือมองการณ์ไกล^{๑๔} วิสัยทัศน์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวาดภาพจุดหมายปลายทางได้ชัดเจนและใช้สื่อสารให้สมาชิกภายในองค์กรยอมรับและดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางนั้นองค์กรทั้งหมดก็จะถูกขับเคลื่อนไปด้วยวิสัยทัศน์นี้ พระพุทธเจ้าทรงกำหนดจุดหมายปลายทางในพระพุทธศาสนาไว้ว่า การประพฤติปฏิบัติธรรมทุกอย่างมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่จุดเดียวคือวิมุตติ (ความหลุด พันทุกข์) ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็ม ฉันทใด ธรรมวินัยนี้ก็มีรสเดียวคือวิมุตติรส ฉันทนั้น”^{๑๕}

การถือเอาความหลุดพ้นทุกข์เป็นวัตถุประสงค์ส่วนตัวสำหรับสมาชิกทุกคนในพระพุทธศาสนานี้ใช้ได้กับผู้ยังไม่บรรลุนั้นเป็นพระอรหันต์ แต่เมื่อสมาชิคนั้นเป็นพระอรหันต์ได้เจโตวิมุตติ หลุดพ้นทุกข์แล้ววัตถุประสงค์ของเขาก็เปลี่ยนไป นั่นคือ แทนที่จะดำเนินชีวิตเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ส่วนตัว พระอรหันต์จะดำเนินชีวิตเพื่อช่วยคนอื่นให้หลุดพ้นทุกข์ ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อพินพรรษาแรก มีภิกษุผู้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ๖๐ รูป พระพุทธเจ้าทรงวางแผนเพื่อประกาศศาสนาแล้วส่งพระสาวกเหล่านั้นให้แยกย้ายกันไป ในทิศทางต่างๆ ด้วยพระดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นยอดมนุษย์ เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทเวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าไปทางเดียวกันสองรูป...แม้เราเองก็จะไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^{๑๖}

เนื่องจากพระสงฆ์จำนวนจำกัด พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญชาให้แต่ละรูปไปตามลำพังเดี่ยว ส่วนพระองค์เองทรงเลือกไปประกาศธรรมแก่เจ้าลัทธินแคว้นมคธ คือ ชฎิลสามพี่น้องที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม พระพุทธเจ้าทรงใช้เวลา ๒ เดือนในการชี้แจงให้เข้าใจในหลักปรัชญาพุทธศาสนา แก่ชฎิลสามพี่น้องและบริวาร จนทำให้พวกเขาหันมาบวชเกิดความเลื่อมใสเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา จากนั้นได้เสด็จไปเทศน์โปรดพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระราชอาแห่งแคว้นมคธ พระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวมคธพอบเห็นว่าชฎิลสามพี่น้องที่พวกตนนับถือได้ยอมเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ก็คลายทิฐิมานะหันมาตั้งใจฟังธรรม ในที่สุดก็ได้ดวงตาเห็นธรรมและหันมานับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงใช้เวลาไม่นานนับจากวันตรัสรู้ก็สามารถวางรากฐาน

^{๑๔} (อง.ต.ก. ๒๐/๔๕๙/๑๕๖).

^{๑๕} (วิ.จ. ๗/๔๐๒/๒๙๑).

^{๑๖} (วิ.มหา. ๑/๓๒/๓๙).

พระพุทธศาสนาในแคว้นมคธ ซึ่งเป็นหนึ่งในแคว้นมหาอำนาจสมัยนั้น นี่เป็นผลจากการวางแผนประกาศพระศาสนาในเบื้องต้นของพระพุทธเจ้า

“ถ้าพระพุทธเจ้าไม่ประสบความสำเร็จในการประกาศศาสนาโดยที่หาผู้บรรลุลหรมสามารถอย่างพระพุทธองค์ไม่ได้สักคนเดียว พระพุทธเจ้าก็เป็นเพียง พระปัจเจกพุทธะ คือ ผู้ตรัสรู้เฉพาะตนที่ไม่สามารถสอนคนอื่นให้ตรัสรู้ตามได้ จึงไม่ใช่ผู้บริหาร แต่เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงสามารถสอนให้คนอื่นตรัสรู้ตามได้ พระองค์จึงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้สามารถจัดตั้งองค์กรพระพุทธศาสนา และเป็นนักบริหารกิจการพระศาสนา”

ในการวางแผนเพื่อประกาศพระศาสนาดังกล่าวมานั้น พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวัตถุประสงค์สำหรับให้สมาชิกในองค์กรทุกคนถือปฏิบัติเป็นแบบเดียวกัน นั่นคือให้สมาชิกยึดความหลุดพ้นทุกข์ส่วนตัวหรือความหลุดพ้นทุกข์ของคนอื่นเป็นเป้าหมายของการดำเนินชีวิต การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ส่วนตัว เรียกว่าอัตตहितสมบัติ การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ของคนอื่น เรียกว่า พรหิตตปฏิบัติ

พระพุทธเจ้าทรงมีทั้งอัตตहितสมบัติที่เกิดจากพระปัญญาคุณ และพรหิตตปฏิบัติที่เกิดจากพระกรุณาคุณ จึงทรงวางรากฐานในการประกาศพระศาสนาด้วยการแสดงโอวาทปาติโมกข์แก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ รูป ในวันมาฆบูชา หลังจากตรัสรู้ได้ ๙ เดือน

โอวาทปาติโมกข์ หมายถึง คำสอนที่เป็นหลักสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระอรหันต์เพื่อให้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อไป ในโอวาทปาติโมกข์นี้ มีการกำหนดให้นิพพานหรือความหลุดพ้นทุกข์เป็นเป้าหมายสูงสุดในการปฏิบัติธรรม แนวทางปฏิบัติธรรมให้ยึดหลัก ๓ ประการ คือ ไม่ทำชั่วทั้งปวง ทำดีให้ถึงพร้อม และทำให้จิตใจให้ผ่องใส นอกจากนี้ยังกำหนดวิธีการประกาศพระพุทธานุศาสนาน่า ให้เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยขันติหรือความอดทน ไม่ให้ใช้การว่าร้ายหรือการเช่นฆ่าประหารเพื่อบีบบังคับให้คนหันมานับถือพระพุทธศาสนา^{๑๗} ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ

จะเห็นได้ว่าในการวางแผนเพื่อบริหารองค์กรของพระพุทธเจ้านั้น มีการใช้วิสัยทัศน์กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และพันธกิจขององค์กรคณะสงฆ์ไว้อย่างชัดเจน องค์กรพระพุทธศาสนาเจริญเติบโตขึ้นมาได้เพราะผลจากวิสัยทัศน์ของพระพุทธเจ้า

^{๑๗} (ช.ธ. ๒๕/๒๔/๓๙).

๒.๓.๒ พุทธวิธีในการจัดองค์กร

ในการรับสมาชิกใหม่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา จะมีการกำหนดให้สมาชิกทุกคนเริ่มต้นจากศูนย์ นั่นคือ ไม่มีการอนุญาตให้นำชาติชั้นวรรณะหรือตำแหน่งหน้าที่ในเพศฆราวาสเข้ามาในองค์กรคณะสงฆ์กับพุทธพจน์ว่า “เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่บางสาย คือ แม่น้ำคงคา ยมูนา อจิรวดี สรรภู มหิ ไหลถึงมหาสมุทรแล้วย่อมละนามแต่ละโคตรอินเดียวเสีย ถึงซึ่งอันนับว่ามหาสมุทรเหมือนกับวรรณะ 4 เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ก็เช่นเดียวกัน คือ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและตระกูลเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่าสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหมือนกัน”^{๑๘}

พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า ทุกคนที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเป็นพระภิกษุเสมอเหมือนกันหมด การอยู่ร่วมกันของคนที่เหมาะสมกันนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาในการบังคับบัญชาภายในองค์กร เพราะเหตุที่ว่าเมื่อสมาชิกถือตัวว่า เท่าเทียมกับคนอื่นก็จะไม่มีใครเชื่อฟังใครหรือยอมลงให้ใคร ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “การอยู่ร่วมกันของคนที่เหมาะสมก็นำทุกข์มาให้”^{๑๙} ถ้าเป็นเช่นนั้นการบังคับบัญชาภายในการบังคับบัญชาภายในองค์กรก็ไปไม่ได้ พระพุทธเจ้าจึงทรงกำหนดให้พระภิกษุต้องเคารพกันตามลำดับพรรษา ผู้บวชทีหลังต้องแสดงความเคารพต่อผู้บวชก่อน

เมื่อสาวกมีจำนวนมากขึ้น พระพุทธเจ้าทรงจัดองค์กรในพระพุทธศาสนาออกเป็นพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในส่วนของภิกษุบริษัทและภิกษุณีบริษัท พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์ ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงกระจายอำนาจให้คณะสงฆ์ดำเนินการให้การอุปสมบท เมื่อมีกิจจาริกรรมหรือกิจการที่จะต้องทำร่วมกัน คณะสงฆ์สามารถบริหารจัดการเอง หรือเมื่อมีกรณีความขัดแย้งเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าก็ทรงมอบอำนาจให้คณะสงฆ์เป็นผู้จัดการแก้ปัญหา

พระพุทธเจ้าทรงดำรงตำแหน่งเป็นธรรมราชา คือผู้บริหารสูงสุดขององค์กรพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราเป็นพระราชานั้นคือเป็นธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม”^{๒๐} พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งพระสาวกให้เป็นพระธรรมเสนาบดี มีฐานะเป็นรองประธานบริหาร อยู่ในลำดับถัดมาจากพระพุทธเจ้า และเป็นอัครสาวกฝ่ายขวารับผิดชอบงานด้านวิชาการ พระโมคคัลลานะเป็นอัครสาวกเป็นรับผิดชอบด้านบริหาร พระอานนท์เป็นเลขานุการส่วนพระองค์ และทรงแต่งตั้งสาวกทั้ง

^{๑๘} (วิ.จ. ๗/๔๖๐/๒๙๐).

^{๑๙} (ช.ธ. ๒๕/๓๑/๕๔).

^{๒๐} (ม.ม. ๑๓/๖๐๙/๕๕๔).

ฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นเอตทัคคะ คือ ผู้ชำนาญการที่รับภาระงานด้านต่างๆ เช่น พระมหากัสสปะเป็นผู้ชำนาญด้านธุดงค์ พระปุลณณะมันตานีวัตรเป็นผู้ชำนาญด้านการแสดงธรรม ภิกษุณีปฎาจารเป็นผู้ชำนาญด้านวินัย จิตตคหบดีเป็นผู้ชำนาญด้านการแสดงธรรม^{๒๑} การแต่งตั้งเอตทัคคะนี้เป็นตัวอย่างของกระจายอำนาจ และการใช้คนให้เหมาะกับงานในพุทธศาสนา

ประเพณีปฏิบัติในสมัยปัจจุบันที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ผู้มีความชำนาญในด้านต่างๆ ก็สอดคล้องกับการแต่งตั้งเอตทัคคะในครั้งพุทธกาลนั่นเอง ส่วนการที่มหาวิทยาลัยทั้งหลายถวายปริญญาภิตติมศักดิ์แก่พระสงฆ์ในสมัยปัจจุบันก็พออนุโลมเป็นการยกย่องพระเถระเป็นเอตทัคคะในด้านต่างๆ ได้เหมือนกัน

๒.๓.๓ พุทธวิธีในการบริหารงานบุคคล

การบริหารงานบุคคลในพระพุทธานุศาสนนา เริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวช ที่ต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ในการให้อุปสมบทแก่กุลบุตรตามแบบบัญญัติจตุตถกรรม พระสงฆ์ผู้เป็นประธานในพิธีอุปสมบทเรียกว่า พระอุปัชฌาย์ การรับคนเข้ามาอุปสมบทต้องได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ที่ประชุมพร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบท

เมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธานุศาสนนาแล้ว พระบวชใหม่จะต้องได้รับการฝึกหัดอบรมและการศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌาย์โดยอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของท่านจนกว่าจะมีพรรษาครบ ๕ จึงเรียกว่า นิสัยมุตกะ คือ ผู้พ้นจากการพึ่งพาพระอุปัชฌาย์ ดังนั้นกระบวนการฝึกอบรมพระบวชใหม่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง กระบวนการนี้ก่อให้เกิดระบบโรงเรียนในวัด ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธานุศาสนนาที่สำคัญในอินเดีย คือ มหาวิทยาลัยนาลันทา

ระบบการศึกษาในพระพุทธานุศาสนนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากร ตราบไต่ที่บุคลากรนั้นยังไม่บรรลุนั้นพระอรหันต์เขาผู้นั้นก็ต้องได้รับการศึกษาอบรมตลอดไป เรียกว่า เสาะ คือ ผู้ยังต้องศึกษา ต่อเมื่อสำเร็จการศึกษาเป็นพระอรหันต์แล้ว จึงเรียกว่า เป็นเสาะ คือ ผู้ไม่ต้องศึกษา

“กระบวนการจัดการศึกษาในทางพระพุทธานุศาสนนาคือหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหารเราต้องยอมรับว่าพระพุทธานุศาสนนาให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ พระพุทธานุศาสนนาจึงชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา”

^{๒๑} (อง.เอกก. ๒๐/๑๔๖/๓๐).

การศึกษาอบรมในพระพุทธศาสนายึดผู้เรียนสำคัญที่สุดหมายถึง การกำหนดจุดหมาย สาระ กิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดประเมินผล ที่มุ่งพัฒนาคนและชีวิตให้เกิด ประสพการณ์การเรียนรู้เต็มความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจและความต้องการ ของผู้เรียน^{๒๒} ดังจะเห็นได้จากการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพัฒนาการ และวุฒิภาวะ ของผู้เรียน โดยที่พระพุทธศาสนาทรงเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเข้ากับบัวสี่ เหล่า และทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่จะเข้ารับการศึกษอบรมไปตามจริต ๖ และที่สำคัญ มากก็คือ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ตุมฺเหหิ กิจฺจํ อาตปฺปํ อุกฺขตาโร คถาคตา เธอทั้งหลายต้องทำความเพียรเผากิเลส พระตถาคตเจ้าเป็นผู้บอก ทาง”^{๒๓}

บุคคลากรที่ได้รับการพัฒนาแล้วก็จะได้รับการจัดสรรภาวะหน้าที่ให้ปฏิบัติงานภายใน องค์การตามความรู้ความสามารถ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งเป็นเอตทัคคะในด้านต่างๆ ดังกล่าว มาแล้ว

การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนามีระบบการให้รางวัลและการลงโทษ ซึ่งเทียบได้ กับการใช้พระเดชพระคุณในสมัยปัจจุบันนั่นคือ ใครทำดีก็ควรได้รับการยกย่อง ใครทำผิดก็ควร ได้รับการลงโทษดังพระบาลีว่า “นิคฺคณฺเห นิคฺคหารหํ ปคฺคณฺเห ปคฺคหารหํ ชมฺคณฺที่ควฺรชมฺ ยกฺยงฺ คณฺที่ควฺรยกฺยงฺ”^{๒๔} เราจะเข้าใจระบบการให้รางวัลและการลงโทษได้ดีจากเรื่องต่อไปในเกสิสูตร

วันหนึ่ง สารถีผู้ฝึกม้าชื่อนายเกสิเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลว่า พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีฝึก คนอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงย่อนถามว่า นายเกสิมีวิธีฝึกม้าอย่างไร นายเกสิกราบทูลว่า ข้าใช้ ๓ วิธี คือ วิธีนุ่มนวล วิธีรุนแรง วิธีผสมผสาน คือ มีทั้งนุ่มนวลละรุนแรง

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า ถ้าใช้ ๓ วิธีแล้วไม่ได้ผลจะทำอย่างไร

นายเกสิกราบทูลว่า ถ้าฝึกไม่ได้ผลก็ฆ่าม้าทิ้งเสีย เพราะปล่อยไปก็ทำให้เสียชื่อสถาบัน เกสิวิทยา

พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์ทรงใช้ทั้ง 3 วิธีฝึกคนเหมือนกัน คือ ใช้วิธีนุ่มนวลกับคนที่ควร ให้กำลังใจ ใช้วิธีรุนแรงกับคนที่ควรตำหนิห้ามปราม และใช้วิธีผสมผสานกับคนที่ควรยกย่องเมื่อถึง คราวต้องยกย่องและตำหนิเมื่อถึงคราวต้องตำหนิ

^{๒๒} การศึกษาแห่งชาติ, คณะกรรมการ และศึกษาธิการ, กระทรวง, **ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด**, (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐.

^{๒๓} (พ.ธ. ๒๕/๓๐/๕๑).

^{๒๔} (พ.ช.า. ๒๗/๒๔๔๒/๕๓๑).

นายเกสึทูลถามว่า ถ้าใช้ ๓ วิธีแล้วไม่ได้ผลจะทำอย่างไร

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ก็มีการฆ่าม้าเหมือนกัน

นายเกสึทูลถามว่า การฆ่าไม่สมควรสำหรับสมณะมิใช่หรือ

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า ในวินัยของพระอริยะเจ้า การฆ่าหมายถึงการเล็กลงกว่ากล่าวสั่งสอน คนที่พระพุทธเจ้าเล็กลงกว่ากล่าวสั่งสอนย่อมหมดโอกาสเจริญเติบโตทางธรรม^{๒๕}

๒.๓.๔ พุทธวิธีในการอำนวยการ

การอำนวยการให้เกิดการดำเนินงานในพระพุทธศาสนาต้องอาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะไม่มีระบบการใช้กำลังบังคับให้ปฏิบัติตามผู้นำในพระพุทธศาสนา การที่สมาชิกจะทำตามคำสั่งของผู้บริหารหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำในผู้บริหารเป็นสำคัญ

อะไรคือความแตกต่างระหว่างผู้บริหารกับผู้นำ

ผู้บริหาร คือ ผู้ที่ทำให้คนอื่นทำงานตามที่ผู้บริหารต้องการ

ผู้นำ คือ ผู้ที่ทำให้คนอื่นต้องการทำงานตามผู้นำต้องการ

ดังนั้น ผู้บริหารเชิงพุทธต้องมีภาวะผู้นำ คือมีความสามารถในการจูงใจให้คนเกิดความ ต้องการอยากปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บริหาร

บุคคลที่จะเป็นผู้บริหารต้องมีคุณสมบัติสำคัญ ๒ ประการดังกล่าวมานานแล้วคือ อุตตहितสมบัติ หมายถึงความเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติส่วนตัวที่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำ และปรหิตตปฏิบัติ หมายถึงความมีน้ำใจในการปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวมและองค์การของคน

พระพุทธเจ้าทรงเพียบพร้อมด้วยอุตตहितสมบัติและปรหิตตปฏิบัติ จึงสามารถใช้ภาวะผู้นำบริหารกิจการพระพุทธศาสนาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี อุตตहितสมบัติที่สำคัญในการบริหารของพระพุทธเจ้าก็คือ ความสามารถในการสื่อสารกับคนทั่วไป ในการสื่อสารเพื่อการบริหารแต่ละครั้งพระพุทธเจ้าใช้หลัก ๔ ส.^{๒๖} ซึ่งมีคำอธิบายเป็นประยุกต์เข้ากับการบริหารดังต่อไปนี้

๒.๓.๔.๑. สันทัสสนา (แจ่มแจ้ง) หมายถึง อธิบายขั้นตอนของการดำเนินงานได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งช่วยให้สมาชิกปฏิบัติตามได้ง่าย

๒.๓.๔.๒. สมาทปนา (จูงใจ) หมายถึง อธิบายให้เข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธาและความรู้สึกว่าจะต้องฝืนให้ไกลและไปให้ถึง

๒.๓.๔.๓. สมุตเตชนา (แก้ลูกกล้า) หมายถึงปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และมีความกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย

^{๒๕} (อง.จตุกก. ๒๑/๑๑๑/๑๕๐).

^{๒๖} (ที.สี. ๙/๑๙๘/๑๖๑).

๒.๓.๔.๔. สัมปหังสนา (ว่าเรื่อง) หมายถึง สร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตรซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงาน

ความสามารถในการจูงใจคนของพระพุทธเจ้า ตรงกับพระสมัญญาว่า คทาต หมายถึง คนที่พูดอย่างไรแล้วทำอย่างนั้น^{๒๗} พระพุทธเจ้าทรงมีภาวะผู้นำสูงมากเพราะทรงสอนให้รู้ (ยถาวาที) ทำให้ดู (ตถากาโร) และอยู่ให้เห็น (ยถาวาที ตถากาโร)

ยิ่งไปกว่านั้น การสั่งการแต่ละครั้งของพระพุทธเจ้าเป็นที่ยอมรับได้ง่ายเพราะไม่ทราบใช้วิธีเผด็จการ แต่ทรงใช้วิธีการแสดงธรรมเป็นโดยดั่งที่พระพุทธเจ้าทรงจำแนกแรงจูงใจในการทำ ความดี ซึ่งเรียกว่า อธิปไตย ๓ ประการ^{๒๘} ดังนี้

๑. อัตตอธิปไตย การทำความดีเพราะยึดผลประโยชน์หรือความพอใจของตนเป็นที่ตั้ง

๒. โลกอธิปไตย การทำความดีเพราะต้องการให้ชาวโลกยกย่อง บันทึก ยึดทัศนคติหรือคะแนนนิยมจากคนอื่นเป็นที่ตั้ง

๓. ธรรมอธิปไตย การทำความดีเพื่อความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ นั่นคือยึดธรรมคือน้ำที่เป็นสำคัญ

แม้พระพุทธเจ้าจะประกาศว่า พระองค์เป็นธรรมราชา แต่ก็ไม่ทรงใช้อำนาจเบ็ดเสร็จโดยลำพังพระองค์เองตามแบบราชาธิปไตย ในสมัยนั้นพระพุทธเจ้าทรงกระจายอำนาจในการบริหารให้กับคณะสงฆ์ดังกล่าวมาแล้ว ทั้งนี้เพราะแรงจูงใจในการบริหารของพระพุทธเจ้าผู้หมดกิเลสแล้ว ย่อมไม่ใช่เพื่อความยิ่งใหญ่ส่วนพระองค์ การบริหารของพระพุทธเจ้าจึงไม่ใช่อัตตอธิปไตย นอกจากนี้ พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ทรงบริหารกิจการพระศาสนาไปตามคำนิทา และสรรเสริญของชาวโลก การบริหารของพระองค์จึงไม่ใช่โลกอธิปไตย พุทธวิธีบริหารเป็นธรรมอธิปไตย เพราะพระพุทธเจ้าทรงยึดธรรมคือ หลักการสร้างประโยชน์สุขเพื่อส่วนรวมเป็นสำคัญ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงหลักการบริหารของพระองค์ไว้ว่า

“พระตถาคตอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ทรงอาศัยธรรม สักการะธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตรา เป็นธรรมอธิปไตย ทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองที่เป็นธรรม”^{๒๙}

^{๒๗} (ที.ม. ๑๐/๒๑๑/๒๕๕).

^{๒๘} (อง.ตีก. ๒๐/๔๗๙/๑๘๖).

^{๒๙} (อง.ตีก. ๒๐/๔๕๐/๑๓๗).

เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงยึดหลักธรรมาธิปไตยนี้เอง จึงไม่มีการตั้งใครเป็นศาสดาสืบต่อจากพระพุทธองค์ ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระอานนท์ทูลถามว่า จะทรงตั้งใครเป็นศาสดาสืบต่อจากพระองค์ ทั้งนี้เพราะทรงประสงค์จะให้คณะสงฆ์ปกครองกันเองโดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วจะเป็นศาสดาของพวกเขาเมื่อเราล่วงลับไปแล้ว” ^{๓๐}

ภายหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วในนาน พระมหากัสสปะได้ปฏิบัติตามพุทธพจน์โดยเรียกประชุมพระอรหันต์ ๕๐๐ รูปเพื่อสังคายนาพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่สำหรับใช้เป็นหลักอ้างอิงในการบริหารกิจการพระศาสนา นับตั้งแต่นั้นมาการบริหารกิจการพระศาสนาก็ยึดหลักธรรมวินัยในพระไตรปิฎกเป็นหลัก โดยมีคณะสงฆ์เป็นองค์การบริหารสูงสุดสืบต่อจนทุกวันนี้

๒.๓.๕ พุทธวิธีในการกำกับดูแล

การกำกับดูแลเป็นการควบคุมสมาชิกภายในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การกำกับดูแลคณะสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง ดังที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นมาตรฐานควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงให้เหตุผลในการบัญญัติพระวินัยไว้ ๑๐ ประการ เช่น เพิ่มความผาสุกแก่คณะสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้ร้ายางาย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ^{๓๑}

การบัญญัติพระวินัยเป็นเครื่องช่วยให้พระสงฆ์มีวินัยในตนเองและมีเกณฑ์ในการประเมินตนเอง เมื่อเห็นว่าตนทำผิดพลาดไปจากมาตรฐานความประพฤติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ และความผิดพลาดนั้นไม่ร้ายแรงถึงขนาดต้องขับออกจากหมู่คณะ หรือขาดจากความเป็นพระภิกษุ พระสงฆ์แต่ละรูปจะสารภาพความผิดพลาดต่อเพื่อนพระสงฆ์ด้วยกัน พิธีสารภาพเรียกว่า การแสดงอาบัติ ซึ่งลงท้ายด้วยคำมั่นสัญญาว่า จะไม่ทำผิดอย่างอย่างนั้นอีกต่อไป ^{๓๒}

“เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้ภิกษุนำศีลสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้เหล่านั้นมาสวดให้กันและกันฟังทุกกึ่งเดือนในวันพระ ๑๕ คำ ประเพณีปฏิบัตินี้เรียกว่า การสวดปาฏิโมกข์ ในตอนจบของศีลสิกขาบทแต่ละข้อ ผู้สวดจะถามที่

^{๓๐} (ที.ม.๑๐/๑๗๗/๑๔๐).

^{๓๑} (วินย. ๑/๒๐/๑๗).

^{๓๒} (น ปุณฺณวํ กริสสามิ).

ประชุมสงฆ์ว่า “กัจจิตถ ปริสุทฺธา ท่านทั้งหลายบริสุทฺธิในคือ สิกขาบทนี้แล้วหรือ”^{๓๓}

ยิ่งไปกว่านั้น พระพุทธเจ้ายังได้ทรงบัญญัติให้พระภิกษุทำการปวารณาต่อคณะสงฆ์วันออกพรรษา การปวารณาหมายถึง การอนุญาตให้ว่ากล่าวตักเตือนซึ่งกันและกันด้วยคำว่า “ท่านผู้เจริญข้าพเจ้าขอปวารณาต่อสงฆ์ เพราะเห็นก็ดี เพราะได้ยินก็ดี เพราะสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้าเห็นว่าผิดพลาด ก็จักแก้ไขปรับปรุงตัวเอง”^{๓๔}

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้แสดงว่า พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวิธีการในการกำกับดูแลเพื่อให้พระสงฆ์มีวินัยในตนเอง มีการประเมิตนเอง และมีการกระจายอำนาจให้คณะสงฆ์กำกับดูแลกันเอง

ในกรณีที่เกิดข้อพิพาทขัดแย้ง ซึ่งเรียกว่าอภิภวณินในองค์กรสงฆ์ อันเนื่องจากพระสงฆ์บางรูปไม่ยอมรับการกำกับดูแลนั้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติระงับอภิภวณินซึ่งเรียกว่า อภิภวณสมถะ ๗ ประการ^{๓๕}

สัมมุขาวินัย คือ วิธีระงับข้อพิพาทด้วยการที่คณะสงฆ์ประชุมพร้อมกันพิจารณาข้อกล่าวหาของฝ่ายโจทก์

เยภุยยสิกา คือ วิธีระงับข้อพิพาทโดยให้ที่ประชุมออกเสียงชี้ขาด ฝ่ายที่ได้รับเสียงสนับสนุนข้างมากเป็นฝ่ายชนะ

ติณวัตการกะ คือ วิธีระงับข้อพิพาทด้วยการประนีประนอมยอมความ โดยที่คู่กรณีตกลงเลิกกันไปไม่ต้องมีการชำระสะสางให้มากเรื่องเหมือนเอาหญ้ามากลบทับปัญหาไว้

กระบวนการกำกับดูแลความประพฤติของพระสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้นั้น เป็นหลักประกันความมั่นคงและความบริสุทฺธิผุดผ่องของคณะสงฆ์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “เปรียบเหมือนมหาสมุทรไม่ร่วมกับซากศพที่ตายแล้ว ซากศพที่ตายแล้วใดมีอยู่ในมหาสมุทร มหาสมุทรย่อมนำซากศพที่ตายแล้วนั้นไปสู่ฝั่ง ชัดขึ้นบกโดยพลัน บุคคลใดเป็นผู้ทศิล มีธรรมลามก มีความประพฤติไม่สะอาด น่ารังเกียจ สงฆ์ยอมไม่ร่วมกับบุคคลนั้น ย่อมประชุมกันยกเธอออกไปเสียโดยพลัน ถึงแม้เธอนั่งในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ก็จริง ถึงอย่างนั้นเธอก็ชื่อว่าไกลจากสงฆ์และสงฆ์ก็ไกลจากเธอ”^{๓๖}

^{๓๓} (วิ.มหา.๑/๓๐๐/๒๒๐).

^{๓๔} (วิ.ม. ๔/๒๒๖/๓๑๔).

^{๓๕} (วิ.มหา.๒/๘๗๙/๕๗๑).

^{๓๖} (วิ.จ.๗/๔๕๙/๒๔๙).

๒.๔ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง

๒.๔.๑ อปฺริหานิยธรรม ๗ ประการ

คำว่า อปฺริหานิยธรรม แปลว่า ข้อปฏิบัติไม่เป็นที่ตั้งของความเสื่อม ในตามความหมายว่า ความเสื่อมความเจริญนั้นไม่ใช่เนื้อหาดั้งเดิม แต่มีลักษณะหลังไหลเข้าอยู่ที่เหมาะสมสำหรับคน เมื่อปัจจัยด้านต่างๆ เหมาะสม ความเจริญหรือความก้าวหน้าก็หลังไหลเข้ามา เมื่อกำจัดปัจจัยเหล่านี้ให้หมดสิ้นไป ก็จะอยู่ในรูปที่เคยอยู่ไม่ได้เช่นเดียวกับการถมพื้นที่ให้สูงขึ้น น้ำที่เคยหลังไหลมาข้างอยู่ก็ตั้งอยู่ไม่ได้ เพียงคิดว่าช่วยให้คำแปลนั้นชัดเจนขึ้นตามสมควร

อปฺริหานิยธรรมนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระเจ้าลิจจวีจำนวนมาก ที่เข้าเฝ้าพระองค์ เมื่อประทับที่สารันทเจตีย์ เมืองเวสาลี เจ้าลิจจวีจัดการปกครองโดยสามัคคีธรรม มีสภาพเป็นที่ประชุมเมืองเวสาลีเจริญรุ่งเรืองยืนนาน ประชากรเพิ่มพูนขึ้น ต้องขยายกำแพงเมืองหลายวาระ เมื่อลิจจวี เข้าเฝ้าถึงที่ประทับ พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักความมั่นคงของฝ่ายบริหารแผ่นดิน ๗ อย่าง คือ

๑. มีการประชุมกันเสมอ และพร้อมเพรียงกันประชุม
๒. การประชุมเป็นไปโดยสามัคคี เข้าประชุมพร้อมกัน เลิกประชุมพร้อมกัน ปฏิบัติกรณียะที่ควรทำโดยพร้อมเพรียงกัน
๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ควรบัญญัติ ไม่ทำลายข้อบัญญัติที่เหมาะสม ยึดถือปฏิบัติตามบัญญัติที่รับรองกันอยู่แล้ว
๔. สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ผู้เก่าแก่ของบ้านเมือง และเชื่อฟังปฏิบัติตาม
๕. ไม่ทำการข่มขืนน้ำใจกุลสตรีโดยพลการ เชิดชูเกียรติศักดิ์ศรีกุลสตรีให้สูงเด่น
๖. สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ปุชนิยสถานทั้งภายในและภายนอกเมือง ไม่ทำลายการบริจาคน้ำจืดที่เป็นมาโดยธรรมแต่โบราณ
๗. ถวายการคุ้มครองป้องกันด้วยดีในพระอรหันต์ของชาวเมือง พร้อมด้วยใจปรารถนาว่า ท่านที่ยังไม่ได้มา ขอได้โปรดมาเมืองของข้าพเจ้าเถิด ส่วนท่านที่มาแล้วขอให้ท่านอยู่เป็นผาสุกในเมืองนี้เถิด^{๓๗}

^{๓๗} ดร.พระมหาโชวี ทสฺสนีโย, เอกสารประกอบการสอน วิชา รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘, หน้า ๑๕๖-๑๕๗

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

บทบาทเป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย หรือตามภาระหน้าที่สำคัญกำหนดขึ้น ทั้งนี้บุคคลแต่ละคนอาจจะมีบทบาทได้หลายอย่างตามสถานะของตน เช่น เมื่ออยู่ในสถานที่ทำงานก็มีบทบาทไปตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา เป็นต้น ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าคนๆหนึ่งจะมีหลายบทบาท ซึ่งจะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้องสอดคล้องกับบทบาทนั้นๆด้วย

๒.๕.๑ ความหมายของบทบาท

ได้มีผู้ให้ความหมายคำว่า บทบาท ไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้อธิบายคำว่า บทบาท หมายถึง การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้^{๓๘}

สงวนศรี วิรัชชัย ได้ให้ความหมายบทบาทว่า หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่ง ซึ่งประกอบด้วยสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่ง เมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งใดก็ต้องแสดงพฤติกรรมตามระบุเป็นบทบาทของตำแหน่งนั้น^{๓๙}

ปราชญา กล้าผจญ ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า หมายถึง สิ่งทีบุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น^{๔๐}

อนงค์ ชุ่มจิต ได้ให้ความเห็นว่า บทบาทหมายถึง ภาวะที่ต้องรับผิดชอบตามสถานภาพของแต่ละบุคคล เช่น เป็นพ่อแม่ นอกจากนี้จะเลี้ยงดูให้ลูกเติบโตแล้ว จะต้องมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนให้ความรู้ ป้องกันมิให้ถูกทำความชั่วหรือดูแลทุกข์สุขอื่นๆ ส่วนครูจะต้องมีบทบาทอื่นๆ นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนวิชาความรู้ เช่น ช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลนเสื้อผ้า อาหาร ส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนและดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของเด็ก^{๔๑}

^{๓๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๐๒.

^{๓๙} สงวนศรี วิรัชชัย, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ศึกษาพรการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐.

^{๔๐} ปราชญา กล้าผจญ, พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๓๔.

^{๔๑} อนงค์ ชุ่มจิต, ความเป็นครู, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๓๓.

สุพัตรา สุภาพ ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า บทบาทคือพฤติกรรมที่คาดหวัง สำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่า จะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้ผู้สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกับทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้^{๔๒}

จากความหมายเกี่ยวกับบทบาทที่นักวิชาการหลายคนได้กล่าวไว้นี้ สรุปได้ว่า บทบาทหมายถึง การปฏิบัติงานตามตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายบทบาทให้รับผิดชอบ โดยปฏิบัติงานให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความคาดหวังของกลุ่มคนหรือสังคม

บทบาทเป็นแนวความคิดในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ที่ควบคู่กับฐานะ ตำแหน่งฐานะตำแหน่งเป็นหน้าที่ของตำแหน่ง ผู้ใดสวมตำแหน่งนั้นๆ ก็จะมีหน้าที่ตามตำแหน่งนั้นด้วย ส่วนบทบาทเป็นการประพฤติปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ตามตำแหน่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติตามตำแหน่งนั้นๆ

สัมพันธ์ เศษะอธิก และคณะ ได้กล่าวถึงบทบาทและพฤติกรรมมนุษย์ไว้
ประการ คือ

๑. บทบาทที่ถูกกำหนดขึ้น เป็นบทบาทตำแหน่งหน้าที่สิทธิทางสังคม
๒. บทบาทที่ถูกคาดหวังเป็นบทบาทที่อยู่ในระดับของความคิดส่วนบุคคลหรือเป็นความคาดหวังของสังคมที่ต้องให้บุคคลแสดงบทบาทตามตำแหน่งหน้าที่ รวมทั้งความคาดหวังของตนเองแสดงพฤติกรรมตามความคาดหวัง
๓. บทบาทที่เป็นจริงเป็นบทบาทที่เจ้าของตำแหน่งหน้าที่ตามสถานภาพแสดงจริง ซึ่งอาจเป็นบทบาทที่สังคมคาดหวังหรือเป็นบทบาทที่ตนเองคาดหวังหรือเป็นบทบาทที่ถูกกำหนดหรืออาจไม่เป็นตามทั้งบทบาทที่ถูกกำหนดและบทบาทที่ถูกคาดหวังก็ได้

การที่คนเรายู่ร่วมกันในชุมชนหนึ่งๆ นั้น ย่อมมีการปฏิสัมพันธ์กัน พึงพาสักกันละกันต่างมีหน้าที่ สถานะและมีบทบาทแตกต่างกันไป บทบาทและสถานภาพเกิดจากการที่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการแบ่งงานกันทำตามตำแหน่งหน้าที่ในสังคม ดังนั้น องค์การทางสังคมจะประกอบด้วยบทบาท จึงเป็นการกำหนดและแนวทางการกระทำของแต่ละบุคคลในสังคมตามตำแหน่งที่มีหน้าที่รับผิดชอบในสถานภาพที่บุคคลนั้นได้รับ ทำให้เกิดบทบาทตามตำแหน่งหน้าที่เป็นรูปแบบของพฤติกรรมอันเกิดจากตำแหน่งที่ตนต้องกระทำและมีบทบาทที่สังคมคาดหวัง

^{๔๒} สุพัตรา สุภาพ, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘),
หน้า ๗๓.

พระสังฆาธิการ

๒.๕.๓ ความหมายของพระสังฆาธิการ

คำว่า พระสังฆาธิการ มาจากคำว่า “สังฆ” และ “อธิการ” เป็นพระสังฆาธิการ แปลตามรูปศัพท์ว่า พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์ หรือ พระภิกษุผู้ทำงานในคณะสงฆ์โลก มีอำนาจเต็มตามหน้าที่ จึงหมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์^{๔๓}

จากความหมายข้างต้น พระสังฆาธิการ จึงเป็นพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ โดยกำหนดตำแหน่งพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นไว้ได้แก่ ระดับเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าว จะมีอำนาจเต็มตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎ มติ คำสั่ง ประกาศ ของมหาเถรสมาคมครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด พระสังฆาธิการจึงมีลักษณะความเป็นผู้นำในการพัฒนาพระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ที่อยู่ในหมู่บ้าน และในชุมชน โดยใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา

๒.๕.๔ ความสำคัญของพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครองและวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช มีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ จัดการและพัฒนา การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปด้วยดี พระสังฆาธิการจึงมีความสำคัญในการดูแลพระภิกษุสามเณร ดูแลวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ให้พระภิกษุ สามเณร มีจริยาวัตรที่งดงาม ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมพระวินัย นับว่าพระสังฆาธิการเป็นผู้จรรโลงพระพุทธศาสนาได้ยั่งยืน ดูแลความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุ สามเณร มิให้ออกจากพระธรรมวินัย และพระสังฆาธิการ โดยเฉพาะเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะต้องบำรุงรักษา จัดการวัด และสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่ในวัด ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และเป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

^{๔๓} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ, การปฏิบัติงานพระพุทธศาสนา โครงการประชุมพระสังฆาธิการเจ้าคณะจังหวัดอำนาจเจริญ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๔๗), หน้า ๘.

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ระบุถึงความสำคัญของพระสังฆาธิการว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไป ก็ด้วยจะต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชนโดยเฉพาะ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารและจัดการวัด ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ^{๔๔}

ส่วนสำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖ ได้ระบุความสำคัญ ของพระสังฆาธิการว่าเป็นผู้ขับเคลื่อนการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนาให้ปฏิบัติถูกต้อง เป็นประโยชน์ทั้งงานการศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ ^{๔๕}

ดังนั้นพระสังฆาธิการ จึงเป็นพระภิกษุที่ปฏิบัติภารกิจของพระพุทธศาสนาที่จะช่วยส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองและสร้างศรัทธาของพระพุทธศาสนิกชนต่อพระพุทธศาสนา และสร้างความเข้มแข็ง และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

๒.๕.๕ การแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการ

กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดคุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการไว้ ๗ ข้อ ดังนี้

๑. มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
๒. มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง
๓. มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
๔. เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
๕. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
๖. ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน
๗. ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน

^{๔๔} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า คำนำ.

^{๔๕} สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖, **คู่มือปฏิบัติการคณะสงฆ์**, (สุราษฎร์ธานี : สำนักงานเลขาธิการภาค ๑๖ วัดท่าไทร, ๒๕๔๗), หน้า ๔๖.

๒.๕.๖ การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ

การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม มีดังนี้ คือ

๑. การแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ จะต้องมีความสมบูรณ์ทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพ้น ๓๐ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพระภิกษุที่มีความสมบูรณ์ให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม

๒. การแต่งตั้งเจ้าคณะภาคจะต้องมีความสมบูรณ์ทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพ้น ๓๐ พรรษาและกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นเทพหรือเป็นพระราชาคณะซึ่งเป็นพระคณาจารย์เอกหรือเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค การแต่งตั้งเจ้าคณะภาคเป็นหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุที่มีความสมบูรณ์มหาเถรสมาคมพิจารณาเพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาคจะอยู่ในตำแหน่งคราวละ ๔ ปี และได้รับแต่งตั้งอีกได้

๓. การแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดจะต้องมีความสมบูรณ์ทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษาพ้น ๑๐ พรรษากับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดนั้นแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่า พระราชาคณะชั้นสามัญ หรือเป็นพระคณาจารย์โทขึ้นไป หรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๖ ประโยค การแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดในภาคใด ให้เจ้าคณะภาคนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีความสมบูรณ์ตามเกณฑ์ เสนอเจ้าคณะใหญ่พิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม

๔. การแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอ จะต้องมีความสมบูรณ์ทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษาพ้น ๑๐ พรรษากับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้นสัญญาบัตร หรือเป็นพระคณาจารย์ตรีขึ้นไป หรือมีเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๔ ประโยค การแต่งตั้งเจ้าอำเภอในจังหวัดใด ให้เจ้าคณะจังหวัดนั้นคัดเลือกผู้มีความสมบูรณ์ดังกล่าว เสนอเจ้าคณะภาคเพื่อพิจารณาแต่งตั้ง โดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

๕. การแต่งตั้งเจ้าคณะตำบล จะต้องมีความสมบูรณ์ทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษาพ้น ๕ พรรษากับมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในตำบลนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า ๔ ปี หรือเป็นพระภิกษุมีสมณศักดิ์หรือเป็นพระคณาจารย์ หรือเป็นเปรียญธรรมหรือเป็นนักธรรมเอก การแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลในอำเภอใด ให้เจ้าคณะอำเภอคัดเลือกพระภิกษุ ผู้มีความสมบูรณ์ดังกล่าว เสนอเจ้าคณะ

จังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง เมื่อได้แต่งตั้งแล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนา และรายงานเจ้าคณะภาคเพื่อทราบ

๖. การแต่งตั้งเจ้าอาวาสที่เป็นพระอารามราษฎร์ จะต้องมีความสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้องมีความพรหม ๕ พรรษา และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ ในถิ่นนั้น ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสนอกจากพระอารามหลวงในตำบลใด ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าอาวาสในตำบลนั้น รวมกันทั้งหมดไม่น้อยกว่า ๓ รูปร่วมกันพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีความสมบัติดังกล่าวแล้วให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัด เพื่อพิจารณาแต่งตั้ง ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสนั้น ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเจ้าคณะภาคพิจารณาแต่งตั้งในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีความสมบัติ และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติ เสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง

๗. การแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร ต้องมีความสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง คือต้องมีพรรษา ๑๐ พรรษา เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอกต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชกณะชั้นราช สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชกณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี ต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก

ส่วนพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในจังหวัดอื่น นอกจากกรุงเทพมหานคร ต้องมีความสมบัติโดยเฉพาะส่วนหนึ่งดังนี้ คือ มีพรรษา ๑๐ พรรษา เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอกต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชกณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ต้องมีตำแหน่งไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี ต้องมีตำแหน่งไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท หรือพระครูสัญญาบัตรที่มีนิตยภัตไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี การแต่งตั้งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดคัดเลือกพระภิกษุผู้มีความสมบัติดังกล่าวแล้ว แต่กรณีเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อมหาเถรสมาคมพิจารณา ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะภาคดำเนินการในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสพระอารามหลวงนั้น พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีความสมบัติและระบุหน้าที่ที่มอบหมายให้ปฏิบัติ แล้วรายงานเจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาเสนอ

ตามลำดับจนถึงมหาเถรสมาคม สมเด็จพระสังฆราชแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ตามมติมหาเถรสมาคม

๒.๕.๗ การพ้นจากตำแหน่งหน้าที่พระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการจะพ้นจากตำแหน่งได้ในกรณีมรณภาพ หรือพ้นจากความเป็นพระภิกษุหรือลาออก หรือย้ายออกไปนอกเขตที่ตนมีสำนักอยู่ หรือให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่ โดยถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่ ถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่^{๔๖}

๒.๖ การปกครองคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์เป็นการปกครองตามพระธรรมวินัยหลัก คือ การปกครองคณะสงฆ์จะยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครองโดยได้อำนาจอรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุนการปกครองคณะสงฆ์ หากมีความไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ต้องอาศัยอำนาจรัฐเข้ามาช่วยจัดการแก้ไขความไม่เรียบร้อย ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยคณะสงฆ์จัดระบบการปกครอง ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ จัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ไทย ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองราชอาณาจักร มาในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ในรูปแบบใหม่ จึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และต่อมา พ.ศ. ๒๕๓๕ ใช้เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน^{๔๗}

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ระบุให้สมเด็จพระสังฆราชในตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกเป็นพระประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัยและทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม และสมเด็จพระสังฆราชทรงอยู่ในฐานะผู้ใด

^{๔๖} กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎระเบียบ คำสั่งของคณะสงฆ์**, อ่างแล้ว, หน้า ๔๑๑.

^{๔๗} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์), **เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

จะหมิ่นประมาท ดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายมิได้ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประธานกรรมการ และมีกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการโดยการแต่งตั้ง

ในการปกครองคณะสงฆ์ แบบแผนการปกครองคณะสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหลัก กำหนดหน่วยงาน เขตปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบงานหรือคณะผู้รับมอบงาน ในการปฏิบัติงานการปกครองคณะสงฆ์ และส่วนย่อย ได้แก่ แบบแผนกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุมบังคับบัญชา การประสานงาน การตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบวิธีปฏิบัติอื่นๆ

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์กำหนดให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุต ปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิกายอื่นๆ โดยมีระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๔๘}

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์รวมอำนาจการปกครองและกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทย เป็นศูนย์รวมเขตปกครองและเจ้าคณะในส่วนกลาง ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง โดยกำหนดเขตปกครองได้แก่ เขตปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ ในส่วนกลางจะแยกส่วนการปกครองเป็นคณะมหานิกาย เรียกว่า “หน” มี ๔ หน คือ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ ในส่วนของพระธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุต จะรวมเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และวัดธรรมยุตทั้งหมดเข้าเป็นเขตเดียวกัน

การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการสังกัดในส่วนกลาง เป็นผู้ประสานงานกับสมเด็จพระสังฆราช มีมหาเถรสมาคมเป็นหน่วยงานในส่วนกลาง และประสานงานกับเจ้าคณะใหญ่ส่วนภูมิภาค ปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตของตน เรียกว่า หน มีเจ้าคณะใหญ่ ๕ หน คือ

๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง
๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก
๔. เจ้าคณะใหญ่หนใต้
๕. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

^{๔๘} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา, อ้างแล้ว, หน้า ๓-๕.

อำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ของเจ้าคณะใหญ่ในเขตหนของตน มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้

๑. ดำเนินงานการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

๒. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินการไปด้วยดี

๓. วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

๔. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

๕. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ในบังคับบัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๖. ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้กำหนดส่วนหลักไว้ชัดเจน ในมาตรา ๒๑ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้จัดแบ่งเขตปกครองเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล จำนวนและเขตปกครองให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม ส่วนมาตรา ๒๒ กำหนดให้พระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้น ตามลำดับดังนี้ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาค, รองเจ้าคณะจังหวัด, รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะชั้นนั้นด้วยก็ได้

พระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ทุกตำแหน่ง เรียกว่า พระสังฆาธิการเป็นพระภิกษุทำงานโดยสิทธิ์ขาดในทางคณะสงฆ์ โดยมีอำนาจเต็มรวมตำแหน่ง ซึ่งแยกจากตำแหน่งดังกล่าวข้างต้นแล้วยังรวมไปถึงเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วย เจ้าคณะ และเจ้าอาวาสเป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมายและครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด

๒.๗ บทบาทของพระสังฆาธิการ

พระธรรมญาณมุนี^{๔๙} กล่าวว่าพระสังฆาธิการมีบทบาทหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีหลักการปกครองคือมุ่งความสงบเรียบร้อย มุ่งความเจริญงอกงาม และมุ่งความสามัคคีปรองดอง ซึ่งทั้ง ๓ ประการนี้เป็นเครื่องวัดสมรรถภาพของการปกครอง ในขณะที่เดียวกันในการปกครองพระสงฆ์ให้ได้ผลดีตามหลักการ ดังกล่าวนั้น พระครูมงคลคีลวงศ์ และคณะ^{๕๐} กล่าวว่าพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสทุกรูปต้องพัฒนาตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยก่อนเป็นประการแรก ประการที่สองจะต้องมีรูปแบบการปกครองในวัดวาอารามให้เรียบร้อยและประการสุดท้ายจะต้องจัดรูปแบบในการศึกษาเล่าเรียน แผนกพระปริยัติธรรมขึ้น เช่น แผนกนักธรรม แผนกบาลี ขึ้นในวัดของตน นอกจากนี้จะต้องอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณร เรียกว่า จริยธรรม การให้การศึกษาด้านจริยธรรมก็คือ การเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น การเปิดโรงเรียนเด็กเล็ก ที่เรียกว่าก่อนเข้าเกณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการของมหาเถรสมาคม ก็เพื่อเป็นการชักจูงเด็กเล็กให้เข้ามาฟังพระสงฆ์ พระสงฆ์มีบทบาทช่วยเหลือเด็กเล็กด้วยเมตตาธรรม เด็กเล็กเหล่านี้ ก็คือ ลูกหลานชาวบ้านที่ต้องออกไปประกอบอาชีพ เมื่อวัดรับดูแลลูกหลานได้ดี ความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัด ต่อพระพุทธศาสนาก็บังเกิดขึ้นกับประชาชน

จึงเห็นได้ว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส นอกจากจะมีหน้าที่ในการดูแลวัดพัฒนาวัดแล้ว ยังต้องช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนพร้อมกันไปด้วย

พระสังฆาธิการ เป็นนามบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้กำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน ได้แก่ การรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ รวมทั้งการนิคหกรรมหรือการวินิจฉัยอธิกรณ์ หรือความผิดทางพระธรรมวินัยของพระภิกษุ

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ พ.ศ. ๒๕๔๑ ว่าด้วย การแต่งตั้งและถอดถอนพระ

^{๔๙} พระธรรมญาณมุนี, วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร. การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, ๒๕๒๖, หน้า ๓๙-๕๒ (อัคราเนนา).

^{๕๐} พระครูมงคลคีลวงศ์, พระมหาอรุณ ธีรปัญญา และพระศรีวิรัตน์มุนี, พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท. การแสวงหาหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (๒๕๒๖), หน้า ๕๓-๖๗. (อัคราเนนา).

สังฆาธิการ ได้กำหนดจรรยาพระสังฆาธิการ ซึ่งพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามบทบาทของพระสังฆาธิการดังต่อไปนี้

๑. ต้องเคารพเอื้อเฟื้อต่อกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช สังวรและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

๒. ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ ถ้าไม่เห็นเพียงคำสั่งนั้น ให้เสนอความเห็นคัดทานเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำสั่ง และเมื่อได้คัดทานดังกล่าวมานั้นแล้ว แต่ผู้สั่งมิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้นไม่ผิดพระวินัยต้องปฏิบัติตาม ต้องรายงานจนถึงผู้สั่ง ในกรณีมีการคัดทานคำสั่งให้ผู้สั่งรายงานเรื่องทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนเพื่อพิจารณาสั่งการต่อไป

ในการปฏิบัติหน้าที่ ห้ามทำข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

๑. พระสังฆาธิการต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวังมิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์และการศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันควร

๒. พระสังฆาธิการต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ และห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

๓. พระสังฆาธิการต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง

๔. พระสังฆาธิการต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะ และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

๕. พระสังฆาธิการต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

ทั้ง ๕ ข้อนี้ เป็นจรรยาอันพระสังฆาธิการต้องถือปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด เพราะละเมิดแล้วย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจรรยา

๒.๘ อำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ

การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ อำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการมีระเบียบการปกครองคณะสงฆ์^{๕๑}

๒.๙ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง

กฎหมายมหาชนฉบับที่ ๒๓ พ.ศ. ๒๕๔๑ ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ได้กำหนดวิธีดำเนินการเพื่อความเรียบร้อยดีงาม วิธีการดำเนินการศาสนศึกษาและศึกษาสงเคราะห์ วิธีดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิธีดำเนินการสาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ อันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนาให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ ในระเบียบมหาเถรสมาคมเพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ให้เจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์ในนิกายนั้นๆ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้

๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ ภาค ๒ ภาค ๓ ภาค ๑๓ ภาค ๑๔ ภาค ๑๕

๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๔ ภาค ๕ และภาค ๗

๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๘ ภาค ๙ ภาค ๑๐ ภาค ๑๑ และภาค ๑๒

๔. เจ้าคณะหนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๖ ภาค ๑๗ และภาค ๑๘

๕. เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุตทุกภาค เจ้าคณะใหญ่มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตหนของตน ดังนี้

๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ได้ดำเนินการไปด้วยดี

^{๕๑} สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๗๐.

๓) วินิจฉัยการลงนิตกรรม วินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งหรือวินิจฉัย ชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปด้วยชอบ

๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตนและชี้แจงแนะนำการปฏิบัติ หน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๖) ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

๒.๑๐ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

การปกครองคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาค แบ่งการปกครองเป็นระดับชั้น^{๕๒} ดังนี้

๒.๑๐.๑. เจ้าคณะภาค มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาคของตน ดังนี้

๒.๑๐.๑.๑ ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาของพระสังฆราช

๒.๑๐.๑.๒ ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๒.๑๐.๑.๓ วินิจฉัยการลงนิตกรรมวินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นจังหวัด

๒.๑๐.๑.๔ แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นไปโดยชอบ

๒.๑๐.๑.๕ ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรือผู้อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๒.๑๐.๑.๖ ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

๒.๑๐.๒. เจ้าคณะจังหวัด หมายถึง เจ้าคณะกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะจังหวัด นอกจากกรุงเทพมหานคร รวมถึงรองเจ้าคณะจังหวัด หมายถึง รองเจ้าคณะจังหวัด

^{๕๒} พระครูพิมลสรคุณ และนายสุทริวงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วย

กรุงเทพมหานคร และรองเจ้าคณะจังหวัดนอกรจากกรุงเทพมหานคร เจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดของตน ดังนี้

๒.๑๐.๒.๑ ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

๒.๑๐.๒.๒ ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๒.๑๐.๒.๓ ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง หรือ คำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะอำเภอ

๒.๑๐.๒.๔ แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ

๒.๑๐.๒.๕ ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรือผู้อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๒.๑๐.๒.๖ ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

๒.๑๐.๓. เจ้าคณะอำเภอ หมายถึง เจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานคร และเจ้าคณะอำเภอ ในจังหวัดนอกรจากกรุงเทพมหานคร รองเจ้าคณะอำเภอ หมายถึง รองเจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานครและรองเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนอกรจากกรุงเทพมหานคร เจ้าคณะอำเภอมีอำนาจหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ในเขตอำเภอของตน ดังนี้

๒.๑๐.๓.๑ ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

๒.๑๐.๓.๒ ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การ ศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๒.๑๐.๓.๓ ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง หรือ คำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะตำบล

๒.๑๐.๓.๔ แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปโดยชอบ

๒.๑๐.๓.๕ ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรือผู้อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๒.๑๐.๓.๖ ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

๒.๑๐.๔. เจ้าคณะตำบล หมายถึง เจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานคร และเจ้าคณะตำบลในจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร รองเจ้าคณะตำบล หมายถึง รองเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครและรองเจ้าคณะตำบลในจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร เจ้าคณะตำบลมีอำนาจหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ในเขตตำบลของตน ดังนี้

๒.๑๐.๔.๑ ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

๒.๑๐.๔.๒ ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๒.๑๐.๔.๓ ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าอาวาส

๒.๑๐.๔.๔ แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ

๒.๑๐.๔.๕ ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรือผู้อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๒.๑๐.๔.๖ ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตนเพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล ให้มีเลขานุการทำหน้าที่การเลขานุการ

๒.๑๐.๕. เจ้าอาวาส หมายถึง ผู้มีอำนาจสูงสุดภายในวัด คือ เจ้าอาวาสวัดซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ รวมกฎมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะต้องทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองวัด และเป็นผู้แทนวัดเนื่องจากวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล คือบุคคลตามกฎหมาย ดังนั้นเจ้าอาวาสจึงมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญาตามมาตรา ๔๕ กล่าวว่า “ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมาย

อาญา “ ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งสำคัญยิ่ง และนอกจากนั้นเจ้าอาวาสวัดยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพุทธศาสนิกชนมากที่สุด ที่จะช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนา ปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน ดังที่พระพุทธวรญาณ กล่าวไว้ว่า พระสังฆาธิการ คือ ผู้ปกครองสงฆ์ ซึ่งตามกฎหมายเถรสมาคมกำหนดให้มีจำนวน ๑๑ อันดับ โดยมีเจ้าคณะภาคเป็นอันดับที่ ๑ มีผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นอันดับที่ ๑๑ นั้น พระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ คือ เจ้าอาวาสเป็นพระสังฆาธิการที่มีความสำคัญมากที่สุด มีความรับผิดชอบสูงสุด ด้วยเหตุผล

๒.๑๐.๕.๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้อยู่ใกล้ชิดพระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ประชาชนและเด็กเล็ก รู้จักพื้นฐานของบุคคลเหล่านี้ดีกว่าใครๆ อยู่ใกล้ชิดเหตุการณ์ทางพระศาสนา ทั้งดีและร้าย ย่อมเข้าใจปัญหาต่างๆ และหนทางที่คลายปัญหาได้ง่าย

๒.๑๐.๕.๒ ตำแหน่งเจ้าอาวาสจัดเป็นพื้นฐานที่สำคัญของตำแหน่งผู้ปกครองสงฆ์ทุกตำแหน่ง เป็นเครื่องพิสูจน์และรับรองความสามารถของตำแหน่งปกครองสงฆ์ทั้งหลายได้อย่างดี คือถ้าเป็นเจ้าอาวาสได้ดี ก็มีหวังที่จะเป็นเจ้าคณะตำบล หรือเจ้าคณะอื่นๆ ได้ดี

ดังนั้น กฎหมายคณะสงฆ์จึงได้บัญญัติอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ และมาตรา ๓๘^{๕๓} ดังนี้

มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

- ๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- ๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- ๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์
- ๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

หน้าที่เจ้าอาวาสดังกล่าว ในมาตรา ๓๗ นี้ เป็นหน้าที่โดยภาพรวมลักษณะงานอย่างกว้างๆ มิได้จัดถึงวิธีปฏิบัติต่ออย่างใด เพราะวิธีปฏิบัตินั้น ได้กำหนดโดยลักษณะงานเป็น ๔ แบบ คือ

๑. หน้าที่ต้องปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม ได้แก่

๑.๑ การบำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ การปรับปรุงตกแต่ง การกำหนดแบบแปลนแผนผัง ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ต้องทำด้วยแรงงาน และแรงความคิดอันเป็นส่วนสร้างสรรค์และเสริมสร้างส่วนที่เป็นวัตถุ ให้ปรากฏเป็นรูปธรรม ศาสน

^{๕๓} กนก แสนประเสริฐ, **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙) หน้า ๙ - ๑๐.

สถานและศาสนวัตถุของวัดวาอารามต่างๆ จักได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้เป็นที่ไปด้วยดี ด้วยหน้าที่เจ้าอาวาสข้อนี้

๑.๒ การจัดการกิจกรรมของวัดให้เป็นที่ไปด้วยดี หมายถึง การจัดการของวัดตามหน้าที่ผู้ปกครองวัดและหน้าที่จัดการแทนวัดในฐานะผู้แทนนิติบุคคล เช่น การรับทรัพย์สิน การอรรถคดี กิจกรรมเหล่านี้ เจ้าอาวาสจะต้องจัดการให้เป็นที่ไปด้วยดี คือ เป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบแบบแผนหรือจารีตว่าด้วยการนั้น

๑.๓ การจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นที่ไปด้วยดี หมายถึง การดูแลรักษา การใช้จ่ายการจัดทรัพย์สินของวัด ตลอดจนการบัญชี ทั้งส่วนที่เป็นศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนสมบัติของวัดที่ตนเป็นเจ้าของให้เป็นที่ไปด้วยดี คือ ให้เป็นที่ไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

๒. หน้าที่ในการปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด ได้แก่

๒.๑ การปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด หมายถึง การคุ้มครองปกป้องรักษาให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ได้เป็นอยู่ด้วยความผาสุกให้ความอนุเคราะห์ในส่วนที่อยู่อาศัยและปัจจัยตามสมควร หรือกล่าวอีกในหนึ่งว่า ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์ดังกล่าวด้วยพรหมวิหารธรรมตามสมควรเกินเหตุ

๒.๒ การสอดส่องบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด หมายถึง การตรวจตราและเอาใจใส่ดูแลการประพฤติปฏิบัติตนของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีถิ่นที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ให้เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม รวมถึงงานควบคุมและบังคับบัญชาบรรพชิตและคฤหัสถ์ดังกล่าว ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งมหาเถรสมาคม รวมถึงการว่ากล่าวแนะนำชี้แจงเกี่ยวกับการปฏิบัติดังกล่าวด้วย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งวัด และพระศาสนาอันเป็นส่วนรวม

๓. หน้าที่เป็นธุระจัดการศึกษาและอบรม

๓.๑ การจัดการศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม (รวมถึงธรรมศึกษาอยู่ด้วย) หรือเฉพาะแผนกใดแผนกหนึ่ง ซึ่งยึดแบบแผนตามจารีตประเพณีที่โดยปฏิบัติสืบมาโดยตรง ได้แก่ การจัดตั้งสำนักศาสนศึกษาแผนกธรรม หรือการให้พระภิกษุสามเณรไปเรียนที่วัดใกล้เคียง ซึ่งมีสำนักศาสนศึกษาดังกล่าว

๓.๒ การอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย หมายถึง การจัดการให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตตามวิธีการที่กำหนดในคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ และการจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่คฤหัสถ์ในรูปแบบอื่นๆ

รวมถึงการฝึกอบรมระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและการปฏิบัติ ศาสนกิจของพระสงฆ์ เช่น การทำกิจวัตรประจำวัน การฝึกซ้อมสวดมนต์ ฝึกซ้อมเรื่องสังฆกรรม และพิธีกรรมทางพระศาสนาตลอดจนฝึกอบรมการปฏิบัติศาสนกิจของคฤหัสถ์ เช่น การทำวัตร สวดมนต์ประจำวันพระ การสมาทานอุโบสถศีล และปฏิบัติศาสนพิธีอื่นๆ

๔. หน้าทีอำนาจความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล หน้าทีอำนาจความสะดวกในการ บำเพ็ญกุศลนั้น เป็นหน้าที่เชื่อมโยงผูกพันกับสังคมทั้งในส่วนวัดและนอกวัด และเป็นหน้าที่อัน เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์โดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งพอแยกได้โดยลักษณะ คือ

๔.๑ การอำนาจการความสะดวกแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่จะใช้วัดเป็นที่จัดบำเพ็ญ กุศลทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม

๔.๒ การอำนาจความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลของวัดเอง ทั้งที่เป็นการประจำ และ เป็นการจร

๔.๓ การอำนาจความสะดวกแก่ประชาชนผู้จะบำเพ็ญกุศลนอกวัด และขอรับ คำปรึกษาและความอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสหรือจากวัด

๔.๔ การสร้างสถานที่เพื่ออำนาจความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล เช่น การสร้าง ฌาปนสถาน มีเมรุเผาศพ ศาลาเผาศพ ศาลาพัศพิพหรือศาลาบำเพ็ญกุศล และที่เก็บศพ เป็นต้น

อำนาจของเจ้าอาวาส

อำนาจเจ้าอาวาส หมายถึง สิ่งที่เป็นอุปการะแก่การปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส เพื่อให้งานที่ปฏิบัติเป็นไปด้วยดี เป็นสิ่งที่คู่กับหน้าที่เจ้าอาวาส มีไว้เพื่อใช้บังคับบัญชาผู้อยู่ใน บังคับบัญชาโดยเฉพาะเกี่ยวกับบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นดังใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

(๑) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งมีได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาส เข้าไปอยู่อาศัยใน วัด

(๒) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาส ออกไปเสียจากวัด

(๓) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ขอขมาลาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่ง เจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของ มหาเถรสมาคม

นอกจากอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามกฎหมายคณะสงฆ์ดังกล่าวแล้ว พระพุทธวร ญาณ ได้กล่าวถึงบทบาทความรับผิดชอบของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสว่า ต้องช่วยพัฒนา

ท้องถิ่นในด้านการเสริมสร้างคุณธรรมให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นของตนด้วย ในการพัฒนาท้องถิ่นนั้นก็ต้องเริ่มที่เจ้าอาวาสต้องคุมบรยากาศในวัดให้หอหุ้มด้วยเมตตา สัจจะ สามัคคี คนในวัดรักกัน ซื่อสัตย์ต่อกัน ประองตองกัน นอกจากนั้น พระธรรมญาณมุนี ยังได้กล่าวว่า ในส่วนสภาพวัด เจ้าอาวาสก็ต้องจัดวัดให้เป็นศาสนสถาน คือเป็นที่บำเพ็ญกิจทางศาสนา เป็นบุญสถาน คือเป็นสถานที่ในการบำเพ็ญกุศล เป็นศึกษาสถาน คือเป็นที่ให้การศึกษา เป็นเล่าเรียน อบรมกับธรรมสถาน คือเป็นสถานที่ในทางประสิทธิ์ประสาทคุณงามความดี เพราะฉะนั้นภายในวัดต้องเป็นบรรยากาศแห่งศาสนกิจอยู่ตลอดเวลา เช่น มีการไหว้พระ มีการทำสังฆกรรมเป็นประจำตามวินัย

๒.๑๑ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ

การบริหารงานเป็นกิจการคณะสงฆ์ที่จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นภาระหน้าที่ และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติ อันเป็นภารกิจของคณะสงฆ์และการศาสนามี ๖ ประการ ดังนี้

๑. การควบคุมและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงาม(การปกครองคณะสงฆ์)
๒. การศาสนศึกษา
๓. การศึกษาสงเคราะห์
๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
๕. การสาธารณูปการ
๖. การสาธารณสงเคราะห์

วิธีดำเนินการทั้ง ๖ ประการดังกล่าว บางประการมีกำหนดไว้ในระเบียบกฎหมายมหาเถรสมาคม แต่บางประการคงเป็นไปตามจารีตที่ถือปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่

๒.๑๑.๑ การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม

การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า การปกครอง แปลว่า การควบคุมดูแลรักษาควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ที่ท่านควรจะอยู่^{๕๔} ด้วยเหตุนี้พระสังฆาธิการจึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระ

^{๕๔} พระปริยัติสุธี (วรวิทย์), เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องการกคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : อ่างแล้ว), หน้า ๘๗.

พระสังฆราช นอกจากนั้นพระสังฆาธิการยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง รวมตลอดทั้งควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในเขตปกครองของตน ซึ่งแจ่มแจ้งแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยพร้อมทั้งตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^{๕๕}

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า งานการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามเป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุสามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องเรียบร้อยดีงาม

พระพุทธวรญาณ^{๕๖} กล่าวว่า งานปกครองเป็นงานนำ เป็นงานลึกซึ่งกว้างขวางยิ่งใหญ่วิเศษยิ่งกว่างานทั้งหลาย และเป็นงานที่ทำไม่เสร็จ ต้องคอยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมแก่สถานการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างใดงานอื่นๆ ก็จะต้องดำเนินไปอย่างนั้น ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหารลักษณะอื่นๆ ก็ดำเนินไปไม่ได้เช่นกัน

ผู้ปกครองวัดก็คือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะต้องปกครองวัด คำว่า “วัด” มีความหมาย ๒ ประการ คือ หมายถึง ศูนย์กลางแห่งการพระศาสนาทั้งปวง และหมายถึงแหล่งรวมของส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนา ๕ ประการ คือ

๒.๑๑.๑.๑. ศาสนสถาน ได้แก่ พื้นที่ตั้งวัดและบริเวณ มีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เหมาะที่จะเป็นเครื่องเสริมสร้างความวิเวก ความสงบ

๒.๑๑.๑.๒. ศาสนวัตถุ ได้แก่ สิ่งปลูกสร้างเป็นเสนาสนะต่างๆ เป็นปูชนียวัตถุ ปูชนียสถานที่แสดงถึงความถูกต้องเรียบร้อย นำไปสู่ความสงบ

๒.๑๑.๑.๓ ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุสามเณรที่มีลักษณะตั้งอยู่ในศีลจารวัตรบำเพ็ญหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติและแนะนำสั่งสอนเพื่อความสงบ บำเพ็ญสังฆมสังเคราะห์ตามสมณวิสัย ศิษย์วัดที่มีลักษณะเป็นพุทธมามกะ ตลอดจนทายก ทายิกาที่มีแนวแห่งความเป็นอุบาสก อุบาสิกา มีความมั่นคงในพระศาสนาพอสมควร

^{๕๕} สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ**, (กรุงเทพมหานคร : อ่างแก้ว), หน้า ๗๑-๗๖

^{๕๖} พระพุทธวรญาณ, **ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ ปีพระพุทธวรญาณ. พิมพ์ครั้งที่ ๑**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘, หน้า ๓๐.

๒.๑๑.๑.๔ ศาสนธรรม ได้แก่ ระเบียบแบบแผน ขนบประเพณีทางศาสนา ตลอดถึงคำสั่งสอนและแนวปฏิบัติทางพระศาสนาที่ได้รับการยกย่อง เชิดชู และศึกษาเล่าเรียนด้วยความเลื่อมใสในคุณค่าเป็นที่พึงพอใจ

๒.๑๑.๑.๕ ศาสนกิจ ได้แก่ งานต่างๆทางพระศาสนา เช่น การศึกษา การเผยแพร่หรืองานเสริมสร้างความบริสุทธิ์ ความมั่นคงของสังคมชนชาติ เพื่อความดำรงอยู่ด้วยดีของพระศาสนา

เจ้าอาวาสมีภาระหน้าที่ที่จะต้องบริหารส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนาทั้ง ๕ นี้ไปพร้อมๆกัน ด้วยความรับผิดชอบ โดยนโยบายที่สุ่มรอบคอบ เหมาะสมแก่กาลเทศะ และสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งนี้ภารกิจที่เจ้าอาวาสจะต้องให้ความสนใจเอาใจใส่เป็นพิเศษ คือ “การบริหารศาสนาพุทธ” โดยเริ่มงานปกครองพระภิกษุสามเณรในวัดให้เป็นพื้นฐานในเบื้องต้น

นอกจากนี้ พระพุทธวรญาณ ยังกล่าวว่า จากภาระหน้าที่ของเจ้าอาวาส ทั้ง ๕ ประการดังกล่าวแล้ว เจ้าอาวาสยังต้องมีภาระหน้าที่สำคัญตามพระพุทธรประสงค์ คือ การช่วยพัฒนาท้องถิ่นด้วย เพราะในปัจจุบัน ประชาชนนับถือพระภูมีน้อย นับถือพระผิดมีมากกว่าการนับถือพระภูมิจึงต้องนับถือพระที่ท่านใช้ชีวิตของท่านตามพระพุทธรประสงค์

พระไพศาล วิสาโล^{๕๗} กล่าวว่า การที่พระสงฆ์จะมีบทบาทต่อสังคมนั้น คุณภาพของพระสงฆ์ เป็นสิ่งที่สำคัญมาก ปัจจุบัน พระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยถอยลงในด้านข้อวัตรปฏิบัติและความสามารถในการสอน และการเผยแผ่พระธรรม จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในทางคุณธรรมและสติปัญญา และสูญเสียศรัทธาจากญาติโยม ดังนั้นการบริหารการปกครองและการดูแลพระสงฆ์เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพพระสงฆ์ดีขึ้น คุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีก ทั้งนี้ หากระบบการปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม สิ่งที่จะต้องมาเสริมควบคู่กันก็คือ ระบบกลั่นกรอง และกล่อมเกลาระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับคัดเลือกว่าผู้ที่จะมาบวช ส่วนระบบกล่อมเกลาลำหรับผู้ที่ผ่านการบวชมาแล้ว อันที่จริงการกล่อมเกล่าผู้บวชนั้นมีอยู่แล้วตามพระธรรมวินัย โดยอุปัชฌาย์เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นี้ และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์ อุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่กลั่นกรองและกล่อมเกล่า การกลั่นกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ ขั้นตอนที่สำคัญกว่านั้นคือ การกล่อมเกล่าทั้งในด้านความประพฤติ ความรู้ ความเข้าใจในทางธรรมให้เจริญงอกงาม

^{๕๗} พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกวิกฤต**, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖, หน้า ๒๗๖-๒๗๗.

ทั้งคุณธรรมและปัญญา แม้คณะสงฆ์ไม่มีระบบกลั่นกรองแต่ถ้ามีระบบกล่อมเกลาคือดี ก็ยังมีหลักประกันว่า ผู้ที่มาบวชเป็นพระ จะได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นพระที่ดี สามารถทำหน้าที่ตามพระธรรมวินัยได้ ดังนั้นพระสงฆ์จะต้องสร้างระบบกล่อมเกลาคือดี ได้แก่ ระบบกล่อมเกลาคือไม่เป็นการ ก็คือ การดูแลเอาใจใส่ที่อุปัชฌาย์อาจารย์พึงมีต่อศิษย์ ส่วนระบบที่เป็นทางการก็คือ ระบบการศึกษาด้านปริยัติธรรมของพระสงฆ์ นอกจากนั้นการศึกษาโดยใช้พระธรรมวินัยเป็นเครื่องฝึกฝน พัฒนาตนนั้น การเล่าเรียนการวิชาการพระพุทธศาสนาและการฝึกฝนพัฒนาจิต ที่เรียกว่า ปริยัติ และปฏิบัติ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในชุมชนสงฆ์ วัดได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยจนมีฐานะเป็นศูนย์กลางของชุมชน พระสงฆ์ที่มีข้อวัตรปฏิบัติอยู่ในสังคมที่งดงาม และมีความสามารถในการอบรมประชาชนให้มีหลักธรรมทางพุทธศาสนาในการดำรงชีวิตนับว่ามีความสำคัญมาก

พระมหาธรรมาธิปไตย และคณะ กล่าวว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสต้องช่วยพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งนี้ วัดกับบ้าน พระกับชาวบ้าน เป็นของคู่กันมาช้านานแล้ว โดยที่วัดต้องเป็นแหล่งให้วิทยาการแก่ชาวบ้านทุกๆด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณี ประชาชนที่จะหันหน้าเข้ามาสู่วัดวาอารามกันมากขึ้น ซึ่งในผลผลิตที่ผ่านมา บทบาทและกิจกรรมต่างๆที่วัดจัดทำพบว่า วัดมีความหมายที่สำคัญๆ อยู่ ๕ ประการ ดังนี้^{๕๔}

๑. วัดเป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณร
๒. วัดเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานชาวบ้าน
๓. วัดเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านรอบวัด
๔. วัดและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน
๕. วัดเป็นศูนย์กลางกิจกรรมของชุมชน

อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน บทบาทของวัดได้ถูกทำให้ผิดเพี้ยนไปจากเดิม กรมการศาสนาจึงได้รวบรวมโครงการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางชุมชน โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้

๑. มุ่งพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ที่สะอาดเรียบร้อย ร่มรื่น เพื่อดึงใจให้ประชาชนได้เข้ามาสู่วัดมากขึ้น

^{๕๔} ขำเลื่อง วุฒิจันทร์, การพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๖), หน้า ๑-๒ (อัดสำเนา).

๒. มุ่งในการปกครองศาสนบุคคลที่พำนักอาศัยอยู่ภายในวัดให้อยู่กันด้วยความเรียบร้อยและสงบสุข มีการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยกันอย่างจริงจัง และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อก่อให้เกิดศรัทธา

๓. มุ่งให้วัดได้จัดกิจกรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชน ได้แก่ การอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนและช่วยอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่นักเรียนให้มากขึ้น

ดังนั้น การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ก็คือ การพัฒนาวัดตามหลักการ ๓ ข้อคือ

๑. การพัฒนาบริเวณวัดให้สะอาดเรียบร้อย ร่มรื่น เป็นสัดส่วน
๒. จัดการปกครองพระภิกษุ สามเณร และผู้อยู่ในวัดให้เรียบร้อยดีงาม
๓. จัดอำนวยความสะดวกให้ประชาชนได้ใช้ชีวิตเป็นที่ทำบุญ บำเพ็ญกุศลและร่วมประกอบกิจกรรมทางสังคมประเพณีได้อย่างเต็มที่

นอกจากหลักการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนดังกล่าวแล้ว วัดยังจะต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของประชาชน เป็นผู้นำชุมชนกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาชุมชน ให้ประชาชนในชุมชนนั้นปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ดี แต่อย่างไรก็ตามเจ้าอาวาสวัดก็ต้องเริ่มต้นพัฒนาวัดของตนเองเสียก่อน ให้พร้อมที่จะพัฒนาไปเป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งในประเด็นนี้^{๕๕} ได้เสนอแนะว่าวัดที่จะเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้นั้น จะต้องประกอบด้วย

๑. พระภิกษุสามเณรของวัดจะต้องเป็นผู้นำของชุมชนทุกด้าน เป็นที่พึ่งของประชาชน สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนอยู่ดีกินดี มีความสงบสุข ได้ รวมทั้งสามารถสอนให้ประชาชนนำเอาหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ หรือสอนให้ประชาชนมีศรัทธาปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้าองค์ได้ ทำให้ชีวิตเขามีความสุข จิตใจสงบ มีสมาธิในการประกอบสัมมาชีพ

๒. สงบ ร่มรื่น วัดต้องสงบร่มรื่น มีต้นไม้
๓. สะอาด วัดจะต้องสะอาด บริเวณวัดจะไม่มีสิ่งปฏิกูลต่างๆ
๔. สวยงาม วัดจะต้องมีสิ่งก่อสร้างสวยงาม เหมาะกับเศรษฐกิจของชุมชน
๕. เสนาสนะ การปลูกสร้างเสนาสนะเป็นระเบียบ มีแบบแปลนแผนผังที่ดี
๖. ถูกสุขลักษณะ วัดควรจะมีการจัดระเบียบให้ถูกสุขลักษณะ มีระบบการเก็บขยะ การกำจัดขยะมูลฝอย มีทางระบายน้ำ

^{๕๕} นำทรัพย์ จันทน์หอม, การทำวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของประเทศไทย, (๒๕๓๙), หน้า ๑-๔ (อัดสำเนา).

๗. สิ่งแวดล้อม วัดไม่ควรปล่อยปละละเลยให้บ้านเรือนราษฎรล้ำเข้ามาในเขต พุทธาวาสและสังฆาวาส

๘. สะดวก วัดควรให้ความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้ามาในวัด

๙. สัดส่วน วัดควรมีผังบริเวณดี กำหนดสัดส่วนที่เป็นพุทธาวาส เขตสังฆาวาส เขตฆราวาส เขตจัดประโยชน์ ที่พักผ่อนของประชาชนให้แยกจากกัน ไม่ปะปนกัน

๑๐. สร้างเสริมศรัทธา วัดควรสร้างเสริมศรัทธาของประชาชนที่มีต่อวัด คือการจัด กิจกรรมทางศาสนาให้ประชาชนได้มีโอกาสปฏิบัติธรรม จูงใจให้ประชาชนเข้าวัด โดยการสอน ธรรมอย่างจริงจัง

๑๑. ความสามัคคีในหมู่พระภิกษุและสามเณรภายในวัด พระภิกษุสงฆ์ สามเณร ต้องสามัคคีกัน เชื้อพังเจ้าอาวาส ผู้ปกครองวัด วัดจึงจะสงบเรียบร้อยเป็นที่ศรัทธาของประชาชน

๒.๑๑.๒ การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของ มหาเถรสมาคม มาตรา ๑๕ ตรี มีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของ คณะสงฆ์ และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ของกฎมหาเถรสมาคม ได้กำหนด วิธีดำเนินการควบคุม และส่งเสริมศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนิน ไปด้วยดี

การจัดการศาสนศึกษา ดังกล่าว คณะสงฆ์ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจน แต่โดย หลักสูตรและเนื้อหาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ^{๖๐} คือ

๑. เพื่อพระสงฆ์รักษาคนและหมู่คณะ
๒. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
๓. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของศาสนา
๔. เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการศาสนา
๕. เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
๖. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
๗. เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
๘. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

^{๖๐} พระเทพปริยัติสุทธิ (วรวิทย์), เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการกคณะสงฆ์ และการพระ ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : อ่างแก้ว), หน้า ๔๑.

๙. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนร่วม

ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่า “เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ จึงเห็นได้ว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ ก็กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะสังฆมณฑลจัดด้วย ดังนี้

๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา

๒. เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียน คณะจังหวัด

๓. ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังฆมณฑลจัดด้วย

จากบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการเป็นธุระเรื่องการศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับแนวความคิดของพระมหาสมทวง สิริธโร ที่ได้กล่าวว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำได้ คือ การศึกษา การเผยแผ่และการสงเคราะห์ ซึ่งในส่วนของศึกษานั้น เป็นการให้บริหารด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์ คือ การมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างอุบาสก อุบาสิกา ให้ได้พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพและเป็นกำลังของศาสนา อีกประการหนึ่งก็คือ การไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่างๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติ ดังกล่าวนี้อาจจะทำให้เยาวชนและสังคมมีความสำคัญของวัดและพระสงฆ์

ทั้งนี้ องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกรับภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์ การจัดการศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหามาก คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียนและอุปสรรคอื่นๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลี อันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมรวมเป็นการศึกษาหลักและสำคัญยิ่งของพระสงฆ์

๒.๑๑.๓ การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือหรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือการศึกษาอื่น นอกจากการศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษาและบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน

คณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์นั้น ว่าโดยลักษณะ ควรแยกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชนหรือพระภิกษุสามเณร

๒. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษาซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท ตามพระเทพปริยัติสุธี กล่าวคือ

๑. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดสำหรับภิกษุในพระศาสนาได้จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนให้เข้าใกล้วัดและได้ศึกษาหลักสูตรทางศาสนา

๒. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักสูตรของพระศาสนา

๓. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้วัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติตั้งแต่วัยเด็ก

๔. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ (แผนกสามัญศึกษา) และมีการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรม หมวดภาษาบาลี หมวดพระธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษามีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้วัดต่างๆ จำนวนมาก จัดตั้งแต่โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้น น่าจะจัดเป็น”การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า

เพราะจะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็เน้นหลักทางวิชาสามัญศึกษา

การจัดการศึกษาและการจัดกิจกรรม ทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าวนี้ นับเป็นงานที่พระสงฆ์มีโอกาสช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้

สำหรับกิจกรรมที่จะส่งเสริมการศึกษานั้น นำทรัพย์ จันทน์หอม^{๖๐} กล่าวว่า วัดควรจัดให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา บางวัดจัดให้มีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนพระภิกษุ โรงเรียนสามเณร บางวัดจัดให้มีโรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์

การสงเคราะห์การศึกษาอื่นที่เจ้าคณะ เจ้าอาวาส และพระภิกษุทั่วไป จัดการสงเคราะห์เป็นการส่วนตัว หรือเป็นรูปแบบคณะสงฆ์ได้อีกหลายรูปแบบ ได้แก่

๑. จัดตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษา, มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา

๒. การช่วยพัฒนาการศึกษา

๓. การช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา

๔. ช่วยเฉพาะบุคคลกำลังศึกษา

การช่วยเหลือในรูปแบบดังกล่าว เป็นการสงเคราะห์การศึกษาอันเป็นผลดีแก่ประเทศชาติ โดยส่วนรวม และผลสะท้อนย้อนถึงคณะสงฆ์ การจัดการศึกษาการสงเคราะห์เองก็ดี การช่วยเหลือทางด้านการศึกษาด้วยการจัดตั้งกองทุนก็ดี การช่วยเหลือสถานศึกษาก็ดี การช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษาก็ดี การช่วยเหลือเฉพาะบุคคลที่กำลังศึกษาก็ดี เหล่านี้ ล้วนแต่เป็นการจัดเป็นการศึกษาสงเคราะห์คณะสงฆ์โดยแท้

มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ ควบคุมและส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ และส่งเสริมการดำเนินการจัดการศึกษาของเจ้าอาวาสอันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะ ทุกส่วนทุกชั้นต้องมีส่วนควบคุมและส่งเสริมให้เจ้าอาวาสดำเนินการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ ตามสมควร ถ้าเพิกเฉยเสียย่อมเป็นการละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ เพราะการศึกษาประเภทนี้เป็นการของคณะสงฆ์หรือการพระศาสนา เป็นกิจการของวัดตามหน้าที่เจ้าอาวาส ส่วนการส่งเสริมนั้น เจ้าคณะควรให้การช่วยเหลือแก่กุลสถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้ศึกษาได้ โดยไม่ขัดต่อพระธรรม

^{๖๐} นำทรัพย์ จันทน์หอม. การทำวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (อ้างแล้ว), หน้า ๑๐๒ (อ้างแล้ว).

วินัยและระเบียบแบบแผนของพระสงฆ์ เช่น ช่วยขวนขวายในการสร้างอาคารเรียน ช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา จัดตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษาตามหลักการประกาศของมหาเถรสมาคม ช่วยแก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ และพิจารณาให้กำลังใจและบำรุงขวัญแก่เจ้าอาวาสตามควรแก่การปฏิบัติหน้าที่

๒.๑๑.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑. ทิฐฐัมมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) ๒. สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) ๓. ปรมัตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ นิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ดังนี้

ตามบทบัญญัติได้จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติ จะต้องจัด จะต้องทำ อันเป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส แยกออกเป็น ๒ ประการ คือ

๑. เป็นธุระในการจัดการศึกษา อบรมและสั่งพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต
๒. เป็นธุระในการอบรมและสั่งสอนแก่คฤหัสถ์

พระมหาบุญทอง สิริธโร^{๒๒} ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ว่า ทั้งวัดและพระสงฆ์ได้ทำงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนา และหน่วยพัฒนาทางจิต ทั้งมีหน่วยอบรม ค.ป.ค. หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ทั้งนี้การเผยแผ่จะได้ดีก็ต่อเมื่อ

^{๒๒} พระมหาสมทวง สิริธโร นายแพทย์ประจำเขต วะสี, นายสมบุญ สุขสำราญ และ ส.ศิวรักษ์, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท เกสต์ไทย จำกัด, ๒๕๒๕, หน้า ๔๕ .

๑. พระสงฆ์จะต้องศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจในพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติได้อย่างนั้น
๒. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อผลประโยชน์ของตน
๓. ไม่ติดยึดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม
๔. ไม่เห็นแก่ความง่าย ดีความพระธรรมวินัยตามชอบใจหรือตามความต้องการของประชาชน
๕. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ
๖. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่นๆ

พุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่ เผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กว้างออกไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่จะทำหน้าที่เผยแพร่ว่าศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนาและปฏิบัติตนตามหลักธรรมในศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแพร่ว่าศาสนามีคำใช้อยู่ ๒ คำ คือ คำว่า “เผยแพร่ว่า” และ “เผยแผ่” คำว่า “เผยแพร่ว่า” เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะแห่งการจูงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้นๆ ส่วนคำว่า “เผยแผ่” หมายถึงการประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจจะเป็นพุทธศาสนิกชนก็ไม่ใช่ที่รังเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วยและแสดงถึงการมีใจกว้าง ไม่ผูกมัดกับผู้อื่นด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน” ในการเผยแพร่ว่าหรือเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้ากระทำโดยคฤหัสถ์ นิยมให้คำว่า เผยแพร่ว่า เช่น อำนาจหน้าที่ส่วนหนึ่งของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ คือ การเผยแพร่ว่าพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติไทย

องค์การ สมาคมต่างๆ ที่ตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะใช้คำว่า เผยแพร่ว่าพระพุทธศาสนา แต่ถ้าเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรหรือพระสงฆ์จะใช้คำว่า เผยแผ่ เช่น “พระพุทธศาสนาแพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้ก็เพราะพระสาวกให้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้าขาดการเผยแผ่แล้ว พระพุทธศาสนาจะไม่แพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้”

หน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมของวัดหรือพระสงฆ์ ส่วนมากเป็นการจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสวัดต่างๆ เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด จะต้องทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนา ดังนี้

๑. อบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยาบรรณตลอดถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่างๆ

๒. อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย
๓. หาอุบายวิธีให้ได้ยิน ได้ฟังโวาท คำสั่งสอนหรือแนะนำที่เป็นประโยชน์
๔. แนะนำสั่งสอนธรรมประชาชนให้เข้าใจศาสนพิธีและการปฏิบัติ
๕. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเรื่องที่เกี่ยวข้องพระศาสนาโดยถูกต้อง
๖. หาอุบายวิธีสกัดกั้นสังฆกรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้นหรือบำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยที่ชอบ
๗. ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนาและอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระ สวดมนต์ เป็นต้น
๘. ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลี หรือเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หรือขวนขวายจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการไหว้พระสวดมนต์บ้าง ที่เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้รักาศิลปวัฒนธรรม ตามวัดต่างๆ ได้ท่อง ได้อ่านได้ ได้ฟังตามควรแก่สถานที่และโอกาส
๙. ขวนขวายจัดหาเครื่องอุปกรณ์การเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถม ขึ้นไว้เพื่อให้เด็กขาดสนธิมใช้ในการเรียนกิจการเผยแผ่พระศาสนาของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ ในปัจจุบันมีทั้งแบบประเพณี แบบปรับปรุง ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันและแบบที่จัดเป็น คณะหรือหน่วยงานเฉพาะจัดขึ้น สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์^{๖๓} มีการดำเนินการดังนี้
- ๑). การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนา อบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้านผู้อารามและที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือ เทศน์รูปเดียวหรือเทศน์ปุจฉาวิสัชนา ๒ รูปขึ้นไป และได้รับการปรับปรุงมีการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกแผ่นเสียงหรือแบบบันทึกเสียง นำไปเผยแผ่ในที่ต่างๆ และโอกาสต่างๆ
- ๒). การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุม ที่วัดหรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกแผ่นเสียงหรือแบบบันทึกเสียงนำไปเผยแผ่ในที่อื่น ในโอกาสต่างๆ รวมตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์

^{๖๓} สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์, การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่อง การ คณะสงฆ์และการพระศาสนาในทวี พลรัตน์ (บรรณธิการ)**, (กรุงเทพมหานคร : อ่างแก้ว), หน้า ๑๔๔.

๓). การเผยแพร่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแพร่หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจารีต งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ฯลฯ

๔). การเผยแพร่พระพุทธรูปด้านคุณวิสัย มีการตั้งเป็นสมาคมเพื่อเผยแพร่พระพุทธรูป เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ยุวพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธรูปต่างๆ การบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชนต่างๆ การตั้งชมรมพระพุทธรูปในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่างๆ ตลอดจนงานการศึกษาพระพุทธรูปในสถานศึกษาและในที่สาธารณะต่างๆ

๕). การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธรูปต่างๆ วัดบางวัดจัดให้มีปาฐกถาธรรม เป็นประจำทุกสัปดาห์ หรือจัดกิจกรรมหลายประการ เช่น การหล่อเทียนเข้าพรรษา อาจมีการประกวดกัน วันสงกรานต์ จัดให้มีพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระธาตุ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์พระทราย

นอกจากนั้น นำทรัพย์ จันทน์หอม ยังได้กล่าวว่า กิจกรรมการเผยแพร่พระพุทธรูปเป็นการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญพระพุทธรูปต่างๆ จัดให้มีเทศน์หรือปาฐกถาธรรมเป็นประจำทุกสัปดาห์ นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมอีกหลายประการ เช่น การหล่อเทียนเข้าพรรษา มีการประกวดเทียนพรรษา วันสงกรานต์ มีการจัดพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระธาตุ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์พระทราย เป็นต้น

๒.๑๑.๕ การสาธารณูปการ

“การสาธารณูปการ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ กล่าวเป็นว่า “ค่านาม” หมายถึง “การก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์” สำหรับสาธารณูปการ ที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น พระเทพปริยัติสุธี หมายถึง

๑. การก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน

๒. กิจกรรมอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดที่มีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

๓. กิจกรรมของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

๔. การศาสนสมบัติของวัด

การสาธารณูปการทั้ง ๔ ความหมายนี้ ส่วนมากบัญญัติไว้ในหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา ๓๗ (๑) เจ้าอาวาสมีหน้าที่บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี การสาธารณูปการ ตามความหมายที่กล่าวมานี้ จะมีลักษณะของการกระทำการสาธารณูปการใน ๓ ประการ คือ

๑. การกระทำด้วยแรงความคิด แรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม
๒. การกระทำด้วยเอกสารรายงาน
๓. การทำโดยการจัดประโยชน์

การกระทำใน ๓ ลักษณะนี้ บางอย่างเป็นกิจกรรมเฉพาะในหน้าที่ของเจ้าอาวาส เพราะเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติโดยตรงเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการ โดยเฉพาะการบางอย่างเจ้าอาวาสเริ่มแล้วผ่านการพิจารณาตามลำดับ ทั้งฝ่ายคณะสงฆ์และราชอาณาจักร บางอย่างเริ่มต้นจากเจ้าคณะ และหรือเจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักร หรือผู้มีจิตศรัทธามุ่งช่วยการวัดและการคณะสงฆ์ ทั้งนี้ยอมเป็นไปตามระเบียบแบบแผนคณะสงฆ์ ดังนั้น ผู้จัดการสาธารณูปการ จึงได้แก่

๑. เจ้าอาวาส
๒. เจ้าคณะ
๓. เจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักร
๔. ผู้เจริญด้วยศรัทธามุ่งการวัดและการคณะสงฆ์

การจัดการสาธารณูปการ หมายถึง การลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันไปตามลักษณะงาน การก่อสร้าง และการบูรณะ ปฏิสังขรณ์ ได้แก่ การก่อสร้างศาสนวัตถุขึ้นใหม่ การซ่อมแซมของเก่า และการปรับปรุงตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มีอยู่เดิม หรือที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

การควบคุมและส่งเสริมการสาธารณูปการ เป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นตัวหลักของการคณะสงฆ์แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรง คือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นต้องมีความสัมพันธ์ ๒ ประการ คือ ควบคุมการสาธารณูปการและส่งเสริมการสาธารณูปการ

การควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติ ต้องสอดส่อง ดูแล ชี้แจง แนะนำในการสาธารณูปการของเจ้าอาวาส ดังนี้

๑. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา
๒. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหัตและพอเหมาะพอควรแก่สภาพท้องถิ่นและให้ก่อสร้างตามแบบแปลน

๓. ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทย หรือให้รักษา ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ

๔. ควบคุมการเงินและบัญชีรายรับ-จ่ายของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี

๕. ควบคุมดูแลการเอกสารต่างๆของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทาน วิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง

๖. ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง การส่งเสริมกิจการของวัด เจ้าคณะทุกระดับชั้นการส่งเสริมเจ้าอาวาสในการสาธารณูปการ ดังนี้

๑. ออกตรวจตราเยี่ยมเจ้าอาวาสให้เร่งรัดการพัฒนาวัด

๒. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาส ดังนี้

๒.๑ จัดหาช่างดำเนินการก่อสร้าง

๒.๒ จัดแบบแปลนอาคารตลอดแผนผังวัด

๒.๓ ดูแลการหาทุนก่อสร้างด้วยการขอเงินงบประมาณอุดหนุนจากทาง ราชการ

๒.๔ ให้คำชี้แจงแนะนำการปฏิบัติงานสาธารณูปการเพื่อให้เข้าใจถูกต้อง

๒.๕ ขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านซึ่งมีการสาธารณูปการเป็น เหตุ

๓. แนะนำการจัดงานวัดและการเรียกรอ ให้เป็นไปตามระเบียบและคำสั่งมหาเถร สماعคม

๔. ช่วยยกฐานะวัดที่ได้พัฒนาดีแล้ว เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง

๕. ช่วยยกย่องเจ้าอาวาสผู้มีผลงานสาธารณูปการดี หรือแม่รองเจ้าอาวาสและ หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสที่ควรยกย่องด้วยแต่อย่าให้เกินกว่าเจ้าอาวาส

๖. แนะนำชี้แจงการจัดประโยชน์ของวัดให้ถูกต้องตามกฎหมาย

จะเห็นได้ว่า งานสาธารณูปการเป็นงานสำคัญ โดยเฉพาะเป็นงานระดับบวรมีเจ้าอาวาส และเป็นงานละเอียดอ่อน เป็นงานระดับท้องถิ่นและการพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่ เจ้าอาวาสและเห็นผลงานเจ้าอาวาสได้เร็วกว่างานอื่น แต่ก็มักเป็นเหตุก่อบัญหา เช่น บางแห่ง ความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจนถึงลุกลามใหญ่โต ก็เพราะการสาธารณูปการเป็นเหตุ หาก เจ้าคณะให้เห็นความสำคัญเร่งรัดตรวจตรา ชี้แจง แนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้ดีแล้ว การขัดแย้งระหว่างวัดกับบ้านจะลดน้อยลงตามลำดับ และความสมัคครุสมานสามัคคีระหว่างบ้าน

กับวัดจะมีมากขึ้นเป็นเหตุให้การคณะสงฆ์และการพระศาสนาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการ จึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของเจ้าคณะทุกระดับชั้น

๒.๑๑.๖ การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของแก่งหน่วยงานหรือของบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป

พระมหาสมทรง สิรินธโร กล่าวว่า การสงเคราะห์ที่เป็นหลักของพระสงฆ์ คือ การสงเคราะห์ในด้านจิตใจและด้านวัตถุด้านจิตใจ กระทำได้โดย

๑. เป็นที่ปรึกษาแนะนำในปัญหาชีวิตและด้านอื่นๆ เช่น ทางวิชาการบางอย่าง

๒. ทำให้วัดร่มรื่น สมเป็นอารามให้ความร่มเย็นทางการปฏิบัติตนให้เป็นบางอย่างของผู้ดำเนินชีวิตอันประเสริฐ เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพศรัทธา เลื่อมใสและนับถือ สร้างความร่มเย็นเมื่อเห็นวัดและพระสงฆ์

ด้านวัตถุ กระทำได้โดย

๑. แนะนำชักจูงให้ผู้อื่นกระทำ เช่น การสาธารณูปโภค จัดให้มีโรงเรียน โรงพยาบาล ถนน บ่อน้ำ เป็นต้น

๒. นำสิ่งของหรือบริการที่รับจากผู้อื่นมาแบ่งปันให้มีประโยชน์กว้างขวางออกไป คือ ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางนำไปบริการแก่สังคม

การสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคม ข้อหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้กำหนดว่าเป็นวิธีการดำเนินการสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม” การสาธารณสงเคราะห์แยกโดยลักษณะที่ควรจะมี ๔ ประการ คือ

๑. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลได้แก่ วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจนหรือกิจการอื่นๆ กิจการเหล่านี้อาจเป็นกิจการที่ตัวเองหรือโครงการที่กำหนดเองทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือกิจการชั่วคราวก็ได้

๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่น ซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชน หรือผู้ใดผู้หนึ่งได้ดำเนินการ

เพื่อประโยชน์ แก่สังคม ชุมชน เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยป้องกันยาเสพติด ให้โทษ หรือการช่วยป้องกันการติดโรคเอดส์ เป็นต้น

๓. การช่วยเหลือแก้อุปถัมภ์สถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือแก้อุปถัมภ์สถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ซุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนสถาน (นอกวัด) สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า และอื่นๆ

๔. การช่วยเหลือแก้อุปถัมภ์ประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น การประสบอุทกภัย การประสบอัคคีภัย การประสบวาทภัย หรือคราวอากาศหนาวจัด หรือแม้ยามปกติตามโอกาส มีการจัดการช่วยเหลือด้วยการจัดการสงเคราะห์ เช่น สงเคราะห์คนชรา สงเคราะห์คนพิการและสงเคราะห์โดยประการอื่น

นอกจากนั้น นำทรัพย์ จันทน์หอม ยังได้กล่าวว่า กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ จัดให้มีที่พักสำหรับประชาชน อาหารกลางวันสำหรับเด็ก ยารักษาโรค ห้องสมุดประชาชน จัดที่ดินให้ประชาชนอยู่อาศัย ตั้งหน่วยสงเคราะห์และศึกษาจิต ให้คำปรึกษาปัญหาชีวิตด้านต่างๆด้วยความเมตตาธรรม

การสาธารณสงเคราะห์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันควร จะมีระเบียบปฏิบัติชัดเจน สำหรับผู้จัดการสาธารณสงเคราะห์โดยส่วนมาก ได้แก่ วัดหรือเจ้าอาวาส ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาส ดังนี้

๑. จัดกิจกรรมของวัดให้เป็นไปโดยเรียบร้อย
๒. เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
๓. ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชน ในการบำเพ็ญกุศล

หน้าที่เหล่านี้ ย่อมเข้าได้กับการสาธารณสงเคราะห์อันเป็นการคณะสงฆ์หรือการพระศาสนา เจ้าอาวาสจึงต้องมีหน้าที่จัดการสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นกิจการของวัด การให้การศึกษอบรมและการให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล จัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.บ.ต.) จะมีเจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง

วิธีการจัดการสาธารณสงเคราะห์ที่เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ได้กำหนดวิธีการไว้ชัดในระเบียบมหาเถรสมาคม เพื่อให้กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องมีการคณะกรรมการ มีการประชุม มีการปฏิบัติงานการอบรมประชาชนประจำตำบล การปฏิบัติงาน ควรจัดในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง คือ

๑. อบรมทั่วไป ได้แก่ จัดประชุมอบรมแนะนำทางวิชาการ โดยมีวิทยากรบรรยายทางวิชาการ

๒. อบรมเฉพาะกรณี ได้แก่ จัดอบรมประชาชนเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่เกิดขึ้น โดยวิธีชี้แจงแนะนำชักชวนความเข้าใจ

๓. อบรมเฉพาะบุคคล ได้แก่ การพบปะบุคคลบางคนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือชี้แจงแนะนำชักชวนความเข้าใจในเฉพาะเรื่องอันเกี่ยวกับผู้นั้น

มหาเถรสมาคมได้กำหนดหลักการและวิธีการปฏิบัติและควบคุมส่งเสริมไว้ชัดเจน คือ กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๔๑๘ ซึ่งในระเบียบดังกล่าว กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์ โดยระเบียบดังกล่าว กำหนดหน่วยงาน ให้ตั้ง ณ วัดใด วัดหนึ่ง ตำบลละหนึ่งหน่วย ให้จัดการเป็นรูปคณะกรรมการ โดยให้เจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเป็นประธานกรรมการ โดยตำแหน่ง เจ้าอาวาสอื่นในเขตตำบลนั้น เป็นรองประธานกรรมการฝ่ายบรรพชิต กำนันในตำบลนั้นเป็นรองประธานกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบล เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง อนึ่ง การสาธารณสงเคราะห์ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการพิจารณาจัดการสงเคราะห์ตามควรแก่โอกาส เช่น

๑. การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์ การป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า การช่วยป้องกันโรคเอดส์

๒. การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนสถาน สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า

๓. การช่วยเหลือประชาชน ในโอกาสที่ควรช่วย เช่น การประสพอุทกภัยหรือช่วยคนชราหรือคนพิการ

การสาธารณสงเคราะห์จะต้องจัดเพื่อความเรียบร้อยดีงามและไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและความสงบสุขของบ้านเมือง จึงจะต้องว่าเป็นไปได้ด้วยความถูกต้อง และเป็น การสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ดังนั้น จำเป็นต้องมีการดูแลให้เป็นไปในลักษณะเหมาะสมและควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนตามสมควร กรรมการโดยตำแหน่ง ผู้ทรงคุณวุฒิ ๕-๙ คน เป็นกรรมการสำหรับผู้ควบคุมและส่งเสริม มีคณะกรรมการอำนวยการระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ผู้อำนวยการภาค และคณะกรรมการอำนวยการอบรมประชาชนกลาง

การควบคุมการสาธารณสงเคราะห์ก็เพื่อให้การดำเนินการถูกต้องตามระเบียบและมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมเพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปเพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์นั้นควรดำเนินเป็นไปได้อย่างไม่มีอุปสรรค แนวการส่งเสริมพอสรุปได้ ดังนี้

๑. ชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่
๒. ช่วยในการกำหนดแผนงานของแต่ละปี
๓. ช่วยในคราวขาดแคลนทรัพยากร
๔. ช่วยยกย่องเชิดชูผู้ปฏิบัติหน้าที่
๕. ช่วยสนับสนุนด้านการทุนตามที่จะมีโอกาส
๖. ช่วยประสานงานคณะกรรมการให้เกิดความสามัคคีร่วมกันอย่างดี
๗. ช่วยการอื่นอันเหมาะสม

งานสาธารณสงเคราะห์เป็นงานของพระสงฆ์เพื่อประชาชน วัดเป็นสถานที่ใกล้ชิดกับประชาชน ซึ่งต้องเป็นผู้นำประชาชนในท้องถิ่น เพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์โดยตรง กิจกรรมหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นหน่วยงานเพื่อประโยชน์ดังกล่าวได้ยิ่ง

๒.๑๒ คณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี

คณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี มีวัดที่เป็นมหานิกายตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๙ จำนวน ๑๘๒ วัด เป็นวัดพระอารามหลวง ๓ วัด วัดราษฎร์ ๑๗๙ วัด มีเจ้าอาวาส มีจำนวน ๑๘๒ รูป^{๖๔} โดยแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ ระดับอำเภอ เป็น ๖ อำเภอ คือ

๑. อำเภอเมืองนนทบุรี
๒. อำเภอบางกรวย
๓. อำเภอปากเกร็ด
๔. อำเภอบางใหญ่
๕. อำเภอบางบัวทอง
๖. อำเภอไทรน้อย

เขตการปกครองคณะสงฆ์ระดับตำบลมี ๒๙ ตำบล คือ

๑. เขตอำเภอเมืองนนทบุรี แบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ตำบลเป็น ๗ ตำบล ๔๘ วัด คือ
 - ๑.๑ ตำบลบางศรีเมือง มีจำนวน ๕ วัด คือ

๑) วัดเฉลิมพระเกียรติ	๒) วัดสลักใต้	๓) วัดบางศรีเมือง
๔) วัดป่าเรไร	๕) วัดพุฒิปรางค์ปราโมทย์	

^{๖๔} พระโสภิตกิตติธาดา (ธมฺมทินฺโน ศรัชัย โปธิ์ศรีวงษ์), **ทำเนียบพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรี (ปีพุทธศักราช ๒๕๕๐)**, (นนทบุรี : บริษัท มิลเลียนเพรส จำกัด, ๒๕๕๐) , หน้า ๘,๔๒,๗๔,๙๘,๑๑๒,๑๒๔

๑.๒ ตำบลบางไผ่ มีจำนวน ๘ วัด คือ

๑) วัดศาลารี	๒) วัดตึก	๔) วัดค้ำคาว
๔) วัดทองนาปรัง	๕) วัดโชติการาม	๖) วัดสังฆทาน
๗) วัดเขียน	๘) วัดอมฤต	

๑.๓ ตำบลบางกร่าง-บางรักน้อย มีจำนวน ๙ วัด คือ

๑) วัดปราสาท	๒) วัดบางกร่าง	๓) วัดแค, ใน
๔) วัดโตนด	๕) วัดบางระโห่ง	๖) วัดขวัญเมือง
๗) วัดโบสถ์ดอนพรหม	๘) วัดประชารังสรรค์	๙) วัดบางรักน้อย

๑.๔ ตำบลท่าทราย-ไทรมา มีจำนวน ๗ วัด คือ

๑) วัดไทรมา, ใต้	๒) วัดไทรมา, เหนือ	๓) วัดบางนา
๔) วัดเพลง	๕) วัดแดงธรรมชาติ	๖) วัดตำหนัก, ใต้
๗) วัดชมพูเวก		

๑.๕ ตำบลบางกระสอบ มีจำนวน ๖ วัด คือ

๑) วัดแค, นอก	๒) วัดน้อยนอก	๓) วัดบัวขวัญ
๔) วัดสมรโกฏิ	๕) วัดกลาง, บางซื่อ	๖) วัดแจ้งศิริสัมพันธ์

๑.๖ ตำบลสวนใหญ่ มีจำนวน ๖ วัด คือ

๑) วัดบางแพรก, ใต้	๒) วัดบางแพรก, เหนือ	๓) วัดท้ายเมือง
๔) วัดนครินทร์	๕) วัดทินกรนิมิต	๖) วัดลานนาบุญ

๑.๗ ตำบลบางเขน มีจำนวน ๘ วัด คือ

๑) วัดกำแพง	๒) วัดฝาง	๓) วัดปากน้ำ
๔) วัดพลับพลา	๕) วัดกล้วย	๖) วัดทางหลวง
๗) วัดโพธิ์ทองล่าง	๘) วัดพุทธปัญญา	

๒. อำเภอบางบางกรวย มี ๗ ตำบลคณะสงฆ์ มีจำนวน ๔๖ วัด คือ

๒.๑ ตำบลบางกรวย มีจำนวน ๕ วัด คือ

๑) วัดสำโรง	๒) วัดจันทร์	๓) วัดเชิงกระบือ
๔) วัดโพธิ์เผือก	๕) วัดลุ่มคังคาราม	

๒.๒ ตำบลบางสีทอง มีจำนวน ๖ วัด คือ

๑) วัดไทร	๒) วัดบางอ้อยช้าง	๓) วัดแดง

พระราชาราชกูร์

๕. อำเภอบางบัวทอง มี ๒ตำบลคณะสงฆ์ มีจำนวน ๑๑ วัด คือ

๕.๑ ตำบลบางรักใหญ่ เขต ๑ มีจำนวน ๖ วัด คือ

๑) วัดละหาร	๒) วัดบางรักใหญ่	๓) วัดลำโพ
๔) วัดลาดปลาตุก	๕) วัดเต็มรักสามัคคี	๖) วัดสามง่าม

๕.๒ ตำบลบางรักใหญ่ เขต ๒ มีจำนวน ๕ วัด คือ

๑) วัดมะเดื่อ	๒) วัดบางแพรก	๓) วัดโมลี
๔) วัดบางไผ่	๕) วัดไผ่เหลือง	

๖. อำเภอไทรน้อย มีจำนวน ๑๔ วัด คือ

๖.๑ ตำบลไทรน้อย เขต ๑ มีจำนวน ๗ วัด คือ

๑) วัดไทรใหญ่	๒) วัดยอดพระพิมล	๓) วัดคลองขุนศรี
๔) วัดสโมสร์	๕) วัดปลายคลองขุนศรี	๖) วัดคลองเจ้า
๗) วัดอ่วมอ่องประชาชนฤมิต		

๖.๒ ตำบลไทรน้อย เขต ๒ มีจำนวน ๗ วัด คือ

๑) วัดมะสง	๒) วัดไทรน้อย	๓) วัดคลองตาคัล้าย
๔) วัดลากค้อน	๕) วัดเพรางาย	๖) วัดเสนีวงศ์
๗) วัดคลองขวาง		

๒.๑๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีผู้ทำวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และมีผู้ทำวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในด้านต่างๆ ดังนี้

พระมหากฤษญา นันทเพชร^{๖๕} ได้ทำการวิจัยเรื่อง ทักษะคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ประการแรก เพื่อศึกษาถึงทัศนคติของพระสงฆ์ผู้ได้รับการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า ที่มีต่อบทบาทการพัฒนาสังคม ประการที่สอง เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อทัศนคติของพระสงฆ์ที่ได้รับการศึกษาในระดับปริญญาตรี ประการที่สาม เพื่อศึกษาถึงบทบาทในการพัฒนาสังคมด้านต่างๆของพระสงฆ์ผู้ได้รับการศึกษาในระดับปริญญาตรีในปัจจุบันและแนวโน้มอนาคต การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถาม โดยใช้

^{๖๕} พระมหากฤษญา นันทเพชร, **ทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๐.

วิธีการเก็บข้อมูลแบบบังเอิญ ขาดกลุ่มพระสงฆ์ที่เรียนบาลีเปรียญธรรมถ้าประโยคในโรงเรียนพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ส่วนกลาง วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร และพระนักศึกษาชั้นปี ๔ ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ๒ แห่งในกรุงเทพมหานคร คือ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ จำนวนตัวอย่าง ๑๘๕ ตัวอย่าง และนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ ได้แก่ ร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต และค่า F-test จากผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่เรียนวิชาเอกในมหามกุฏราชวิทยาลัยต่างกัน มีทัศนคติต่อบทบาทในการพัฒนาสังคม

พระมหาวิมลญาณ พุทฺธโสภณ^{๖๖} ได้ทำการทำวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมองค์กรชุมชนเพื่อสร้างทุนชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณี กลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ได้แก่ กลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์ ๑๒ กลุ่ม ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดตราด ซึ่งมีอายุการก่อตั้งกลุ่ม ๓ ปีขึ้นไป และมีสถานที่ก่อตั้งกลุ่มอยู่ในวัดมีเจ้าอาวาสเป็นประธานกลุ่ม หรือเป็นที่ปรึกษากลุ่ม และผู้เกี่ยวข้อง คือ พระสงฆ์ คณะกรรมการ และสมาชิกกลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์ ที่ผู้ศึกษาได้เลือกเจาะจง โดยการใช้แบบสัมภาษณ์และแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ โดยวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์และการประยุกต์หลักธรรมในการส่งเสริมองค์กรชุมชน โดยวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงกลุ่ม และพื้นที่ทำการศึกษาคือ กลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์ในอำเภอเมือง จังหวัดตราด ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์เกิดจากพระสงฆ์ที่รับรู้ปัญหาชุมชน จึงมีการประยุกต์หลักธรรมและปรับเปลี่ยนวิธีการสอนเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยการส่งเสริมระบบการเรียนรู้ด้วยการส่งเสริมกิจกรรมกลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์ เพื่อสร้างทุนชุมชนและส่งเสริมให้เกิดการไว้วางใจเชื่อใจซึ่งกันและกัน โดยการประยุกต์หลักธรรมวาสนธรรม พระสงฆ์มีบทบาทส่งเสริมองค์กรชุมชนด้วยการเป็นผู้ปลุกจิตสำนึก

พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ^{๖๗} กล่าวว่า เรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติเป็นนิกายดำเนินชีวิตแนวทางปฏิบัติธรรม บทบาทในการพัฒนาสังคม และบทบาทการเป็นผู้นำในการจัดตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติของพระธรรมวิสุทธิมงคล ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมวิสุทธิ

^{๖๖} พระมหาวิมลญาณ พุทฺธโสภณ, **บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมองค์กรชุมชน ศึกษากรณีกลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด**, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

^{๖๗} พระมหาบุญมี อธิปญฺโญ, **บทบาทของพระสังฆาธิการพัฒนาสังคม: ศึกษากรณีพระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน)**, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

มงคลเป็นพระสงฆ์ที่เกิดในครอบครัว มีอาชีพเกษตรกรรม แต่ฐานะการเงินของสกุลท่านอยู่ในสภาพค่อนข้างดี ขณะเข้าสู่ความเป็นสมณเพศ สังกัดพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต ยึดถืออุดมคติ เป็นเครื่องขัดเกลากิเลสเป็นพระสงฆ์ นักปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาของท่านมีอยู่ ๒ ด้าน คือ ด้านจิตใจ ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ความดีงาม ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยเน้นการนำไปปฏิบัติมากกว่าสอนให้รู้เท่านั้น ด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนาการศึกษาสาธารณสุขและสาธารณะประโยชน์อื่นๆ ตลอดจนการเป็นผู้นำในการตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ

พระมหาวิเชียร ชาญณรงค์^{๖๘} ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักธรรมมาใช้ทำกิจกรรมงานพัฒนาชุมชนเพื่อการลด ละ เลิก อบายมุข ศึกษาเฉพาะกรณีพระครูศีลวราภรณ์ (เฉลิม รุติสีโล) วัดโนนเมือง ตำบลโนนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระครูศีลวราภรณ์ ในการนำหลักธรรมมาพัฒนาจิตใจและใช้ร่วมกับกิจกรรมพัฒนาชุมชนเพื่อลด ละ เลิก อบายมุข โดยการศึกษาเชิงคุณภาพ พื้นที่ในการศึกษา คือ ชุมชนวัดโนนเมือง ที่มีพระครูศีลวราภรณ์ เป็นผู้นำชุมชนในการพัฒนากิจกรรมชุมชน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการเป็นผู้นำชุมชน ด้วยการกระตุ้นปลูกจิตสำนึก นำเทคนิควิธีการในการเข้าถึงชุมชน การสื่อสารกับชุมชนผ่านการเทศนา บรรยาย ป้ายข้อความสื่อด้วยหลักธรรม การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และเป็นผู้ให้คำปรึกษาในการพัฒนากิจกรรมกลุ่ม ซึ่งตั้งเป้าหมายไว้คือ ชุมชนปลอดจากอบายมุข โดยขั้นตอนของกิจกรรมมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเอง การชี้ให้ชุมชนเห็นโทษของอบายมุข การแก้ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นของชุมชน โดยการมุ่งให้มีการปฏิบัติจริง ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนได้ดำเนินการฝ่ายกิจกรรมการพัฒนาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จากผลการศึกษาปรากฏว่า บทบาทของพระครูศีลวราภรณ์ ได้ส่งผลให้ชุมชนได้ร่วมมือทำกิจกรรมด้วยกัน เพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นแรงผลักดันให้ชุมชนอยู่รอดและพึ่งพากันเองในชุมชน

^{๖๘} พระมหาวิเชียร ชาญณรงค์, บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักธรรมมาใช้ทำกิจกรรมงานพัฒนาชุมชนเพื่อการลด ละ เลิก อบายมุข ศึกษาเฉพาะศึกษาพระครูศีลวราภรณ์ (เฉลิม รุติสีโล), วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีวรกุล^{๖๕} กล่าวว่า เรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง ที่ศึกษา ได้แก่ เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส สังกัดมหานิกาย จำนวน ๘๐ รูป จาก ๗๒ วัด เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามให้กลุ่มประชากรกรอกคำตอบเอง (Self administration Questionnaire) โดยใช้สถิติวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา(Descriptive Statistics) ใช้คำร้อยละพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่ทั้ง ๖ ด้านนั้นได้มีด้านที่มีบทบาทมากที่สุด ใน ๓ ระดับโดยเรียงตามลำดับ คือ ด้านการควบคุมและรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการสาธารณูปการ ส่วนด้านปานกลางมี ๒ ด้าน คือ ด้านการสาธารณสงเคราะห์และด้านการศาสนศึกษา สำหรับด้านการศึกษาสงเคราะห์ระดับน้อยถึงน้อยที่สุด

ธัญพร พงษ์โสภณ^{๖๖} ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกจิตสำนึก ประชาชน เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น (ศึกษาระดับพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปิดรับข่าวสารทางสื่อมวลชนของพระสงฆ์ และการนำข่าวสารที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ การเลือกใช้วิธีการสื่อสารของพระสงฆ์ในการชี้แนะและปลุกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะประชากรของพระสงฆ์ ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะประชากรของพระสงฆ์ ซึ่งได้แก่ อายุ พรรษา การศึกษาทางโลก และการศึกษาทางธรรม กับการชี้แนะและปลุกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วม ในการพัฒนาท้องถิ่นตลอดจนศึกษาปัจจัยต่างๆที่ทำให้พระสงฆ์มีบทบาทไม่เท่ากันในการชี้แนะและปลุกจิตสำนึก ประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งจำพรรษาอยู่ในวัดที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี

^{๖๕} พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีวรกุล, **บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่**, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.

^{๖๖} ธัญพร พงษ์โสภณ, **บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น(ศึกษาระดับพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสจังหวัดกาญจนบุรี)**, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

จำนวน ๒๘๐ รูป ผลจากการวิจัยในด้านการเปิดรับสื่อมวลชน พบว่า ประชากรพระสงฆ์ติดตามข่าวสารต่างๆจากหนังสือพิมพ์และวิทยุกระจายเสียงมากที่สุด

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) โดยมุ่งศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในระดับเจ้าอาวาสในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี

๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จำนวน ๑๘๒ รูป จากวัดจำนวนทั้งสิ้น ๑๘๒ วัด

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ สถานภาพของพระสังฆาธิการ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ และร้อยละ

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสังฆาธิการ ในการการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ โดยหาค่าเฉลี่ย, ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี โดยการทดสอบค่า F จำนวน ๖ ด้าน คือ

๑. ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม
๒. ด้านการศาสนศึกษา
๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์
๔. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
๕. ด้านการสาธารณูปการ
๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์

ตอนที่ ๓ ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีต่อปัญหาและอุปสรรค จะวิเคราะห์โดยเขียนเป็นข้อความ

๓.๓ การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบสอบถามเพื่อการวิจัยดังนี้

๓.๓.๑. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นกรอบความคิดในการสร้างแบบสอบถาม

๓.๓.๒. นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นตามขอบเขตของการวิจัยเสนอต่อคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบแก้ไข

๓.๓.๓. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ คน ตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะเพื่อหาความตรงในเนื้อหาของแบบสอบถามและภาษาที่ใช้

๓.๓.๔. ปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญแล้วนำเสนอคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาอีกครั้งหนึ่ง

๓.๓.๕. จัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้กับประชากรเป้าหมาย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๓.๔.๑. ขอนหนังสือจากผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขา รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสวัดในจังหวัดนนทบุรี จำนวน ๑๘๒ รูป เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔.๒. ผู้วิจัยติดต่อประสานงานกับเจ้าอาวาสวัดในจังหวัดนนทบุรี เพื่อตอบแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยจัดส่งและรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

๓.๔.๓. ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามไปจำนวน ๑๘๒ ชุด ระหว่างวันที่ ๑๘ สิงหาคม-๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๐ รวม ๑๕ วัน ได้รับแบบสอบถามคืนมาจำนวน ๑๘๒ ชุด คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาทั้งหมดตรวจสอบความสมบูรณ์ พบว่าบทความสมบูรณ์ทุกฉบับสามารถนำมาวิเคราะห์ข้อมูลได้

๓.๕.๒. ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

๓.๕.๒.๑ ตอนที่ ๑ สถานภาพของเจ้าอาวาส วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่หาค่าร้อยละ แล้วนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

๓.๕.๒.๒ ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยมีเกณฑ์ที่ใช้ในการแปลความหมาย ค่าเฉลี่ย คือ มาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ ได้แก่

มากที่สุด	มีค่าคะแนน	๔.๕๑-๕.๐๐
มาก	มีค่าคะแนน	๓.๕๑-๔.๐๐
ปานกลาง	มีค่าคะแนน	๒.๕๑-๓.๕๐
น้อย	มีค่าคะแนน	๑.๕๑-๒.๕๐
น้อยที่สุด	มีค่าคะแนน	๑.๐๐-๑.๕๐

เพื่อเป็นผลการปฏิบัติงานของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส แล้วนำมาเสนอในรูปแบบตาราง ประกอบความเรียง และเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี โดยวิเคราะห์ความแปรปรวนชนิดทางเดียว (One Way Anova)

๓.๕.๒.๓ ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี จะสรุป แล้วเขียนเป็นความเรียง

๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับวิเคราะห์ลักษณะทั่วไปของกลุ่ม ตัวอย่าง และบทบาทของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี ได้แก่ ค่าร้อยละ, ค่าเฉลี่ย, ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สถิติอ้างอิง (Inferential Statistics) สำหรับเปรียบเทียบความแตกต่างในการบริหารวัด แต่ละระดับของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี ได้แก่ F-Test คือ One Way Anova

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัย เรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยเสนอผลการวิจัยเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ สถานภาพของพระสังฆาธิการ

ตอนที่ ๒ บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี และเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี

ตอนที่ ๓ สภาพปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี

ตอนที่ ๑ สถานภาพของพระสังฆาธิการ

ผลการวิเคราะห์สถานภาพของพระสังฆาธิการ จำแนกตาม อายุ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ จำนวนและร้อยละของข้อมูลทั่วไปของพระสังฆาธิการ

ข้อมูลทั่วไปของพระสังฆาธิการ	จำนวน (N=๑๘๒)	ร้อยละ
อายุ		
๓๑-๔๐ ปี	๑๒	๖.๖
๔๑-๕๐ ปี	๗๑	๓๙
๕๑-๖๐ ปี	๓๔	๑๘.๗
๖๐ ปีขึ้นไป	๖๕	๓๕.๗
จำนวนพรรษา		
๕-๑๐ พรรษา	๔	๒.๒
๑๐-๑๕ พรรษา	๒๐	๑๑
๑๖-๒๐ พรรษา	๕๖	๓๐.๘
๒๐ พรรษาขึ้นไป	๑๐๒	๕๖

ข้อมูลทั่วไปของพระสังฆาธิการ	จำนวน(N=๑๘๒)	ร้อยละ
วุฒิการศึกษาสายสามัญ		
ประถมศึกษา	๖๙	๓๗.๙
มัธยมศึกษา	๓๒	๑๗.๖
อนุปริญญา	๔๘	๒๖.๔
อื่นๆ	๓๓	๑๘.๑
วุฒิการศึกษาทางธรรม		
นักธรรมตรี	๓	๑.๖
นักธรรมโท	๕	๒.๗
นักธรรมเอก	๑๗๔	๙๕.๖
วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม		
ประโยค ๑-๒	๓	๑.๖
เปรียญธรรม ๓-๕	๑๘	๙.๘
เปรียญธรรม ๖-๙	๑๘	๙.๙
ไม่มีเปรียญธรรม	๑๔๓	๗๘.๖
ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ		
ต่ำกว่า ๕ ปี	๑๐	๕.๕
๕-๑๑ ปี	๒๓	๑๒.๖
๑๒-๑๘ ปี	๑๔๔	๗๙.๑
๑๙ ปีขึ้นไป	๕	๒.๗
ขนาดของวัด		
เล็ก(ต่ำกว่า ๒๐ ไร่)	๑๑๓	๖๒.๑
กลาง(ไม่เกิน ๕๐ ไร่)	๕๘	๓๑.๘
ใหญ่ (๕๐-๖๐ ไร่)	๑๑	๖.๐

จากตารางที่ ๑ พบว่า พระสังฆาธิการส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี (ร้อยละ ๓๙) มีจำนวนพรรษา ๒๑ พรรษาขึ้นไป (ร้อยละ ๕๖) สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาจำนวน ๖๙ คน (ร้อยละ ๓๗.๙) มีวุฒิทางธรรม คือ นักธรรมเอก จำนวน ๑๗๔ คน (ร้อยละ ๙๕.๖) ไม่มีเปรียญธรรมจำนวน ๑๔๓ คน (ร้อยละ ๗๘.๖) มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ตำแหน่งพระ

สังฆาธิการ คือ อยู่ในระหว่าง ๑๒-๑๘ ปี จำนวน ๑๔๔ คน (ร้อยละ ๗๙.๑) และบริหารวัดที่มีขนาดเล็ก (ไม่ต่ำกว่า ๒๐ รูป) มีจำนวน ๑๑๓ รูป (ร้อยละ ๖๒.๑)

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี

บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีโดยรวมและรายด้านจำนวน ๖ ด้าน คือ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม (การปกครองคณะสงฆ์) ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ดังนี้

๑. ผลการวิเคราะห์โดยภาพรวมของบทบาทพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีของการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยภาพรวมรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๒

ตารางที่ ๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวม

รายละเอียด	ค่าเฉลี่ย	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับบทบาท
ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาเรียบร้อยดีงาม(การปกครองคณะสงฆ์)	๓.๘๘	.๕๘	มาก
ด้านการศาสนศึกษา	๓.๗๑	.๕๖	มาก
ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๓.๖๖	.๗๘	มาก
ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๓.๗๐	.๖๔	มาก
ด้านการสาธารณูปการ	๓.๗๑	.๖๓	มาก
ด้านการสาธารณสงเคราะห์	๓.๖๕	.๖๖	มาก
รวมด้านทั้ง ๖ ด้าน	๓.๗๒	.๕๒	มาก

จากตารางที่ ๒ พบว่าบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีโดยรวมทั้ง ๖ ด้าน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้านพบว่า พระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรี มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๒. ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม (การปกครองคณะสงฆ์)
ผลการวิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้าน การ
ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๓
ตารางที่ ๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัด
นนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านด้านการควบคุมและส่งเสริมการ
รักษาความเรียบร้อยดีงาม (การปกครองคณะสงฆ์)

ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความ เรียบร้อยดีงาม (การปกครองคณะสงฆ์)	ค่าเฉลี่ย	ค่าส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับบทบาท
๑. การจัดการกิจการวัดให้เป็นไปด้วยดี	๓.๙๒	.๘๘	มาก
๒. การให้การศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์	๓.๙๗	.๗๒	มาก
๓. การบำรุงรักษาวัดให้เจริญก้าวหน้าและเป็นศา สนสถานที่น่าเลื่อมใสศรัทธา	๓.๙๘	.๗๖	มาก
๔. การระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติเหตุ หรือการลงนิคหกรรม	๓.๙๖	.๗๐	มาก
๕. การอำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนใน การบำเพ็ญกุศล	๔.๐๒	.๗๖	มาก
๖. ท่านปกครองด้วยความยุติธรรมระดับใด	๓.๘๒	.๗๑	มาก
๗. การจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมสั่ง สอนด้านวัตรปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย	๓.๘๔	.๗๑	มาก
๘. การออกระเบียบในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ	๓.๘๒	.๗๐	มาก
รวม	๓.๘๘	.๕๘	มาก

จากตารางที่ ๓ พบว่าบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะ
สงฆ์จังหวัดนนทบุรี ตามความคิดเห็นของพระสังฆาธิการด้านการควบคุมและการส่งเสริมการ
รักษาความเรียบร้อยดีงาม (การปกครองคณะสงฆ์) อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียด
พบว่าพระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี ในด้านการควบคุม
และส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม (การปกครองคณะสงฆ์) อยู่ในระดับมากทุกเรื่อง

๓. ด้านการศาสนศึกษา

ผลการวิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศาสนศึกษา รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔

ตารางที่ ๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการศาสนศึกษา

ด้านการศาสนศึกษา	ค่าเฉลี่ย	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับบทบาท
๑. การตรวจตราดูแลการสอนของครูพระปริยัติธรรม	๓.๗๔	.๗๕	มาก
๒. การดำเนินงานอบรมให้ความรู้แก่พุทธศาสนิกชน	๓.๗๗	.๗๐	มาก
๓. การส่งเสริมให้พระเปรียญธรรมได้เป็นผู้ปกครองพระสงฆ์ตามโอกาส	๓.๖๙	.๗๕	มาก
๔. การควบคุมดูแลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแบบแผนและประเพณีอันดีงาม	๓.๘๒	.๗๑	มาก
๕. การช่วยเหลือเกื้อกูลอุดหนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชีวิตของพุทธบริษัท	๓.๖๙	.๗๕	มาก
๖. การยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สอบเปรียญธรรมประโยคต่างๆได้	๓.๗๑	.๗๕	มาก
๗. การสรรหาและพัฒนาครูสอนนักธรรมและบาลี	๓.๖๔	.๘๓	มาก
๘. การจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่เรียนนักธรรมและบาลี	๓.๖๘	.๗๔	มาก
รวม	๓.๗๑	.๕๖	มาก

จากตารางที่ ๓ พบว่าบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี ตามความคิดเห็นของพระสังฆาธิการด้านการศาสนศึกษาอยู่ในระดับมาก เมื่อ

พิจารณาในรายละเอียด พบว่าพระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัด
นนทบุรี ในด้านการศาสนศึกษา อยู่ในระดับมากทุกเรื่อง

๔. ด้านการศึกษาสงเคราะห์

ผลการวิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการ
คณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๕

ตารางที่ ๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของพระสังฆาธิการ

จังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการศึกษาสงเคราะห์

ด้านการศึกษาสงเคราะห์	ค่าเฉลี่ย	ค่าส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับบทบาท
๑. การตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษาแก่นักเรียนชั้น ประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษาหรืออุดมศึกษา	๓.๕๔	.๘๖	มาก
๒. การจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อ สงเคราะห์เด็กและเยาวชน	๓.๗๖	.๘๑	มาก
๓. มีการช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษา.	๓.๖๔	.๗๘	มาก
๔. การจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัน อาทิตย์แก่เด็กและเยาวชน	๓.๖๙	.๗๓	มาก
๕. มีการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อ ส่งเสริมการศึกษาพระภิกษุและสามเณร	๓.๗๖	.๗๖	มาก
๖. การช่วยเหลือด้านทุนการศึกษาเฉพาะบุคคลผู้ กำลังศึกษาที่มีความเดือดร้อน	๓.๖๐	.๘๕	มาก
๗. การจัดตั้งศูนย์อบรมก่อนเกณฑ์ในวัด	๓.๔๙	.๙๘	ปานกลาง
๘. มีการมอบรางวัลแก่นักเรียนเรียนดีระดับใด	๓.๖๔	.๗๗	มาก
รวม	๓.๖๖	.๗๘	มาก

จากตารางที่ ๕ พบว่าบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการ
บริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีตามความคิดเห็นของพระสังฆาธิการในด้านการศึกษา
สงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่าพระสังฆาธิการมีบทบาทในการ
บริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับมากทุกเรื่อง
ยกเว้นเรื่องการจัดตั้งศูนย์อบรมก่อนเกณฑ์ในวัดอยู่ในระดับปานกลาง

๕. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ผลการวิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๖

ตารางที่ ๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	ค่าเฉลี่ย	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับบทบาท
๑. การเผยแผ่ธรรมะโดยการจัดให้มีการเทศน์ การบรรยายธรรมในวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา	๓.๘๗	.๗๙	มาก
๒. การอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณ สัญญาและอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยา มารยาท การปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธี หรือแบบอย่างที่ดี	๓.๙๐	.๗๘	มาก
๓. การอบรมทำวัตร สวดมนต์ตามหลักพระ ธรรมวินัย	๓.๘๘	.๗๗	มาก
๔. การจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคการเรียนแก่ นักเรียนที่ยากจนขาดสนให้ยืมเรียน	๓.๖๙	.๘๒	มาก
๕. การแนะนำสั่งสอนอบรมประชาชนให้เข้าใจ ในศาสนพิธีและการปฏิบัติ	๓.๖๕	.๙๑	มาก
๖. การจัดตั้งห้องสมุดภายในวัด เพื่อประโยชน์ ในการศึกษาธรรม บาลีแก่พระสงฆ์และ ประชาชน	๓.๖๖	.๘๔	มาก
๗. การจัดให้มีพระธรรมทูตหรือธรรมจาริก อบรมสั่งสอนแก่ชาวบ้าน	๓.๔๕	..๘๗	ปานกลาง
๘. การจัดให้มีการพิมพ์หนังสือธรรมะ หรือการ เทศน์ออกเผยแผ่เป็นธรรมทาน	๓.๕๑	.๘๙	มาก
รวม	๓.๗๐	.๖๔	มาก

จากตารางที่ ๖ พบว่าบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีตามความคิดเห็นของพระสังฆาธิการในด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่าพระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อยู่ในระดับมากทุกเรื่อง ยกเว้นเรื่องการจัดให้มีพระธรรมทูตหรือธรรมจาริกอบรมสั่งสอนแก่ชาวบ้านอยู่ในระดับปานกลาง

๖. ด้านการสาธารณูปการ

ผลการวิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณูปการ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๗

ตารางที่ ๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการสาธารณูปการ

ด้านการสาธารณูปการ	ค่าเฉลี่ย	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับบทบาท
๑. การวางแผนในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะภายในวัด	๓.๗๖	.๘๙	มาก
๒. การขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านซึ่งมีสาธารณูปการเป็นเหตุ	๓.๘๒	.๘๑	มาก
๓. การจัดควบคุมสิ่งปลูกสร้างภายในวัด	๓.๗๔	.๘๖	มาก
๔. การจัดงานวัดเพื่อหารายได้บำรุงพระอาราม	๓.๖๓	.๗๗	มาก
๕. การดูแลซ่อมแซมและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัดที่ชำรุดทรุดโทรม	๓.๗๗	.๙๗	มาก
๖. การขอพระราชทานวิสุงคามสีมา	๓.๗๗	.๘๑	มาก
๗. การจัดกิจกรรมของวัดได้ผลสำเร็จระดับใด	๓.๖๖	.๘๔	มาก
๘. การก่อสร้างเสนาสนะด้วยการขอเงินงบประมาณอุดหนุนจากราชการ	๓.๕๔	.๙๑	มาก
รวม	๓.๗๑	.๖๓	มาก

จากตารางที่ ๗ พบว่าบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีตามความคิดเห็นของพระสังฆาธิการในด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่าพระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี ในด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับมากทุกเรื่อง

๗. ด้านการสาธารณสงเคราะห์

ผลการวิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๘ ตารางที่ ๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการสาธารณสงเคราะห์

ด้านการสาธารณสงเคราะห์	ค่าเฉลี่ย	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับบทบาท
๑. การจัดทำแบบภายในวัดให้สะดวกแก่การสัญจรภายในวัด	๓.๖๖	.๘๒	มาก
๒. การจัดป้ายวัดเพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัด	๓.๖๕	.๗๖	มาก
๓. การจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และจัดอบรมประชาชนให้รู้คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า	๓.๖๔	.๘๓	มาก
๔. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่น ซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์	๓.๕๙	.๙๓	มาก
๕. การช่วยเหลือและให้คำแนะนำตามหลักพุทธศาสนาแก่บุคคลที่มีความเดือดร้อนหรือมีทุกข์	๓.๖๖	.๗๗	มาก
๖. การป้องกันและปัญหาเสพติดในโรงเรียนและชุมชนแออัด	๓.๕๘	.๙๑	มาก
๗. การสงเคราะห์คนชราและพิการ	๓.๗๘	.๘๒	มาก
๘. การช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากธรรมชาติ	๓.๖๗	.๘๒	มาก
รวม	๓.๖๕	.๖๖	มาก

จากตารางที่ ๘ พบว่าบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีตามความคิดเห็นของพระสังฆาธิการในด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ใน

ระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่าพระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี ในด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมากทุกเรื่อง

ตอนที่ ๒.๑ การเปรียบเทียบบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการกิจการ
คณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ
การศึกษาสายเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และ
การสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกัน

๒.๑.๑ จำนวนพรรษา

ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีจำนวนพรรษาใน
จังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนชนิดทางเดียว (ONE
WAY ANOVA) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๙

ตารางที่ ๙ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการที่มี
จำนวนพรรษาในจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์

จำนวนพรรษา	Mean	Std.divistion	F	Sig.
๘-๑๐	๓.๘๒	.๕๘๕	.๔๒๒	.๗๓๘
๑๑-๑๖	๓.๗๙	.๖๒๐		
๑๖-๒๐	๓.๖๖	.๓๖๒		
๒๑ พรรษาขึ้นไป	๓.๗๓	.๐๕๖		

จากตารางที่ ๙ พบว่าพระสังฆาธิการมีจำนวนพรรษาแตกต่างกันมีบทบาทต่อ
การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐาน

๒.๑.๒ ระดับการศึกษาสายสามัญ

ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีระดับการศึกษาสายสามัญในจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนชนิดทางเดียว (ONE WAY ANOVA) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๑๐

ตารางที่ ๑๐ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีระดับการศึกษาสายสามัญในจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ระดับการศึกษา	Mean	Std.division	F	Sig.
ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	๓.๗๐	.๕๙๗	.๒๓๑	.๘๗๕
มัธยมศึกษา	๓.๖๙	.๖๒๐		
อนุปริญญา	๓.๗๓	.๓๑๘		
อื่นๆ	๓.๘๘	.๔๘๖		

จากตารางที่ ๑๐ พบว่าพระสังฆาธิการที่มีระดับการศึกษาสายสามัญแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐาน

๒.๑.๓ ระดับการศึกษาสายปริญญาธรรม

ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีระดับการศึกษาสายปริญญาธรรมในจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนชนิดทางเดียว (ONE WAY ANOVA) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๑๑

ตารางที่ ๑๑ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีระดับการศึกษาสายปริญญาธรรมในจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ระดับการศึกษา	Mean	Std.division	F	Sig.
ประโยค ๑-๒	๓.๓๑	.๔๗๓	.๘๐๗	.๔๙๒
ปริญญาธรรม ๓-๕	๓.๗๘	.๓๖๒		
ปริญญาธรรม ๖-๙	๓.๗๙	.๕๖๓		
ไม่มีปริญญาธรรม	๓.๗๑	.๕๓๐		

จากตารางที่ ๑๑ พบว่าพบว่าพระสังฆาธิการมีระดับการศึกษาทางปริญญาธรรมแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐาน

๒.๑.๔ ประสพการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่

ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีประสพการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนชนิดทางเดียว (ONE WAY ANOVA) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๑๒

ตารางที่ ๑๒ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีประสพการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ประสพการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่	Mean	Std.division	F	Sig.
ต่ำกว่า ๕ ปี	๓.๖๑	.๗๓๑	๒.๐๗	.๑๐๖
๕-๑๑ ปี	๓.๔๙	.๕๐๑		
๑๒-๑๖ ปี	๓.๗๗	.๔๙๓		
๑๗ ปีขึ้นไป	๓.๗๒	.๖๕๔		

จากตารางที่ ๑๒ พบว่าพบว่าพระสังฆาธิการมีประสพการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่แตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐาน

๒.๑.๕ คณะสงฆ์ตามขนาดของวัด

ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามขนาดของวัด (เล็ก, กลาง, ใหญ่) โดยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนชนิดทางเดียว (ONE WAY ANOVA) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๑๓

ตารางที่ ๑๓ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามขนาดของวัด

ขนาดของวัด	Mean	Std.Deviation	F	Sig.
วัดขนาดเล็ก	๓.๗๒	.๕๓๖	.๘๐๒	.๔๕๐
วัดขนาดกลาง	๓.๖๘	.๔๗๘		
วัดขนาดใหญ่	๓.๘๙	.๕๕๗		
รวม	๓.๗๒	.๕๑๙		

จากตารางที่ ๑๓ พบว่าพระสังฆาธิการที่สังกัดวัดขนาดต่างกันคือ วัดขนาดเล็ก วัดขนาดกลาง และวัดขนาดใหญ่ มีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐาน

ตอนที่ ๓ สภาพปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัด นนทบุรี

ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาอุปสรรค และแนวทางแก้ไขในการบริหารกิจการคณะสงฆ์
จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามรายด้านดังนี้

๓.๑. ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม (การปกครองคณะสงฆ์)

๓.๑.๑ ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่

๓.๑.๑.๑ ผู้บริหารสั่งงานปฏิบัติไม่ได้ไม่ค่อยสมบูรณ์ตามนโยบาย

๓.๑.๑.๒ การออกกฎระเบียบข้อบังคับของวัด พระสงฆ์ใหญ่ไม่ค่อยตั้งใจ
เท่าที่ควร

๓.๑.๑.๓ ชาวบ้านบางคนยังไม่เข้าใจกฎระเบียบของวัด

๓.๑.๒ แนวทางแก้ไข ได้แก่

๓.๑.๒.๑ มีการอบรมผู้บริหารเพื่อให้สมบูรณ์ตามนโยบาย

๓.๑.๒.๒ ต้องออกระเบียบให้เข้มงวดและลงโทษอย่างจริงจัง อย่างเช่น
ห้ามบิณฑบาตในวันพระ ถ้าใครฝ่าฝืนมีการลงทัณฑ์บน ถ้าผิด
อีกก็พิจารณาลงทัณฑ์หนัก หรือยื่นบิณฑบาตตามร้านค้าเป็น
เวลานาน

๓.๑.๒.๓ ควรประชาสัมพันธ์และแนะนำให้ชาวบ้านได้เข้าใจใน
กฎระเบียบอย่างถ่องแท้

๓.๒. ด้านการศาสนศึกษา

๓.๒.๑ ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่

๓.๒.๑.๑ มีบุคลากร แต่ไม่มีอุปกรณ์ในการอบรม

๓.๒.๑.๒ ขาดครูพระสอนปริยัติธรรม

๓.๒.๑.๓ ครูพระสอนปริยัติธรรมที่สามารถสอนได้ก็ลาสิกขาไปประกอบ
ทำงาน

๓.๒.๒ แนวทางแก้ไข ได้แก่

๓.๒.๒.๑ การรักษาสุขภาพ ขยันทำงาน

๓.๒.๑.๒ การดูแลพัฒนาบุคลากรให้มีคุณค่า

๓.๒.๑.๓ ควรจัดให้มีการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมเพื่อทดแทนที่ลา
สิกขาไป

๓.๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์

๓.๓.๑ ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่

๓.๓.๑.๑ โรงเรียนบางแห่งไม่สนับสนุนส่งนักเรียนเข้าแข่งขันในงานต่างๆ
เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

๓.๓.๑.๒ วัดส่วนใหญ่ยังไม่มีทุนทรัพย์ที่จะสามารถตั้งโรงเรียนพระปริยัติ
ธรรม

๓.๓.๒ แนวทางแก้ไข ได้แก่

๓.๓.๒.๑ ต้องประสานไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรีเขต ๑
และเขต ๒ เพื่อที่จะสั่งการให้โรงเรียนเข้าร่วมในการแข่งขัน

๓.๓.๒.๒ วัดแต่ละวัดควรรับบริจาคหรือเปิดสอนแก่นักธรรมไปก่อน จน
พร้อมเมื่อไหร่ก็เปิดเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อขอ
งบประมาณจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติต่อไป

๓.๔. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๓.๔.๑ ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่

๓.๔.๑.๑ ยังขาดพระผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา

๓.๔.๑.๒ ปัจจุบันสังคมกำลังมองว่าวัดเป็นที่ทำบุญ มิใช่ที่สถานศึกษา
ความดีและความชั่ว

๓.๔.๑.๓ พระภิกษุปัจจุบันมีแนวโน้มไปสู่วงจรรัฐมากกว่าธรรมจักร

๓.๔.๑.๔ ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากราชการเท่าที่ควรในการจัดตั้ง
โรงเรียน

๓.๔.๒ แนวทางแก้ไข ได้แก่

๓.๔.๒.๑ การศึกษาทำให้พระมีความรู้ และการเรียนรู้

๓.๔.๒.๒ อบรมคนให้เป็นคนดีตามฐานะ

๓.๔.๒.๓ ทางราชการควรให้ความร่วมมือและงบประมาณในการจัดตั้ง
โรงเรียนพระปริยัติธรรม และศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนา
วันอาทิตย์

๓.๔.๒.๔ ควรอบรมเยาวชนให้มีความกตัญญูต่อพ่อแม่

๓.๔.๒.๕ ต้องสอนให้เป็นคนดีรู้จักรักษารัตนธรรม และเข้าใจธรรมนำไปใช้ใน
ชีวิตประจำวัน ชีวิตจะได้เป็นสุข

๓.๕. ด้านสาธารณูปการ

๓.๕.๑ ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่

- ๓.๕.๑.๑ สถานที่บางแห่งยังขาดความเจริญ
- ๓.๕.๑.๒ บางแห่งยังมีสภาพชำรุดทรุดโทรม
- ๓.๕.๑.๓ บางวัดก่อสร้างวัตถุแบบเหมือนแข่งกัน

๓.๕.๒ แนวทางแก้ไข ได้แก่

- ๓.๕.๒.๑ การก่อสร้างให้พอเหมาะกับการเป็นอยู่ในวัด
- ๓.๕.๒.๒ ซ่อมแซมสิ่งๆที่ผู้ฟังให้ดี
- ๓.๕.๒.๓ การที่จะหาทุนทรัพย์ต้องมีการสร้างวัตถุมงคลเพื่อนำมา
ซ่อมแซมเพราะทางราชการไม่ได้มาสนับสนุน

๓.๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์

๓.๖.๑ ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่

- ๓.๖.๑.๑ ขาดทุนทรัพย์ในการดำเนินงาน
- ๓.๖.๑.๒ ทางราชการไม่เคยสนับสนุนหรือให้งบประมาณมา
ดำเนินการ

๓.๖.๒ แนวทางแก้ไข ได้แก่

- ๓.๖.๒.๑ จัดการหาทุนมาดำเนินงาน
- ๓.๖.๒.๒ ประสานกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องขอความร่วมมือในการ
จัดสรรงบประมาณดำเนินการ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี และวิเคราะห์สภาพปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ โดยใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มประชากรที่เป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสจังหวัดนนทบุรี จำนวน ๑๘๒ รูป วิเคราะห์ข้อมูลในการหาค่าความถี่ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ความแปรปรวนชนิดทางเดียว (ONE-WAY ANALYSIS OF VARIANCE)

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๑. บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี พบว่า
 - ๑.๑ ในด้านการปกครองคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการมีบทบาทโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดมีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกเรื่อง
 - ๑.๒ ในด้านการศาสนศึกษา พระสังฆาธิการมีบทบาทโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า มีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกเรื่อง
 - ๑.๓ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ พระสังฆาธิการมีบทบาทโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดมีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกเรื่อง ยกเว้นการจัดตั้งศูนย์อบรมก่อนเกณฑ์ในวัด มีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง
 - ๑.๔ ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสังฆาธิการมีบทบาทโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดมีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกเรื่อง ยกเว้นการจัดตั้งห้องสมุดภายในวัด เพื่อประโยชน์ในการศึกษาธรรม บาลีแก่พระสงฆ์และประชาชนมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง
 - ๑.๕ ในด้านการสาธารณูปการ พระสังฆาธิการมีบทบาทโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า มีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกเรื่อง

๑.๖ ในด้านการสาธารณสงเคราะห์ศึกษา พระสังฆาธิการมีบทบาทโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า มีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกเรื่อง

๑.๗ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีของพระสังฆาธิการมีบทบาทโดยรวมทั้ง ๖ ด้านอยู่ในระดับมาก

๒. การเปรียบเทียบบทบาทพระสังฆาธิการที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาสายปริญญาธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาด แตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐาน

๓. สภาพปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีพบว่า

๑. ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม (การปกครองคณะสงฆ์)

๑.๑ ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่

๑.๑.๑ ผู้บริหารสั่งงานปฏิบัติการได้ไม่ค่อยสมบูรณ์ตามนโยบาย

๑.๑.๒ การออกกฎระเบียบข้อบังคับของวัด พระสงฆ์ใหญ่ไม่ค่อยตั้งใจเท่าที่ควร

๑.๑.๓ ชาวบ้านบางคนยังไม่เข้าใจกฎระเบียบของวัด

๑.๒ แนวทางแก้ไข ได้แก่

๑.๒.๑ มีการอบรมผู้บริหารเพื่อให้สมบูรณ์ตามนโยบาย

๑.๒.๒ ต้องออกระเบียบให้เข้มงวดและลงโทษอย่างจริงจัง อย่างเช่น ห้ามบิณฑบาตในวันพระ ถ้าใครฝ่าฝืนมีการลงทัณฑ์บน ถ้าผิดอีกก็พิจารณาลงทัณฑ์หนัก หรือยื่นบิณฑบาตตามร้านค้าเป็นเวลานาน

๑.๒.๓ ควรประชาสัมพันธ์และแนะนำให้ชาวบ้านได้เข้าใจในกฎระเบียบอย่างถ่องแท้

๒. ด้านการศาสนศึกษา

๒.๑ ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่

๒.๑.๑ มีบุคลากร แต่ไม่มีอุปกรณ์ในการอบรม

๒.๑.๒ ขาดครูพระสอนปริยัติธรรม

๒.๑.๓ ครูพระสอนปริยัติธรรมที่สามารถสอนได้ก็ลาสิกขาไปประกอบ
ทำงาน

๒.๒ แนวทางแก้ไข ได้แก่

๒.๒.๑ การรักษาสุขภาพ ขยันทำงาน

๒.๑.๒ การดูแลพัฒนาบุคลากรให้มีคุณค่า

๒.๑.๓ ควรจัดให้มีการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมเพื่อทดแทนที่
ลาสิกขาไป

๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์

๓.๑ ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่

๓.๑.๑ โรงเรียนบางแห่งไม่สนับสนุนส่งนักเรียนเข้าแข่งขันในงานต่างๆ
เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

๓.๑.๒ วัดส่วนใหญ่ยังไม่มีทุนทรัพย์ที่จะสามารถตั้งโรงเรียนพระปริยัติ
ธรรม

๓.๒ แนวทางแก้ไข ได้แก่

๓.๒.๑ ต้องประสานไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต ๑ และเขต ๒
จังหวัดนนทบุรี เพื่อที่จะสั่งการให้โรงเรียนเข้าร่วมในการแข่งขัน

๓.๒.๒ วัดแต่ละวัดควรรับบริจาคหรือเปิดสอนแก่นักธรรมไปก่อน จน
พร้อมเมื่อไหร่ก็เปิดเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อขอ
งบประมาณจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติต่อไป

๔. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๔.๑ ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่

๔.๑.๑ ยังขาดพระผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา

๔.๑.๒ ปัจจุบันสังคมกำลังมองว่าวัดเป็นที่ทำบุญ มิใช่ที่สถานศึกษา
ความดีและความชั่ว

๔.๑.๓ พระภิกษุปัจจุบันมีแนวโน้มไปสู่วงจรรัฐมากกว่าธรรมจักร

๔.๑.๔ ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากราชการเท่าที่ควรในการจัดตั้งโรงเรียน

๔.๒ แนวทางแก้ไข ได้แก่

๔.๒.๑ การศึกษาทำให้พระมีความรู้ และการเรียนรู้

๔.๒.๒ อบรมคนให้เป็นคนดีตามฐานะ

- ๔.๒.๓ ทางราชการควรให้ความร่วมมือและงบประมาณในการจัดตั้ง
โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์
- ๔.๒.๔ อบรมเยาวชนให้มีความกตัญญูต่อบิดามารดา
- ๔.๒.๕ ต้องสอนให้เป็นคนดีรู้จักรักษารธรรม และเข้าใจธรรมนำไปใช้ใน
ชีวิตประจำวัน ชีวิตจะได้เป็นสุข

๕. ด้านสาธารณูปการ ได้แก่

๕.๑ ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่

- ๕.๑.๑ สถานที่บางแห่งยังขาดความเจริญ
- ๕.๑.๒ บางแห่งยังมีสภาพชำรุดทรุดโทรม
- ๕.๑.๓ บางวัดก่อสร้างวัตถุแบบเหมือนแข่งขันกัน

๕.๒ แนวทางแก้ไข ได้แก่

- ๕.๒.๑ การก่อสร้างให้พอเหมาะกับการเป็นอยู่ในวัด
- ๕.๒.๒ ซ่อมแซมสิ่งให้ผู้พังให้ดี
- ๕.๒.๓ การที่จะหาทุนทรัพย์ต้องมีการสร้างวัตถุมงคลเพื่อนำมาซ่อมแซม
เพราะทางราชการไม่ได้มาสนับสนุน

๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์

๖.๑ ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่

- ๖.๑.๑ ขาดทุนทรัพย์ในการดำเนินงาน
- ๖.๑.๒ ทางราชการไม่เคยสนับสนุนหรือมอบงบประมาณมาดำเนินการ

๖.๒ แนวทางแก้ไข ได้แก่

- ๖.๒.๑ จัดการหาทุนมาดำเนินงาน
- ๖.๒.๒ ประสานกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องขอความร่วมมือในการ
จัดสรรงบประมาณมาดำเนินการ

๕.๒ อภิปรายผล

๑ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม(การปกครองคณะสงฆ์)
ผลการวิจัยพบว่าในภาพรวมพระสังฆาธิการปฏิบัติงานในระดับมากถึงมากที่สุดโดยปฏิบัติในเรื่อง
การอำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศล (ค่าเฉลี่ย ๔.๐๒) ทั้งนี้เป็นเพราะว่า
กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสำรวจเป็นเจ้าของวัดทั้งสิ้น ซึ่งต้องมีหน้าที่ดูแลและให้ความสะดวกแก่ผู้ที่

ต้องการจะมาทำบุญทั้งในวัดและนอกวัดซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของพระเทพปริยัติสุธี ที่กล่าวว่าหน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลนั้นเป็นหน้าที่เชื่อมโยงผูกพันสังคมทั้งในวัดและนอกวัด ในลักษณะการอำนวยความสะดวกแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ใช้วัดเป็นที่จัดบำเพ็ญกุศลทั้งที่เป็นการส่วนตัวและส่วนรวม และการอำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนมีมาบำเพ็ญกุศลนอกวัด และยังสอดคล้องกับบทบาทความรับผิดชอบของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่พระธรรมญาณมุนีกล่าวว่า เจ้าอาวาสต้องจัดวัดให้เป็นศาสนสถาน คือ คือเป็นที่บำเพ็ญกิจทางศาสนาเป็นบุญสถาน คือ เป็นสถานที่ในการบำเพ็ญกุศลและนอกจากนั้นยังสอดคล้องกับหลักการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนตามที่ ชำ เลื่อง กล่าวไว้ว่า วัดต้องจัดอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนได้ใช้วัดเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลและร่วมประกอบกิจกรรมทางสังคม ประเพณีได้อย่างเต็มที่

นอกจากนั้น พระสังฆาธิการยังปฏิบัติงานในระดับมากถึงมากที่สุดในการบำรุงวัดให้เจริญก้าวหน้าและเป็นศาสนสถานที่น่าเลื่อมใสศรัทธา มาเป็นอันดับสอง มีค่าเฉลี่ย ๓.๙๘ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสตระหนักถึงภาระและหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่กำหนดหน้าที่ต้องอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย บำรุงรักษาวัด และจัดการดูแลศาสนสมบัติของวัดให้เรียบร้อย นอกจากนี้ที่ดังกล่าวแล้วพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสยังตระหนักถึงความอ่อนแอของพระพุทธรักษา ซึ่งประชาชนที่เป็นพุทธศาสนิกชนเริ่มไม่ศรัทธา ไม่เข้าวัดทำบุญ ไม่ศึกษาธรรมะให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงความเป็นจริง พุทธศาสนิกชนบางส่วนนำเพียงเปลือกมาปฏิบัติ ทำให้เกิดการผิดเพี้ยนไปจากพระธรรมวินัย พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสจึงต้องเร่งบำรุงวัด จัดการวัดให้เรียบร้อยให้เป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธาและให้การอบรมทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้เข้าใจในพระพุทธรักษาอย่างถูกต้อง เพื่อการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องและดีงาม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล ที่กล่าวว่า คุณภาพของพระสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญมาก ปัจจุบันพระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยถอยลงในข้อวัตรปฏิบัติ และความสามารถในการสอนเผยแผ่พระธรรม จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในทางคุณธรรมและสติปัญญา และสูญเสียศรัทธาจากญาติโยม ดังนั้น การที่จะช่วยให้พระสงฆ์มีคุณภาพดีขึ้น การปกครองคณะสงฆ์จะต้องมีระบบกลั่นกรองและขัดเกลา โดยเฉพาะต้องกล่อมเกลาทั้งความประพฤติ ความรู้ ความเข้าใจในทางธรรม ให้เจริญงดงามทั้งคุณธรรมและปัญญาแก่พระสงฆ์ และสอดคล้องกับแนวความคิดของพระธรรมญาณมุนี ที่กล่าวถึงบทบาทความรับผิดชอบของพระสังฆาธิการในระดับเจ้าอาวาสว่า เจ้าอาวาสต้องจัดวัดให้เป็นศึกษาสถาน เป็นที่ให้การศึกษาเล่าเรียน อบรมเป็นธรรมสถาน คือ เป็นสถานที่ในการประสิทธิ์ประสาท คุณงามความดี และนอกจากนั้น ยังสอดคล้อง

กับโครงการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนที่ชำเลื่อง กล่าวว่ าทบาทของวัดต้องปกครองบุคคลที่พำนักอาศัยอยู่ภายในวัด ให้อยู่กันด้วยความเรียบร้อยและสงบสุข มีการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยกันอย่างจริงจัง และปฏิบัติพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดเพื่อก่อให้เกิดต่อประชาชน

ส่วนการระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติเหตุหรือลงนินคกรรมมีการปฏิบัติน้อยถึงน้อยที่สุด (มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๖) มีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยถึงน้อยที่สุดนั้น อาจเป็นเพราะว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่เคร่งครัดต่อการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และเจ้าอาวาสอาจจะปกครองพระสงฆ์ในวัดด้วยบรรยากาศที่มีความเมตตาสามัคคี ปรองดองกัน จึงไม่เกิดปัญหาให้พระสังฆาธิการต้องระงับอธิกรณ์ตามพุทธวิธีในการกำกับดูแล การกำกับดูแลเป็นการควบคุมสมาชิกภายในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การกำกับดูแลคณะสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง ดังที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นมาตรฐานควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงให้เหตุผลในการบัญญัติพระวินัยไว้ ๑๐ ประการ เช่น เพิ่มความผาสุกแห่งคณะสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้ไร้ยางอาย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

๓. ด้านการศาสนศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมพระสังฆาธิการปฏิบัติงานในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด โดยทำหน้าที่ในการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สอบเปรียญธรรมประโยคต่างๆ ได้ (มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๑) และส่งเสริมให้พระเปรียญธรรมได้เป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามโอกาส (มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๙) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า พระสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีสอบได้วุฒิการศึกษาทางธรรมและทางเปรียญธรรมมีจำนวนไม่มากนัก เนื่องจากการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร อาจจะมีไม่ถึงทุกวัด จึงมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับการปฏิบัติของพระสังฆาธิการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ที่พบว่า มีการปฏิบัติมากถึงมากที่สุดในการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุและสามเณร

ส่วนประเด็นที่พระสังฆาธิการปฏิบัติมากที่สุด คือ การควบคุมดูแลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแบบแผนและประเพณีอันดีงาม (มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๒) การดำเนินงานอบรมให้ความรู้แก่พุทธศาสนิกชน (มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๗) ทั้งนี้เป็นเพราะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสตระหนักในหน้าที่ของเจ้าอาวาสว่าจะต้องทำหน้าที่ดูแล บำรุงรักษา และจัดกิจกรรมต่างๆ ของวัดให้เป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติกันมา และนอกจากนั้นยังเป็นธุระในการอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่คฤหัสถ์อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ พระเทพปริยัติสุธี ที่กล่าวว่า เจ้าอาวาสต้องดูแลกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี ถือเป็นไปถูกต้องตามระเบียบแบบแผนหรือจารีต และต้องจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่คฤหัสถ์ในรูปแบบอื่นๆ รวมทั้งการฝึกอบรมระเบียบแบบแผน

เกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เช่น การทำวัตรสวดมนต์ประจำวันพระ การสมาทานอุโบสถศีล และปฏิบัติศาสนพิธีอื่นๆ และนอกจากนั้นยังสอดคล้องกับการปฏิบัติของพระสังฆาธิการ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม (ตารางที่ ๓) ที่พบว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสให้การอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ บำรุงรักษาวัดและกำกับดูแลวัดและศาสนสมบัติของวัดให้เรียบร้อย มีการปฏิบัติมากถึงมากที่สุดเช่นเดียวกัน

เป็นที่น่าสังเกตว่า การสรรหาและพัฒนาครูสอนนักรธรรมและบาลี (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๔) และการจัดหาทุนการศึกษาที่เรียนนักรธรรมและบาลี (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๘) มีการปฏิบัติน้อยถึงน้อยที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าวัดขาดแคลนผู้สนับสนุนในด้านปัจจัยที่นำมาใช้ในการอบรมครูที่สอนนักรธรรมและบาลี เพื่อพัฒนาครู รวมทั้งการให้ทุนแก่พระสงฆ์ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาสมทรง สิริธโร และคณะ ที่กล่าวถึงบทบาทของวัดว่าการจัดการศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหามากที่สุด คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียน

๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในระดับมากที่สุดถึงน้อยที่สุด โดยการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุและสามเณร (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๖) การจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๖) การจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เด็กและเยาวชน (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๙) และการจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๙) อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าวัดในจังหวัดนนทบุรียังขาดแคลนผู้สนับสนุนและปัจจัยและบุคลากรในการดำเนินงานการศึกษาสงเคราะห์ จึงมีการปฏิบัติในระดับส่วนใหญ่มากมีบางรายการอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งไม่สอดคล้องกับกิจกรรมที่จะส่งเสริมการศึกษาที่ นำทรัพย์ กล่าวว่า วัดควรจัดให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ สำหรับพระภิกษุสามเณร ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา บางวัดจัดให้มีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนพระ โรงเรียนสามเณร บางวัดจัดให้มีโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ และเป็นที่น่าสังเกตว่า การจัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดต่างๆ ในจังหวัดนนทบุรี ได้ปฏิบัติอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๙) ทั้งที่โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นสถานศึกษาเล่าเรียนที่จัดการให้การอบรมความรู้แก่เยาวชน ทั้งในและนอกสถานศึกษาเกี่ยวกับพุทธประวัติ ซึ่งเป็นภารกิจหลักของวัด แต่ยังมี การปฏิบัติมากเป็นอันดับสาม น่าจะมาจากพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส โดยส่วนใหญ่ทางการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ ๓๗.๙) และไม่มีเปรียญธรรม (ร้อยละ ๗๘.๖) กอปรกับสถานะทางเศรษฐกิจของวัดอยู่ในระดับพอเลี้ยงตัวเองได้ เท่านั้น จึงทำให้พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสขาดความมั่นใจในการเปิดโรงเรียน

พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เนื่องจากเกรงว่าบริหารจัดการไม่ได้ จึงไม่สอดคล้องกับแนวคิดของ พระเทพปริยัติสุธี ที่กล่าวว่า การสงเคราะห์การศึกษาที่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสจัดการ สงเคราะห์ ได้แก่ จัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ช่วยพัฒนาสถานศึกษา ช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา

๔ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่าในภาพรวม พระสังฆาธิการระดับ เจ้าอาวาส ปฏิบัติงานในระดับมากถึงมากที่สุด โดยทำหน้าที่ให้การอบรมพระภิกษุสามเณรให้มี สมณศีลปัญญาและอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยาบรรณ การปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือ แบบอย่างที่ดี (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๐) การอบรมทำวัตรสวดมนต์ตามหลักพระธรรมวินัย (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๘) และการเผยแผ่ธรรมะ โดยการจัดให้มีการเทศน์ การบรรยายธรรมในวันสำคัญทางศาสนา (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๗) ทั้งนี้เป็นเพราะพระสงฆ์ต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามภาระหน้าที่ของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่อยู่ในเพศบรรพชิต และเป็นการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ที่ได้กล่าวว่า หน้าที่ในการเผยแผ่ หลักธรรมของวัดหรือพระสงฆ์คือ การจัดเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา ในพระพุทธศาสนาและตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ เพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ และสอดคล้องกับ แนวคิดของนันทารักษ์ ที่ได้เสนอแนวคิดว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการจัดกิจกรรมเนื่องใน วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จัดให้มีเทศนาหรือปาฐกธรรมเป็นประจำทุกสัปดาห์ และยัง สอดคล้องกับบทบาทของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ที่พระธรรมญาณมุนี กล่าวว่า เจ้า อาวาสต้องจัดวัดให้มีบรรยากาศแห่งศาสนกิจอยู่ตลอดเวลา เช่น มีการไหว้พระ มีการสวดมนต์ มี การทำสังฆกรรมเป็นประจำตามพระวินัย

และเป็นที่น่าสนใจว่า การจัดหาอุปกรณ์การเรียนแก่นักเรียนที่ยากจนขัดสนได้เยี่ยมเรียน (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๙) การจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อประโยชน์ในการศึกษาธรรมบาลีแก่พระสงฆ์ และประชาชน (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) และการจัดให้มีพระธรรมทูตหรือธรรมจาริกอบรมสั่งสอนแก่ ชาวบ้าน (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๕) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการจัดหาอุปกรณ์การเรียนนั้น ทางวัดจะปฏิบัติได้ โดยอาศัยพลังศรัทธาจากประชาชนและการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการจัดหาอุปกรณ์การ เรียนและการจัดทำห้องสมุดภายในวัดก็ต้องอาศัยปัจจัยต่างๆทั้งในรูปแบบของเงินและหนังสือ ธรรมะที่จะนำมาเข้าห้องสมุด ซึ่งอาจจะขาดแคลนและ โดยเฉพาะเมื่อมีการจัดตั้งห้องสมุดจะต้อง มีผู้ดูแลเป็นประจำ ซึ่งทางวัดอาจจะไม่สามารถดูแลในประเด็นนี้ได้ จึงมีการปฏิบัติน้อย ส่วนการ จัดให้มีพระธรรมทูตหรือธรรมจาริกอบรมสั่งสอนแก่ชาวบ้าน (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๕) ที่มีการปฏิบัติน้อย ที่สุดนั้น อาจจะเป็นเพราะ วัดอาจจะมีพระสงฆ์ไม่เพียงพอที่จะจัดให้มีพระธรรมทูตออกไปอบรม สั่งสอนประชาชนหรือนักเรียนในโรงเรียน และการออกไปทำหน้าที่ดังกล่าว จำเป็นต้องมีค่าใช้จ่าย

ในการเดินทางและค่าใช้จ่ายอื่นๆ ซึ่งวัดอาจจะขาดแคลนในประเด็นนี้ด้วย จึงทำให้วัดไม่สามารถวัดไม่สามารถจัดทำกรเรื่องนี้ได้เต็มที่ ซึ่งวัดอาจจะขาดแคลนในประเด็นนี้ด้วย จึงทำให้วัดไม่สามารถจัดทำกรเรื่องนี้ได้เต็มที่ ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ที่กล่าวถึงการดำเนินการเผยแผ่พระศาสนาของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ว่า การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่เป็นประจำ หรืออาจจัดเป็นครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัดในหมู่บ้าน ได้แก่ งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.บ.ต.)

๕. ด้านการสาธารณูปการ ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมพระสังฆาธิการการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยทำหน้าที่ในการขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้าน ซึ่งมีสาธารณูปการเป็นเหตุ (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๒) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการพัฒนาวัด การก่อสร้างศาสนวัตถุเป็นสาเหตุให้เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างเจ้าอาวาสกับชาวบ้าน ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งกับซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของพระเทพปริยัติสุธี ว่าการสาธารณูปการเป็นงานที่ละเอียดอ่อน เป็นตัวหลักของการคณะสงฆ์ เป็นงานระดับท้องถิ่น และการพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่เจ้าอาวาสและเห็นผลงานของเจ้าอาวาสได้ดี แต่ก็มักจะเป็นเหตุก่อปัญหา เช่น บางแห่งเกิดขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจนลุกลามใหญ่โต ก็เพราะการสาธารณูปการเป็นเหตุ หากเจ้าคณะได้ช่วยชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาส สร้างสมัคคีธรรมสามัคคีระหว่างชาวบ้านกับวัด ความขัดแย้งก็จะลดน้อยลง ส่วนการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๗) ทั้งนี้เป็นเพราะการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา เป็นหน้าที่โดยตรงของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสอยู่แล้ว ซึ่งสอดคล้องกับพระเทพปริยัติสุธี ที่กล่าวว่า เจ้าอาวาสต้องดำเนินกิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้าง เป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษาและการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง กิจการของวัด

เป็นที่น่าสังเกตว่า การก่อสร้างเสนาสนะด้วยการขอเงินอุดหนุนจากทางราชการ (๓.๖๓) และการจัดงานวัดเพื่อหารายได้บำรุงพระอาราม (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๔) มีการปฏิบัติในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการจัดสรรงบประมาณที่วัดได้รับนั้นไม่เพียงพอ และการจัดหาเงินรายได้ เพื่อบำรุงวัดนั้น จะเกิดขึ้นได้ด้วยการอาศัยความร่วมมือจากประชาชนและพลังศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนด้วย เพราะเพียงแต่วัดอย่างเดียวแต่พลังชาวบ้านไม่ให้ความร่วมมือก็เกิดขึ้นไม่ได้

๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมพระสังฆาธิการมีบทบาทอยู่ในระดับมาก โดยทำหน้าที่ในการสงเคราะห์คนชราและคนพิการ (๓.๗๘) การช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากธรรมชาติ (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๘) และการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่น ซึ่งเป็นไป

เพื่อการสาธารณประโยชน์ (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะคนชรา คนพิการ และผู้ประสพภัย พิบัติต่างๆได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยราชการครบทุกอย่างอยู่แล้ว การสงเคราะห์ในด้านนี้ของ วัดจึงปฏิบัติมากเท่านั้น อาจเป็นเพราะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระมหาสมทรง สิรินุโร ที่ได้กล่าวว่า การสงเคราะห์ที่เป็นหลักของพระสงฆ์ คือ การสงเคราะห์ใน ด้านจิตใจและด้านวัตถุและสอดคล้องกับแนวคิดของนำทรัพย์ ที่ได้เสนแนวการจัดกิจกรรมสา ธารณสงเคราะห์ว่า ควรจัดให้มีที่พักสำหรับประชาชน อาหารกลางวันสำหรับเด็ก ยารักษาโรค ห้างสมุดประชาชน จัดที่ดินให้ประชาชนอยู่อาศัย ตั้งหน่วยสงเคราะห์และฝึกอาชีพ ให้คำปรึกษา ปัญหาด้านชีวิตต่างๆ ด้วยความเมตตาธรรม และยังสอดคล้องกับคำกล่าวของ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์) ที่ว่าการสาธารณสงเคราะห์มีวิธีการดำเนินการได้ ๔ ประการ ๑ ใน ๔ ประการนั้น คือ การช่วยเหลือสนับสนุนเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การ ช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งให้ดำเนินการเพื่อประโยชน์ ของสังคม ชุมชน เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยเหลือป้องกันยาเสพติดให้โทษ หรือการช่วยป้องกันการติดโรคเอดส์ เป็นต้น

๗. บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ผลวิจัยพบว่า ใน ภาพรวมพระสังฆาธิการมีบทบาทครบทั้ง ๖ ด้านอยู่ในระดับมาก ทั้ง ๖ ด้าน ได้แก่ ด้านการ ปกครองคณะสงฆ์ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ทั้งนี้เป็นเพราะทั้ง ๖ ด้านมีความสำคัญต่อบ ทบาทของพระสังฆาธิการ โดยเฉพาะด้านการปกครองคณะสงฆ์และผู้ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติ ปฏิบัติตนให้ถูกต้องดีงาม ซึ่งมีคำกล่าวของพระพุทธรญาณ ที่ว่า งานปกครองเป็นงานนำ เป็น งานลึกซึ้งกว้างขวาง ยิ่งใหญ่ ละเอียดอ่อนยิ่งกว่างานทั้งหลาย และเป็นงานที่ทำไม่เสร็จ ต้องคอย ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไป อย่างใด งานอื่นๆก็จะดำเนินไปอย่างนั้น ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหารลักษณะอื่นๆก็ ดำเนินไปไม่ได้เช่นกัน และสอดคล้องกับแนวความคิดของพระเทพปริยัติสุธี ที่ได้เสนอว่า งานใน หน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณร ในเขตปกครองของตนเองให้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ด้านสาธารณูปการ พระสังฆาธิการมีบทบาท อยู่ในระดับค่าเฉลี่ยมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสตระหนักว่า นอกจาก ต้องทำหน้าที่ปกครองดูแลบุคคลภายในวัดแล้ว ยังต้องรับผิดชอบดูแลศาสนสถานวัตถุ ภายในวัดด้วย ไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างศาสนวัตถุใหม่ หรือการซ่อมแซมของเก่าเพื่ออนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของพระเทพปริยัติสุธี ที่กล่าวว่า เจ้าอาวาสมี

หน้าที่บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี งานสาธารณูปการเป็นงานสำคัญ โดยเฉพาะเป็นงานระดับบารมีเจ้าอาวาสและเป็นงานละเอียดอ่อน เป็นงานระดับท้องถิ่นและพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่เจ้าอาวาสและเห็นผลงานของเจ้าอาวาสได้เร็วกว่างานอื่น ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระสังฆาธิการมีบทบาทมากนั้น ก็อาจจะเป็นเพราะว่า พระสังฆาธิการตระหนักถึงหน้าที่ในการเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนามาให้ดำรงคงอยู่กับพุทธศาสนิกชน และพุทธศาสนิกชนจะได้น้อมนำหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ที่กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า คือ การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไปให้แพร่หลายด้วยการดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเท่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก สำหรับด้านที่พระสังฆาธิการมีบทบาทในระดับมากแต่รองลงมาตามลำดับ ได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการศาสนศึกษา ซึ่งหมายถึงการเล่าเรียนพระธรรมวินัยของบรรพชิตและคฤหัสถ์นั้น อาจเป็นเพราะว่าวัดยังมีความพร้อมไม่พอที่จะจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพราะการจัดตั้งดังกล่าวจำเป็นต้องใช้ทั้งเงินและบุคลากรครู วัดยังขาดแคลนบุคลากรครูที่จะมาสอนหรือมาช่วยสอน และขาดงบประมาณในการดำเนินการ ทั้งนี้เพราะว่าพระสังฆาธิการพิจารณาเห็นว่าการสาธารณสงเคราะห์เป็นการดำเนินงานในลักษณะช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนเจือจุนสถานที่ ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติ หรือประชาชนทั่วไป ซึ่งการช่วยเหลือเหล่านี้จำเป็นต้องใช้ทั้งเงินและความร่วมมือผู้เกี่ยวข้องโดยเฉพาะพุทธศาสนิกชน ลำพังเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ภายในวัด ก็อาจจะทำ สำหรับการศึกษสงเคราะห์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่างานด้านการศึกษาสงเคราะห์เป็นการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนเจือจุน ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์การศึกษา การจัดหาอุปกรณ์การศึกษา การช่วยพัฒนาสถานศึกษาเหล่านี้ จำเป็นต้องใช้เงินในการขับเคลื่อนทั้งสิ้น ซึ่งวัดยังประสบปัญหาในด้านงบประมาณ และหารายได้เข้าวัด จึงทำให้มีการปฏิบัติมากเป็นอันดับสุดท้าย

๕.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๑. จากผลการวิจัยด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม(การปกครองคณะสงฆ์ พบว่า การจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมด้านวัตรปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ถึงจะมีการปฏิบัติมากก็จริง แต่บางวัดโดยเฉพาะเจ้าอาวาสยังไม่ค่อยเคร่งครัดเท่าที่ควร ควรจะกำหนดเป็นตารางการทำวัตรไว้อย่างชัดเจน และถ้าพระรูปใดไม่ลงมาทำวัตรก็ควรมีบทพิจารณาไว้อย่างชัดเจนเพื่อต้องการให้พระรูปนั้นได้ทำวัตร อย่างเช่น ตัดकिनมนต์ เป็นต้น นอกจากพระรูปนั้นติดภารกิจจำเป็น เช่น สอนหนังสือในโรงเรียน ฯลฯ

๒. จากผลการวิจัยด้านการศาสนศึกษา พบว่า การสรรหาและพัฒนาครูสอนนักเรียนธรรมศึกษา และบาลี นั้น เกือบทุกวัดหายาก เพราะพระส่วนใหญ่ไม่นิยมศึกษาเท่าที่ควร ในฐานะเป็นเจ้าอาวาสควรกำหนดให้พระภายในวัดต้องสอบได้ชั้นต่านักธรรมตรี และมีการอบรมพระบางรูปให้มาเป็นครูสอนหนังสือได้ อย่างเช่น เชิญอาจารย์จากมหาวิทยาลัยที่ผลิตครูมาอบรม และฝึกการเป็นครูให้รู้วิธีการสอน หรือเงินอุดหนุนครูที่สอนก็ไม่มีให้ แล้วเราจะเรียกขวัญกำลังใจได้อย่างไร ทางที่แก้ไขได้ กรมการศาสนาควรจะต้องงบประมาณเงินอุดหนุนให้แก่ครูสอนนักเรียนและบาลี เพื่อสร้างแรงจูงใจให้กับพระที่เข้ามาเป็นครูสอนและที่สำคัญอีกเรื่องก็คือ การจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่เรียนนักเรียนและบาลีนั้น ผลวิจัยอาจจะมีค่าเฉลี่ยมากก็จริง แต่ในความเป็นจริงน้อยมาก เพราะทุนการศึกษาที่จะให้พระภิกษุสามเณรนั้นต้องหากันเอง รัฐบาลไม่อุดหนุน รัฐบาลควรสนับสนุนเงินอุดหนุนให้ทุนการศึกษาแก่พระที่เรียนนักเรียนและบาลี และรัฐควรสนับสนุนงบประมาณในการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อเปิดให้เยาวชนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และห่างไกลยาเสพติดมาศึกษาหลักธรรมคำสั่งขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพิธีกรรมต่างๆ ที่ถูกต้องตามแนวพุทธศาสนิกชน ให้ทุกคนได้มีความกตัญญู กตเวทิต่อผู้มีพระคุณ และในฐานะเป็นพระสังฆาธิการใน ระดับเจ้าอาวาสควรมีการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สอบเปรียญธรรมประโยคต่างๆ หรือพระที่เทศน์ดี หรือพระที่ทำคุณประโยชน์หรือชื่อเสียงให้กับวัดของตน เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้กับพระในสังกัดตามหลักแรงจูงใจ

๓. จากผลการวิจัยด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า มีการปฏิบัติระดับปานกลางถึงมาก โดยเฉพาะจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อส่งเสริมการศึกษาพระภิกษุสามเณรการจัดตั้งโรงเรียน

การกุศลของวัด เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน และการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เด็กและเยาวชน มีการปฏิบัติระดับมาก สำหรับการจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด อยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น วัดและเจ้าอาวาสซึ่งเป็นพระสังฆาธิการควรชวนชวนเกี่ยวกับการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำวัด โดยการประสานงานงบประมาณกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดนนทบุรี และอีกอย่างหนึ่งที่เจ้าอาวาสควรจะต้องทำ คือจัดตั้งศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เด็กและเยาวชน เพื่ออบรมศีลธรรมอันดีงามเพื่อเป็นเยาวชนที่ดีของประเทศชาติ สำหรับในการจัดตั้งนั้นควรขอคำแนะนำจากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม หรือสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนนทบุรี

๔. จากผลการวิจัยด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่าการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคการเรียนการสอนของนักเรียนที่ยากจนขาดสนให้ยืมเรียนนั้น ทางเจ้าอาวาสควรขอรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาในรูปแบบของเงินหรือเป็นอุปโภคบริโภคการศึกษา และประสานกับเจ้าของห้างหรือร้านเครื่องเขียน และมูลนิธิปอเต็กตึ๊ง ร่วมกตัญญู หรือองค์การทางศาสนาต่างๆ เพื่อขอรับการสนับสนุน ควรจัดให้มีการบรรยายธรรมภายในโรงเรียน โดยประสานงานกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี ทั้ง ๒ เขต จัดบรรยายธรรมสำหรับโรงเรียนที่ไม่มีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอย่างน้อยอาทิตย์ละ ๑ ครั้ง

๕. จากผลการวิจัยด้านสาธารณูปการ พบว่าการขจัดความขัดแย้งระหว่างบ้านกับวัด ซึ่งมีสาธารณูปการเป็นเหตุ การดูแล ซ่อมแซมและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัดที่ชำรุดทรุดโทรม มีการปฏิบัติระดับมาก การวางแผนในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะภายในวัด ดังนั้นวัดควรมีการวางแผนในการซ่อมแซมและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุและการก่อสร้างเสนาสนะโดยการจัดหากองทุนบำรุงวัดและจัดทอดกฐินสามัคคีและทอดผ้าป่าสามัคคีหารายได้ตั้งเป็นกองทุนสำหรับซ่อมแซมและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ เพื่อจัดตั้งกองทุนซ่อมแซมและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ ยกจากนั้นแล้ว คณะสงฆ์ควรวางแผนให้มีการพัฒนาพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสให้มีความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการ การดูแลและการบำรุงรักษาอาคารเสนาสนะของวัด

๖. จากผลการวิจัยด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่าควรจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล การดำเนินกิจการสาธารณสงเคราะห์ด้านพัฒนาหมู่บ้าน สร้างถนน ขุดลอกคูคลอง การจัดทำแบบภายในวัดให้สะดวกแก่การสัญจรภายในวัดมีการปฏิบัติระดับมาก ดังนั้นเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ในวัดควรจะสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน จัดตั้งหน่วยฝึกวิชาชีพประจำตำบลให้กับประชาชน โดยหาพระวิทยากรมาบรรยายพร้อมสอดแทรกศีลธรรมให้แก่คนในชุมชนให้ละ

เลิกอบายมุขทั้งปวง ร่วมกับชุมชนในการพัฒนาชุมชน หมู่บ้าน และวัด จัดหางบประมาณจากรัฐ
องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบลมาพัฒนาชุมชนและหมู่บ้าน

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการวิจัยพบว่า ด้านการปกครองคณะสงฆ์ ด้านการศาสนศึกษา ด้าน
การศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านสาธารณูปการ และด้านการสาธารณ
สงเคราะห์ มีการปฏิบัติค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก แต่ทุกด้านย่อมต้องใช้งบประมาณในการ
ดำเนินงานทั้งสิ้น จึงมีข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

๑. ต้องมีการวางแผนในการหาแหล่งงบประมาณที่จะมาใช้ในการบริหารวัดในด้านการ
ศาสนศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ได้อย่างไร
๒. ต้องใช้โครงสร้างการบริหารงานในการกระจายอำนาจในวัดให้ทุกคนมีส่วนร่วมจะ
วางแผนอย่างไร
๓. ต้องส่งบุคลากรเข้ารับการศึกษเพิ่มเติมเพื่อเสริมทักษะให้กับครูพระที่สอนทั้งพระและ
เด็กนักเรียนจะได้มีเทคนิคในการสอนอย่างไร
๔. ต้องแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ในการประสานงานกับระดับผู้บังคับบัญชาและแหล่งงบประมาณ
ที่จะจัดหาอย่างไร
๕. ต้องมีการติดตามผลการปฏิบัติงานทุกครั้งที่ส่งงานเพื่อให้ได้ผลงานตามวัตถุประสงค์ที่
วางไว้ โดยต้องวางแผนการปฏิบัติอย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

กนก แสนประเสริฐ, **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆธิการ ว่าด้วยการคณะสงฆ์และ การ
พระศาสนา**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วย
พระราชบัญญัติ กฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การ
ศาสนา, ๒๕๔๒.

กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการปฏิบัติงานด้านศาสนา**,
กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๗.

กิตติมา ปรีดีดิถก, **ทฤษฎีบริหารองค์การ**, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๕.

กวี วงศ์พุทธ, **ภาวะผู้นำ**, กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์โดย ศูนย์ส่งเสริมวิชาการบัญชี, ๒๕๓๖.

การศึกษาแห่งชาติ, คณะกรรมการ และศึกษาธิการ, กระทรวง, **ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญ
ที่สุด**, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓.

ชัยยุทธ ชินกุล, **ทฤษฎีและการจัดรูปองค์การ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
บริษัท สุขุมและบุตร จำกัด, ๒๕๔๖.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์, **การพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน การแสวงหาเส้นทางการพัฒนา
ชนบทของพระสงฆ์ไทย**, ๒๕๒๖ (อัตถ์สำเนา).

ดร.พระมหาไชว์ ทสุสนีโย, เอกสารประกอบการสอน วิชา รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์,
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ดิณ ปรัชญพฤกษ์, **ทฤษฎีองค์การ**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๒๗.

ธงชัย สันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๑๙.

นงลักษณ์ สิ้นสืบผล, **เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง องค์การและการจัดการ**
กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๑.

นิตยา เงินประเสริฐศรี, **ทฤษฎีองค์การ : แนวการศึกษาเชิงบูรณาการ**, กรุงเทพมหานคร :
สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๑.

นิธิ เอียวศรีวงศ์, **พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ
โกมลคีมทอง, ๒๕๔๔.

นำทรัพย์ จันทน์หอม, **การทำวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน. การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชน
บทของพระสงฆ์ไทย**, ๒๕๒๖.

ปราชญา กล้าผจญ, **พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา**, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย
รามคำแหง , ๒๕๔๐.

พะยอม วงศ์สารศรี,**องค์การและการจัดการ**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สุภา จำกัด,
๒๕๓๘.

พระครูพิมลสรคุณ และนายสุทธิวงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วย
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎหมาย กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์**,
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด , ๒๕๔๕.

พระครูมงคลคีลวงค์, พระมหาหุ่นี ธีรปญโญ และพระศรีรัตนมุนี, **พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท.**
การแสวงหาหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย. (อัดสำเนา).

พระธรรมญาณมุนี, วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร. **การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของ**
พระสงฆ์ไทย, ๒๕๒๖, หน้า ๓๙-๕๒ (อัดสำเนา).

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) , **พุทธวิถีบริหาร,** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมบัญญัติชีวิต A constitution for Living :** โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา, ๒๕๔๑.

พระเทพปริยัติสุธี, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการศาสนา,**
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

พระเทพเวที (ประกอบ ธมฺมเสฏฺฐโฐ), **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม,**
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๐.

พระพุทธรญาณ, **ธรรมนูญนิพนธ์ : ๑๐๐ ปีพระพุทธรญาณ. พิมพ์ครั้งที่ ๑ ,**
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกวิกฤต,**
 กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.

พระเมธีธรรมมาภรณ์, **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร,** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

พระมหาสมทรง สิรินุโร นายแพทย์ประจำเวช ะสี, นายสมบุญ สุธงสาธาณ และ ส.ศิริรักษ์ ,
บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท
 เกล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๕

พระมหาเสริมชัย ชยมงคลโต, **การบริหารวัด**, กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์โดยมูลนิธิพุทธ
ภาวนาวิชาธรรมกาย, ๒๕๓๙.

พระราชญาณวิสิฐ (หลวงป่า). **หลักธรรมาภิบาล และประมุขศิลป์**, โรงพิมพ์ บริษัท
วี.พรินท์ (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๔๘.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคลโต). **การบริหารวัด**, โรงพิมพ์ บริษัท เพชรเกษมการ
พิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๙.

พระโสภิตกิตติธาดา (ธมฺมทินฺโน ศรชัย โพธิ์ศรีวงษ์), **ทำเนียบพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรี
ปีพุทธศักราช ๒๕๕๐**, (นนทบุรี : บริษัท มิลเลียนเพรส จำกัด, ๒๕๕๐).

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๕๒**.
กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๕๖.

สงวนศรี วิรัชชัย. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : ศึกษาพรการพิมพ์, ๒๕๔๘.

สมเด็จพระมหาธีรราชมั่งคณาจารย์. **การเผยแผ่พระพุทธศาสนา. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วย
เรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนาในทวี พลรัตน์(บรรณธิการ)**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๒๓.

สัมพันธ์ เตชะอึ้งก และคณะ, **ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : เจริญ
วิทยการพิมพ์, ๒๕๓๗.

สุภัตตรา สุภาพ, **จิตวิทยาสังคม**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๓๘.

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ, การปฏิบัติงานพระพุทธศาสนา โครงการ
ประชุมพระสังฆาธิการเจ้าคณะจังหวัดอำนาจเจริญ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การ
ศาสนา, ๒๕๔๗).

สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖, **คู่มือปฏิบัติการคณะสงฆ์**, (สุราษฎร์ธานี : สำนักงานเลขานุการ
ภาค ๑๖ วัดท่าไทร, ๒๕๔๗).

ศิริพร ชันธหัตถ์. **องค์การและการจัดการ**, กรุงเทพมหานคร : อักษรวิพัฒน์, ๒๕๓๙.

สร้อยตระกูล (ศิวยานนท์) อรรถมานะ. **พฤติกรรมองค์การ : ทฤษฎีและการประยุกต์**,
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙.

_____, **หลักการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๗ กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๔๐.

อนงค์ ชุ่มจิต, **ความเป็นครู**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐

(๑.๑) วิทยานิพนธ์

พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีวรกุล, บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์
จังหวัดกระบี่, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโท**, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.

พระมหากฤษฎา นันทเพชร, ทศนคติของวพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม, **วิทยานิพนธ์
ปริญญาโท**, สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๐.

พระมหาบุญมี อธิปัญญา, บทบาทของพระสังฆาธิการพัฒนาสังคม: ศึกษากรณีพระธรรมวิสุทธิ
มงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน), **วิทยานิพนธ์ปริญญาโท**, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๔๔.

พระมหาวิมลญาณ ทุยไธสงค์, บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมองค์กรชุมชน ศึกษากรณีกลุ่มสังฆะ
สะสมทรัพย์ จังหวัดตราด, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโท**, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

พระมหาวิเชียร ชาญณรงค์, บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักธรรมมาใช้ทำกิจกรรมงานพัฒนา
ชุมชนเพื่อลด ละ เลิก อบายมุข ศึกษาเฉพาะศึกษาพระครูศีลาธรรม (เฉลิม วิฑิตีโส),
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

ฉันทพร พงษ์โสภณ, บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท
เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น(ศึกษาระดับปริญญาโท)พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสจังหวัด
กาญจนบุรี), **วิทยานิพนธ์ปริญญาโท**, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

๒. ภาษาอังกฤษ

Anthony, Robert N. and others. **Management Control System. 7 ed. Lilinois** : Richard
Drwim, 1992.

Bartol Kathryn M and Mrtin, David C. **Management. 2 ed.** New Tork ; McGrawhill, 1994.

Daft Richard L. **Management 4 ed.** Orlando : The Dryden Press, 1997.

_____ **Organization Theory and Design. 6 ed.** Ohio : South Western Collage
Publishing, 1997.

De Cenzo, David A. and roddins, Stephen p. **Human Resource Management. 5 ed.** New
York : John Wiley Sons, 1996.

Dennis, Look and Nigel, Forrow. **The Gower Handbook of Management 2 ed.** Great
Britain : The Bath press, 1997.

Gardarro, J. John. **Managing People and Organization. 17 ed.** Massachusetts : Harvard
Business School Publications, 1986.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี

.....

คำชี้แจง

๑. การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี อันจะเป็นประโยชน์สามารถใช้เป็นแนวทางในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ แก้ไขปัญหา อุปสรรค และพัฒนาระบบการบริหารต่อไป

๒. แบบสอบถามนี้ แบ่งเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จำนวน ๔๘ ข้อ

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะของพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรีต่อปัญหาและอุปสรรคในการบริหาร

๓. ข้อมูลจากแบบสอบถามของท่าน ผู้ศึกษาจะถือว่าเป็นความลับที่สุดและไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของท่านแต่อย่างใด

๔. เมื่อท่านตอบแบบสอบถามเสร็จแล้ว กรุณาตรวจดูอีกครั้งว่าท่านได้ตอบแบบสอบถามครบทุกชั้นแล้วหรือยัง แบบสอบถามที่ตอบทุกข้อท่านนั้นจะเป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์และใช้ได้

ขอขอบพระคุณให้ความร่วมมือของท่าน

พระครูสังฆรักษ์พิศวีร์ ภวกานันท์

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี

ตอนที่ ๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงใน หน้าข้อความตามสภาพที่เป็นจริงเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. อายุ

 ๓๑-๔๐ ปี ๔๑-๕๐ ปี ๕๑-๖๐ ปี ๖๑ ขึ้นไป

๒. จำนวนพรรษา

 ๕-๑๐ พรรษา ๑๑-๑๕ พรรษา ๑๖-๒๐ พรรษา ๒๑ พรรษาขึ้นไป

๓. วุฒิทางการศึกษาสายสามัญ

 ต่ำกว่ามัธยมศึกษา มัธยมศึกษา อนุปริญญา อื่นๆ

๔. วุฒิการศึกษาทางธรรม

 นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก อื่นๆ.....

๕. วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม

 ประโยค ๑-๒ เปรียญธรรม ๓-๕ เปรียญธรรม ๖-๙ ไม่มีเปรียญธรรม

๖. ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่

ต่ำกว่า ๕ ปี

๕-๑๑ ปี

๑๒-๑๘

๑๙ ปีขึ้นไป

๗. ขนาดของวัด

ต่ำกว่า ๒๐ ไร่

ไม่เกิน ๕๐ ไร่

๕๐ ไร่ขึ้นไป

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์
จังหวัดนนทบุรี

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหาร
กิจการคณะสงฆ์ที่ท่านปฏิบัติในระดับใด ที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง โดยกำหนด
ระดับคะแนน ดังนี้

- ๕ หมายถึง มีบทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมากที่สุด
- ๔ หมายถึง มีบทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมาก
- ๓ หมายถึง มีบทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับปานกลาง
- ๒ หมายถึง มีบทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับน้อย
- ๑ หมายถึง มีบทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ข้อ ที่	บทบาทของพระสังฆาธิการ	ระดับการปฏิบัติการ				
		๕	๔	๓	๒	๑
	ด้านการปกครองคณะสงฆ์					
๑	การจัดการกิจการวัดให้เป็นไปด้วยดี					
๒	การให้การศึกษามอบธรรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์					
๓	การบำรุงรักษาวัดให้เจริญก้าวหน้าและเป็นศาสนสถานที่น่าเลื่อมใสศรัทธา					
๔	การระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติเหตุหรือการลง นิคหกรรม					
๕	การอำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญ กุศล					
๖	ท่านปกครองด้วยความยุติธรรมระดับใด					
๗	การจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมสั่งสอนด้านวัตร ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย					
๘	การออกระเบียบในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ					
	ด้านการศึกษา					
๙	การตรวจตราดูแลการสอนของครูพระปริยัติธรรม					
๑๐	การดำเนินงานอบรมให้ความรู้แก่พุทธศาสนิกชน					
๑๑	การส่งเสริมให้พระเปรียญธรรมได้เป็นผู้ปกครองดูแลวัด ตามโอกาส					
๑๒	การควบคุมดูแลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแบบแผนและ ประเพณีดีงาม					
๑๓	การช่วยเหลือเกื้อกูลอุดหนุนการพัฒนาคุณภาพของชีวิต					
๑๔	การยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สอบเปรียญธรรมประโยคต่างๆได้					
๑๕	การสรรหาและพัฒนาครูสอนนักเรียนและบาลี					
๑๖	การจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่เรียนนักเรียนและ บาลี					

ข้อ ที่	บทบาทของพระสังฆาธิการ	ระดับการปฏิบัติ				
		๕	๔	๓	๒	๑
	ด้านการศึกษาสงเคราะห์					
๑๗	การตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษาแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษาหรืออุดมศึกษา					
๑๘	การจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน					
๑๙	มีการช่วยเหลืออุปการะการศึกษา					
๒๐	การจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เด็กและเยาวชน					
๒๑	มีการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อส่งเสริมการศึกษาพระภิกษุและสามเณร					
๒๒	การช่วยเหลือด้านทุนการศึกษาเฉพาะบุคคลที่กำลังศึกษาที่มีความเดือดร้อน					
๒๓	การจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด					
๒๔	มีการมอบรางวัลแก่นักเรียนเรียนดีระดับใด					
	ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา					
๒๕	การเผยแผ่ธรรมะโดยการจัดให้มีการเทศน์ การบรรยายธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา					
๒๖	การอบรมพระภิกษุสามเณรไม่มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องพระธรรมวินัยจรรยา มารยาท ปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างที่ดี					
๒๗	การอบรมทำวัตร สวดมนต์ตามหลักพระวินัย					
๒๘	การจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคแก่นักเรียนที่ยากจนขาดสนได้ยืมเรียน					
๒๙	การแนะนำสั่งสอนอบรมประชาชนให้เข้าใจศาสนพิธีและการปฏิบัติ					
๓๐	การจัดตั้งห้องสมุดภายในวัด เพื่อประโยชน์ในการศึกษาธรรมบาลีแก่พระสงฆ์เพื่อประชาชน					
๓๑	การจัดให้มีพระธรรมทูตหรือธรรมจาริกอบรมสั่งสอนแก่ชาวบ้าน					
๓๒	การจัดให้มีการพิมพ์หนังสือธรรมะ หรือการเทศน์ออกเผยแผ่เป็นธรรมทาน					

ข้อที่	บทบาทของพระสังฆาธิการ	ระดับการปฏิบัติ				
		๕	๔	๓	๒	๑
	ด้านสาธารณูปการ					
๓๓	การวางแผนในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะภายในวัด					
๓๔	การขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้าน ซึ่งมีสาธารณูปการเป็นเหตุ					
๓๕	การจัดควบคุมสิ่งปลูกสร้างภายในวัด					
๓๖	การจัดงานวัดเพื่อหารายได้บำรุงพระอาราม					
๓๗	การดูแลซ่อมแซมและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัดที่ชำรุดทรุดโทรม					
๓๘	การขอพระราชทานวิสุงคามสีมา					
๓๙	การจัดกิจกรรมของวัดได้ผลสำเร็จในระดับใด					
๔๐	การก่อสร้างเสนาสนะด้วยการขอเงินงบประมาณอุดหนุนจากราชการ					
	ด้านการสาธารณสงเคราะห์					
๔๑	การจัดทำแบบภายในวัดให้สะดวกแก่การสัญจรภายในวัด					
๔๒	การจัดป่ายวัดเพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัด					
๔๓	การจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และจัดอบรมประชาชนให้รู้คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า					
๔๔	การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่น ซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์					
๔๕	การช่วยเหลือและให้คำแนะนำตามหลักพุทธศาสนาแก่บุคคลที่มีความเดือดร้อนหรือมีทุกข์					
๔๖	การป้องกันและปัญหาเสพติดในโรงเรียนและชุมชนแออัด					
๔๗	การสงเคราะห์คนชราและพิการ					
๔๘	การช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากธรรมชาติ					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของพระสังฆาธิการ ในเขตปกครอง
คณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีต่อปัญหาและอุปสรรคในการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ

๑)

๒)

๓)

๔)

๕)

“ขอขอบคุณในการร่วมมือของท่าน”

หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ พระครูสังฆรักษ์พิศวีร์ ฉายา ธีรบุญโญ นามสกุล ภวกานันท์
เกิด วันอังคารที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๓๙ เวลา ๐๔.๒๐ น. สถานที่เกิด ผดุงครรภ์นั้นอา
จำพรรษา วัดแจ้งศิริสัมพันธ์ ต.บางกระสอบ อ.เมือง จ.นนทบุรี ๑๑๐๐๐
โทร. ๐-๒๕๖๔-๐๒๙๘ มือถือ ๐๘๖ ๓๙๐-๗๘๔๕, ๐๘๓ ๙๑๑-๐๕๓๒
คุณวุฒิ ครุศาสตร์บัณฑิต เกียรตินิยม อันดับ ๒ สาขาโปรแกรมบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา พ.ศ. ๒๕๔๙
สมัยศึกษาดำรงตำแหน่งรองประธานนักศึกษาเอกบริหารการศึกษารุ่นที่ ๔ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ศูนย์ให้การศึกษาวัดธรรมมงคล

ประวัติการทำงานก่อนอุปสมบท

อดีตผู้ช่วยผู้จัดการฝ่ายบุคคล โรงแรมลักซิวี่ สุขุมวิท ๒๔
อดีตนายทหารกองทัพบก สังกัดกองพันทหารราบที่ ๓ กรมทหารราบที่ ๒๑
รักษาพระองค์ และกองพันทหารราบที่ ๑ กรมทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์
อดีตผู้สื่อข่าวบันเทิง หนังสือพิมพ์ “ดาวสยาม”
อดีตคอลัมน์นิสต์นามปากกา “เหยี่ยวราตรี อี๊ด สีส้ม พูเรียนเหล็ก ”
อดีตเจ้าของหนังสือพิมพ์ “สื่อครบวงจร”
อดีตผู้จัดการฝ่ายประชาสัมพันธ์ บริษัท อีวีเอส จำกัด
อดีตผู้จัดการทั่วไปบริษัทรักษาความปลอดภัย พี.ซี.การ์ด จำกัด
อดีตเลขานุการที่ปรึกษารองนายกรัฐมนตรี นายสุวิทย์ รั้งสิทธิ์พล

ตำแหน่งหน้าที่กรงาน

ประธานครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดนนทบุรี รุ่นที่ ๑ และ ๒
เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการศูนย์อำนวยการโครงการพระ
สอนศีลธรรมในโรงเรียนในเขตการปกครองของเจ้าคณะใหญ่หนกลาง
พระสอนศีลธรรมประจำโรงเรียนวัดแจ้งศิริสัมพันธ์
เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพุทธศาสนาวินวาทิตย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย สาขาวัดแจ้งศิริสัมพันธ์